

1940

9

SZABOLCSI SZEMLE

FŐSZERKESZTŐ: SZOHOR PÁL
 SZERKESZTŐK:
 MÉREYNÉ JUHÁSZ MARGIT
 BELOHORSZKY FERENC
 VÁCZ ELEMÉR

Elkenni
 máj. 2. 175
 term.
 máj. 4.
 8. 1186

A BESSENYEI-TÁRSASÁG KIADVÁNYA
 NYIREGYHÁZA

Ára : 2 pengő.

TARTALOM :

	Oldal
Szohor Pál : Bessenyei emlékezete	95
Juhász Margit : A bihari remete házatért	98
Vietórisz József verse	102
Margócsy Emilné : Szomorúság	104
Rákos Sándor verse	106
Szohor Pálné : Nyiregyházi verebek	108
Aradvári László verse	115
Mérei Ferencné : Huszthy Jolán emlékezete	115
Vác Elemér : A zsidóság elszaporodása Szabolcsmegyében	123
Gombás András : Peregj, orsó, peregj!	138
Belohorszky Ferenc : A Bessenyei Kör munkája	148
Szalay Pál : Művészeti hetek Nyiregyházán	158
Magyar Néző :	162
Mérei Ferenc : Diadalmas országépítés	162
Vác Elemér : Mátyás király	164
Adattár	166
Gulyás József : Szabolcsi régiségek	166
Turi Sándor : Adatok Paszab helyneveihez	171
Exhumálási jegyzőkönyv	175
Holmi	177

A Szabolcsi Szemle a Bessenyei-Társaság hivatalos lapja. A Társaság tagjai a Szabolcsi Szemlét, amennyiben tagdíjkötelezettségüknek eleget tettek, illetményképen kapják.

Előfizetési díj nem tagoknak 8 pengő.

A Szabolcsi Szemle negyedévenként 3—4 ív terjedelemben jelenik meg.

Szerkesztőbizottsága : Elnök : Sziklay László, mint a Bessenyei-Társaság irod. szakosztályának elnöke. Tagok : Aradvári Béla, Jákváry Kálmán, Korányi Aladár, Margócsy Emilné, Papp György, Porzso István, Rezessy Zoltán, Schárbert Armin, Szalay Pál, Szesztay András, Turi Sándor (Paszab), Vernes Gyula, Vietórisz József, Vikár Sándor.

Kiadó: Bata Sándor, az Ujságbolt tulajdonosa, Nyiregyháza.

Kéziratokat a következő címre kell küldeni : verseket, novellákat, szépirodalmi írásokat Méreiné Juhász Margit, Nyiregyháza, Deák Ferenc-utca. — A táj és népkutatás körébe vágó tanulmányok, írások, adatközlések, valamint történelmi jellegű írások : Vác Elemér, Nyiregyháza. — Irodalmi tanulmányok, egyéb vonatkozású írások, megemlékezések, könyvismertetések és bírálatok : Belohorszky Ferenc, Nyiregyháza, Kossuth-gimnázium. — Kéziratokat vissza nem adunk. A Szemlét megrendelni a kiadónál lehet.

A Bessenyei-éremet rajzolta : Szalay Pál, a címlapot tervezte : Tóth István Lajos.

BESSENYEI GYÖRGY EMLÉKEZETE

Bessenyei György hamvainak Nyíregyháza város köztemetőjében történt elhelyezésekor, 1940 május hó 4-én elmondott emlékbeszéd.

A nemzeti imádság dallama, mely elhangzott most ebben az egyszerre fejedelmi örökséget nyert és irodalomtörténeti magasságba emelkedett nyíregyházi köztemetőben, idegen lehet Bessenyei György szelleme előtt, de a magyar lélek könnyel áztatott fohásza, mely az imádságból ég felé tör, tökéletes összhangba olvad Bessenyei áldozatos életével. A tiszaberceli nemes ifjú csak kardját köszörülte élesre, szellemi fegyverekkel azonban — a kor fájdalmas szokása szerint — nem készült fel a nagy magyar sorsküzdelemre. Bár szellemi fegyvereiért is olyan fegyvergyárba ment, mint az európai hírű ősi sárospataki református kollégium, ahonnan a szellemi élet dandárparancsnokai kerültek ki a magyar élet harcvonalába.

Fényesre köszörült kardpengével, de hüvelyébe rejtett és egyelőre fel sem ismert szellemi fegyverekkel veti magát bele a bécsi magyar testőrség rejtelmes udvari életébe. — Egyelőre mindennél többre becsüli a párdücbőr hódítását. Első és legyőzhetetlen volt abban a szűk kis körben, melyet kardja hegyével rajzolatott maga köré, de szellemi párbajokban alulmaradt. A szabolcsi virtus, mely a fékezhetetlen Tiszapartján kovácsolódott büszke öntudattá, nem tűrhette el ezeket a szégyenletes vereségeket és a daliás testőr — a bécsi élet elkényeztetett lovagja — egyszerre új fegyvereket vitt be a testőrség szürke lakosztáiba: tollat, könyvet, nemet és francia nyelvtanokat. Ezek az új fegyverek különben nem voltak idegenek a bécsi testőrségnél, hiszen Bárótzai, Barcsay, Bessenyei Sándor szintén ott rejtegették a lúdtollat büszke testőrtársolyukban.

A magyar határ a Lajtánál nyugat és kelet határa volt. Túlról a Voltaire szellemén nevelkedett szépművű kultúra, innen pedig a röghöz kötött ősi maradiság néztek egymással farkasszemet. Bessenyei György azt tűzte ki életcélul, hogy ezt a nyugati erövonalat, melyen megtört a voltairei kultúra támadása, áthelyezze a Kárpátok keleti peremére és Magyarországot is a művelődés európai hadszínterévé tegye, mert — ahogyan Beöthy Zsolt fogalmazza — legyünk minél európaiabbak, hogy minél magya-

rabbak lehessünk. Szeressük őseink történelmét, de tanulmányozzuk gondosan a világtörténelmet is, hogy örök emberi törvényeit a magunk javára értékesíthessük; rajongjunk nyelvünkért, de legyünk otthon nyugati országok bábeli nyelvvásárján is, hogy el ne adhassák a magyart; köszörüljük a kardot és vívjunk szívós viadalokat egymással, de a magyar toll és tudomány vértetén ne engedjünk soha csorbát ütni.

Emberfeletti célok elérése sok csatavesztésen keresztül rettenetes küzdelemmel jár, de végső eredménye a történelem ítélete. Bessenyei Györgyöt pedig felmentette a történelem ítélőszéke. Új korszakot nyitott a magyar életben, még pedig nemcsak irodalomtörténeti értékelésben, mint ahogy költők, írók és tudósok gyakran széttépi a művészet és tudomány szűkre szabott sorompóit és új tartalommal töltik meg nemzeti, politikai és gazdasági életünket egyaránt. A 18. század derekán a magyar társadalom fáradt lemondásban tengette éveit. Feledni kezdte ősi hivatását, szentistváni kulturáját, nyelvének csodálatos szépségeit.

Nem csoda tehát, hogy a Nyírség szellemi vezéréül Bessenyei Györgyöt választotta. A Szabolcsvármegyei Bessenyei Kör félszázadot meghaladó idő óta terjeszti itt a kultúrát, harcol a közönyösséggel. A Nyírség volt és maradt mind a mai napig az ország erőtartaléka, itt születik a legtöbb gyermek, szinte leszíti már ez a szaporodás duzzadó határait. De itt volt a legtöbb analfabéta is, bizonyosan e két csúcseredmény között logikus összefüggés található.

Tehát Bessenyei lelkére és munkájára volt szükség. Hazavártuk porladó hamvait eszményképünknek. A nyírségi kultúra fáradt harcosa meg akar állni néha a drága hant előtt és erőt meríteni ezer bajára.

Berettyókovácsiban 1811-ben temették el a kultúra harcában megfáradott hőst, alacsony kúriájának kertjében. A házban, mikor néhány évvel ezelőtt meglátogattam, bolgár kertészek laktak. Fájdalmas ellentét volt, hogy a „Magyar Néző“ szerzőjének szobájában egy évszázad múlva idegen nyelven beszéltek egymással az emberek. A sirt már korábban — még 1882-ben — át kellett helyezni a rakoncátlan Berettyó szüntelen támadásai miatt. Akkor országos ünnepek keretében helyezték át Bessenyei György hamvait, de megint csak egy legelő közepére került. Elhagyatva maradt, aki pedig életében szét akarta tépni a közönyösség bilincseit és egy nemzet világító fáklyája volt. A sirja gondozatlanul, mintha a hálátlan utókor jelképe lett volna. Ritkán látogatta meg egy-egy rajongó irodalombarát, vagy fiatalos lelkesedéstől fűtött cserkészcsapat.

A Nyírség székvárosában, Nyíregyházán pedig — a Bessenyei Körben — már két generáció ápolja emlékét. 1899-ben szobrot emelt a hálás utókor, de az ércnél is maradandóbb tények: az analfabéták ellen megindított harc, mely műveltségben is fel-

emelte ezt a gyermekáldásban legszaporább Nyírséget, a középiskolai növendékek Bessenyei szellemében vezetett irodalmi tanulmányai, mely annyi kiválóságot adott már az országnak, és a középosztály irodalmi, művészeti és zenei életének áldozatos szolgálata, melynek egyszerü elismerése és koronája a kultuskormányzat által rendezett és éppen ezen ünneppel kezdetét vevő művészeti és irodalmi hetek.

A szemünk mindig vágyódva tekintett át az elhagyottan pihenő bihari remetéhez. A közvélemény hazavárta Bessenyei György hamvait. És a jövő nyírségi kultúra büszke útját kívántam szolgálni akkor, amikor — mint a Szabolcsvármegyei Bessenyei Kör ezidőszerű elnöke — mozgalmat indítottam a hamvak hazaszállítására. Néhány közigazgatási nehézséggel kellett megküzdenünk. Kivánták tőlünk mindenekelőtt a Bessenyei-család hozzájárulását. Az egész Nyírség háláját kell tolmácsolnom Bessenyei Zénó öngyméltósága előtt, aki mint a Bessenyei nemzetség feje — a hozzájárulást megadta. Azután újabb akadály következett: be kellett szerezni a Műemlékek Országos Bizottságának engedélyét. Ez sem okozott leküzdhetetlen nehézséget.

És így minden akadályt legyőzve, Aldozócsüittörtökön megjelent a Szabolcsvármegyei Bessenyei Kör küldöttsége Bakonszegen a testőr és író sírjánál, hogy kiemelje földi maradványait a vendéglátó bihari földből. Ennek a kegyeletes műveletnek minden részletét pontos jegyzőkönyvbe foglaltuk és azt elhelyezzük Szabolcs és Bihar vármegyék, valamint Nyíregyháza város levéltárában és a Bessenyei Kör legféltettebb okmányai közé. A bizottság teljes épségben emelte ki Bessenyei földi maradványait és hozta haza a nyíregyházi köztemetőbe, mely így egyszerre fejedelmi örökséget nyert és irodalomtörténeti magasságra emelkedett.

Így egyszerre kibővült feladatkörünk is. Eddig csak nemes hagyományt ápolunk a kultúra szolgálatában, míg most gazdagabbak lettünk egy sírhanttal, mely felé országos viszonylatban is kiemelkedő emlékművet akarunk emelni. Bizunk szándékunk sikerében, mert úgy érezzük, hogy mellettünk van az egész magyar nemzeti társadalom.

Mi tehát a nyírségi kultúrmunkás feladata? Mezőgazdasági népességünket felemelni a nyugati földművelők kultúrlókarára. E munka mennyiségileg is nagy, hiszen mi vagyunk az ország legszaporább népessége. Középosztályunk sorában kiépíteni a szellemi honvédelmet, hiszen Bessenyei György sehogyan sem tudná megérteni, hogy Biharban is, Szabolcsban is olyan közel pihen a Csonkaország határaihoz. Végül kibányászni és napvilágra hozni e tájék sajátos szellemi kincseit, mely itt él ősmagyar népünk lelkivilágában.

Művelődésünk eszményképét eddig idegen föld őrizte. Csak gondolatunk kereshette fel a bihari remetét. Most Mária Terézia testőre megint szolgálatba állt. Jelenléte munkára serkent, munkára Istenért és Hazáért!

Szohor Pál,

A BIHARI REMETE HAZATÉRT

Május 2-án történt. Két gépkocsival indultunk. Csendes, tavaszi reggelben futottuk át az alföld városait, falvait, Hajdu, Bihar zsendülő mezőit. Hamvakért mentünk, amiket rég befogadott a föld. Vajjon csak hamvakért? Amig átfutottunk a tavaszi árvi-zektől fényes mezők között, a frissen úszó fellegek alatt, úgy éreztem, hogy ott messze, a Berettyó partján a testőr lépked élénk óriás mértföldlő csizmában, Termete fellegekig ér, fekete szemében meleg lánggal lobban az élet, karjaival széles horizontokat fog át, egy egész magyar kort, egy darab magyar eget. Ehhez a Bessenyeihez indultunk mi, ehhez a szimbólumhoz. Az a kis csontláda, amit magunkkal vittünk, csak azt fogja magába zárni, ami a szabolcsi földből adatott neki a romlandóbb élet számára.

Nem azt a Bessenyeit láttam, akivel a tankönyvek lapjain találkozok a diák és csak annyit ismer meg belőle, amennyit Ágis kivonatos tartalma rákényszerít. A gondolkodó, töprengő, a szenvedő ember szól hozzám régebben olvasott műveinek távoli visszhangjaként. Ráismertem a fiatal Bessenyeire, akinek testi-lelki jóbarátja, Barcsay Ábrahám 1773-ban, máj. 10-én így ír: Láttalak Gyuri az őrszobában felébredni és a német derékaljról felugován, Lukánusz fényes tarsolyából kihúzni, láttalak a sanyarú életű Catót acélban, sisakban öltözve olvasni, s a budai út Gellért kösziklájára felülvén onnét e Duna és Tisza között való népeket Keve nyelvén tanítani. Láttalak. Csak lúdd meg hangos sípodat, s ébreszd fel zsibbadt érzékenységeinket, én majd a Duna partján megállok és onnét kettőztetem furulyádnak győzedelmes hangjait.

Hallottam a testőr keserű kifakadásait: „Mit tehet róla a magyar nyelv, ha líai ötlet sem ékesíteni, sem nagyítani, sem fölemelni nem akarják.”

De láttam őt sok-sok alakban. Bercelen, a Tiszaparton, paraszt fiúk között, „fákról madár-liakat szedve,” vidrára lesve, csapzott hajjal, vad játék lázától pirosan, láttam a schönbrunni kertben a barokk királyi pompája közepette, a francia etikett ezer szövevényében botladozva. Kezében Voltairet tartva, hallottam az ébredő testőr keserű kifakadását: „Mit tehet róla a magyar nyelv, ha líai ötlet sem ékesíteni, sem nagyítani, sem fölemelni nem akarják.”

Láttam Bessenyei bécsi szállását a Glacison. A régi, boltíves szobát, ahonnan sohasem hiányzott a látogató: Sándor a bátyja, Laczka János a tanítványa, Vay Miklós — Barcsai Ábrahám, olykor a fellátogató Orczy Lőrinc.

Megtelt étellel a Bécsben írott Holmi minden sora. Mert ez az a mű, amelyben olyan csodálatos íze lesz a szabolcsi szónak. Olyasmint próbál vele mondani, amit itt ezen a nyelven nem mond-

tak el. Ime : A testőr lelke ébresztgeti testét. Elválasztja — mint mondja — „testét lelkétől, szívét elméjétől” — s beszélgetést indít közöttük. Csodálatos izü ez a beszélgetés ! A test nehezen akar ébredni. A lélek most a dicsőséggel kecsegteti — mondván : „Lesz még ezenkívül azon jutalmad, hogy emberi sziveket fogsz csinálni, szaporitván a jót, kicsinyitvén, fogyasztván a rosszat. Nem jutalom-é szép lelkeket és emberi sziveket formálni ?”

Es a test felébredt. Es azontul egy életen át vergődik ebben a felébredt testben a lélek ; Mert — amint mondja — „Lakik az emberben valamely tűz, mely őtet mindenkor felfelé húzza.”

De a test is él és olykor elgáncsolja a lélek felfelé törését : Hallom a testőr gyötrődő kiáltását : „Hol találjak magamban erőt magam ellen ?”

Ó, a Burgban sok szép fejecske fordult titkon, vagy alig titkolva a testőr szálás alakja után s ilyenkor a csendes szobában, ilyen sorok kerülnek papírra : „Szükséges é az életnek öröme ellen harcolni ?” — Majd szenvedélyesebben is kifakad : „Mikor a testi valóságban lélek, vér szerelemmé változik, mi birja a szereelmet meg ?”

Ó, a Schönbrunni ünnepélyek csillaga, a szép Delfén Margit kisasszony nem szereti a philosophiát ! Hiszen a testőr megpróbálja a frissen tanult csodálatos tudomány elmésségeivel szórakoztatni őt, de a szép lány, akinek „szépsége Vénust megcáfolni láttatott és mindeneket gyönyörködtetett” nevetve üti vállon legyezőjével, s válasza nem mutat a philosophia méltánylására : — „Nem jobb lenne ezektől az óriás gondolatoktól megszabadulni ? Minek fojtogatod magad eszed füstivel, mikor szived édességét érezheted ? En okaidat nem csókolhatom, sem ijesztő gondolataidat karjaimmal nem ölelhetem. Hol láttál csupa eszet észszel szeretni ?”

A philosophia hát megbukott a szépnemnél. De felébred a testőr lelke újra és méltatlankodva korholja magát : „Ilyen csekélység foszlott meg magadtól ? Tudod-e, hogy a szerelem nevetésén kívül egyebet a világban nem szül ?” — Aztán már keserűbb kifakadást is hallat : „A boldogság ? Mit jelent ? Arra való, hogy a nagy szenvedéseket a kisebbektől különböztethessük.” — Es a testőr tovább háborog elméjében, szívében.

Igy játszott velem a képzelet, így kísért utunkon a testőr az élő, a mulandó felett a megmaradó. Aztán egyre mélyülő vidéken, Berettyóújfalú után megálltunk Kovácsipusztá határában, Bakonszeg falu szélén. Tragikus táj : nem tudok más kifejezést rá találni. Régi lápok maradványai, nagy vizek, kemény agyagos föld, nehéz élet és nem messze a trianoni határ. És újra a testőr sorait láttam. A bihari remete a Tarimenesben maga is lefesti a táj hangulalatát : „Az apró madarak éneklése közé darvaknak ki-

áltozásai keveredtek. A ligetes erdőbe kivert barmok kolomp-hangja betöltötte lármával a hives egeket. A pásztorok itt-ott füttyürésztek, fulyuráltak, vagy erős kiáltásokat tettek."

De néhány év múlva már így vall magáról: „Csak ült, szédelgett a világban, mivel utolsó órája előtt meg nem halhatott.” -- Majd magányáról vall: „Az elevenséget csak az cmladozó épületek tetején lakó verebek csiripolása jelentette.”

Szénézünk a Berettyó holt ága mellett húzódó földdarabon. Ez volt hát a testőr utolsó szállása. A Kovácsi pusztán 300 köböl alá való szántóföld, 200 szekér szénát termő kaszáló, 60 juh lett minden gazdasága. Legelő, rét. — Azóta a földeket felhasogották, a régi zsellérnép gazdálkodik rajta. — Itt minden ódon. A Berettyó holt ága, a kastély, amelyben rövid ideig megpihentünk, a falusi házak és — ó, szomorú, hogy egész idő alatt nem láttam gyermeket. Csupa öreg ember, öreg asszony tipeg körülöttünk. Hajlott, rokkant öregek, de nagyon barátságosak. Buzgón mondják el élményeiket, meséiket. Ezek látták Bessenyei első felhantolását 1882-ben: Megmutatják a régi birtokhatár düllőútját, a Sisári düllőt. Ott találták meg a testőr sírját. Az egyik kis kanász, a másik szolga fiu, a harmadik béresgyerek volt abban az időben. Ezek az élettől elhasznált kicsi öregek, akiknek otthon el van készítve a halálra valójuk, úgy érzik, hogy az életben még egyszer fontosak. Itt most szükség van rájuk a meséjükre, az emlékükre. Itt most fontosabbak, mint otthon a gcromba vő. a kiméletlen unokák. A 78 éves Székely Imre, minden magyar öreg zsellér típusa. Gépem lencséje elé veszem éppen akkor, amikor öreges gesztusokkal magyarázza, hogy igen, itt fekszik ez alatt a gránát kő alatt. Ő látta amint a másik sírban megtalálták — szavait idézve — „a páncél kardját” meg a selyem prém-sapkáját.

A másik öreg, Verebi József, erősen bizonyítja, hogy bár ő nem volt itt, mert akkor pásztorokodott, de hallotta, hogy a szép fehér lovát is idetemették vele a sírba. A bizottság tagjai közül olyanok is akadtak, akik kéltették, hogy bármit is találunk már a sírban. Elmosta a csontokat a Berettyó árja.

A sirt kis, bekerített kert vette körül. Cserkészek készítették néhány évvel ezelőtt. Csinos, faragott székely kaput is ácsoltak hozzá. Apró nyírlák bólogattak a kis sírkertben,

Az első ásonyomra mindenki megilletődik. A kalapok is lekerülnek. Olyan a képben a sok öreg, mintha jobbágyok állnának uruk sírhantja körül. Nekem eszembe jut, hogy Bessenyei tagja volt a jobbágyok felett ítélkező úriszéknek. De nem szívesen hívták ítéltre. Voltaire tanítványa más véleménnyel van a földnép jogáról, mint a urambátyám szomszédai. — Meg is em-

lékszik egy ilyen úriszéki ülésről: „Éttem, ittam, olyan gorombasággal hálálván meg a jóindulatot, hogy a gazda ügyét igazságtalannak találtam.” Mennyi emberiességgel fakad ki a Holmiban a paraszt emberről szólván: „Ha a világban már törvény, hogy élned kell a paraszt ember verejtékén, legalább ne utáld, se ne kegyetlenkedj felette, mert a földbe dugnak tégedet is, tafotáddal, bársonyoddal, szinte úgy, mint őtet a szűrrel, gubával.”

A föld — riadok fel gondolataimból és lábam előtt már nagy halomban áll a kiásott hant. Másfélméter — jelentik a sírásók. Még mindig semmi. Most már mindenki a mély sírvermet kutatja szemmel. Az öregek nyugodtan állnak. — Ott kell annak lenni — bizonyítják, csak itt az a szokás, hogy mélyre rakják a tetemet — jegyzi meg Balog Gergely. Izgalmas percek. Már-már reménytelenül tekintünk össze. Aztán egyszerre koppan az ásó. Egészséges, fehér emberi fog vetődik fel. Utána még egy, és ismét egy. Most már óvatosan ásnak. A test irányát keresik. És előkerülnek a sír ellenkező végén a lábcsontok, az alsó, majd a felső lábszár. Hosszu, nemes arányú csontok, magas, sudár emberre vallanak. — A csontláda lassan telik. — Istenem, most újra meg újra arra gondolok, amit itt irt, erre a tájra tekingetve magános szobájából. Az értelemnek keresésére, arra a művére, amit a cenzura nem engedett kinyomtatni, sőt a rendőri hatóság meghagyta, hogy éber ligyelemmel kísérik a veszélyes embert. Akkor már 16 esztendeje nem nyult tollhoz. Mennyi szomorúság cseng ki ezekből a sorokból: „Mély álmomban a csendességek alatt érezve és 15 esztendeig gondolkozva most fordulok ki ismét a világra arccal.”

Igen, mély álmából 130 esztendő múlva most fordult újra a világ felé arccal. Egy kis halom csont és hamu. Megtaláltuk a selyem prémes sapkát is. Régi-szép multjának elporladt emlékét. Talán még az a bécsi magyar szabó „Rogácsi uram” készítette, aki a daliás testőr egyenruháját szállította a Karinthia utcai műhelyéből.

Mégis mi nem a holt Bessenyeit hoztuk haza. Az élő testőr, az élő magyar szól hozzánk a sirja éjszakájából a Természet világában. Hallgassuk csak, mit üzen: „Koporsómon túl vitt beszédem, úgy tetszik, mintha síromnak komor éjszakáját hozná haladkló szivemen kiderülésre, enyhítvén keservét annak előre tudása, hogy halálomból elevenekhez szólhatok ki. E vigasztalásom a halálnak örök álmai közt is hevülésbe hozza hideg hamvaimat.”

Dr. Juhász Margit.

A GÁRDISTA KACAGÁNYA

(Nyíregyháza két szomszédos parkjában egymás közelében és átellenében két remek műemlék áll: egy testőr-szobor és egy Venus-szobor. Róluk szól ez a rövid legenda.)

Daliás volt György, a testőr,
S igaz magyar gyökerestől ;
Nagy ember is lett belőle :
Nemzetének ébresztője,
Ércbe öntött szép alakja
Virtusait ragyogtatja ;
Rajta van a fringiája
S a gárdista kacagánya.

Elmereng a mult időkön,
Elborong a jövőidőkön :
Mennyi nagy terv, mennyi álom,
S mennyi szép van a világon !
S ím a Szépség testet öltve
Szembe toppan le a földre . . .
Megrezzen e látományra
A gárdista kacagánya.

„Köd előttem, köd megettem :
Rám gondoltál, megjelentem !
Én voltam az óhajodban,
Én vagyok a sóhajodban ;
Könnyeidet értem sírtad,
Munkáidat értem írtad !“
Ismerősül kacag rája
A gárdista kacagánya.

Láng lobog fel György szemében,
Élet erjed érc-mezében :
Karja mozdul, vére pezsdül,
Nekilendül mindenestül.
Istennője felé tartva
Pattan át a másik parkba ;
Fejcsóválva leng utána
A gárdista kacagánya.

„Ifjúságom szép szerelme,
Jöjj még egyszer kebelemre!
Jó volt az a sok édesség,
De hívott a kötelesség.
Nagyra törtem, feljutottam,
Hej, de szívem megfagy ottan;
Nélküled oly nagyon árva
A gárdista kacagánya,

Szállj le hozzám, égi nemtőm! . . .
Jaj, de mi ez, én Teremtőm?
Mért van az, ha földet érek,
Testemből elszáll a lélek?
S hogy lehet, ha lelkem elhagy,
Hozzám mindjárt oly hideg vagy?“
A többit már szinte várja
A gárdista kacagánya.

Illedelmes gondolattal,
Gavalléros hódolattal
György leveszi párdúc-bőrét
S betakarja istennőjét;
Oly szelíden, oly gyöngéden,
Mint valaha régesrégen
Simúl rá a kedves vállra
A gárdista kacagánya.

„Hasztalan vagy most is gáláns,
Nem lehetek érte hálás:
Mert mióta naggyá lettél,
Nem szeretsz már, csak szeretnél!
De lásd, ércbe merevedtünk,
Kicsit meg is öregedtünk,
S rád is fellér éjtszakára
A gárdista kacagánya!“

És azóta révedezve
Oly közel bár, mégis messze,
Egyik balra, másik jobbra,
Nehéz szívvel gondolkodva
Egymást nézi, egymást érzi,
Mebűvöli, megigézi
Az istennő könnyes bája
S a gárdista kacagánya.

SZOMORÚSÁG

A nyíregyházi 150 évesnél is öregebb hatalmas evangélikus templomba lassan szivárogtak befelé az emberek. Még csak nyolc óra van, és a népies istentisztelet csak egynegyed kilenckor kezdődik. De már sűrűn feketélik a tírják asszonyok ünnepi kendője a padokban. Egy jóhangú — egyszer asszony, egyszer férfi — belekezd valamelyik ismerős dallamú énekbe és a gyülekezet kántor nélkül, orgona nélkül teli szívvel, szájjal fujja utána. Beharangozás után a kántor a vers végén belevág a billentyűzetbe, s ezzel megkezdődik a hivatalos istentisztelet. A besétáló papokat illő tisztelettel, felállással köszöntik.

A nyíregyházi tírjakok szeretnek énekelni. Szeretnek tevékenyen résztvenni az istentiszteletben. Ugy érzik, hogy az énekel személyesen, közvetítő nélkül beszélnek az Úristennel.

Velem együtt szívesen mennek a tírjakok is a reggeli vasárnapi istentiszteletre. Jókor reggel bejön a gazda a családdal kocsin a saját házába, amelyben rendszeren egy jobb tisztviselő lakik. Fenntartanak maguknak egy szobát, és valami állás-szert kocsinak, lónak. Vasárnap nem igen árul a tírják, legfeljebb az asszony tejet visz a piacra.

Máskor azonban, különösen hetivásárkor hozzák a sok portékát a tírják taligán, amely abban különbözik a személyszállító taligától, hogy zártabb. Legtöbbször hosszúszekeren jönnek. Az ember leszáll és az asszony leadogatja a kasfárból az eladni-valókat. Aztán az asszony száll le és beáll a portékával a sorba, az ember meg elkocog a Buzapiacra a súlyosabb rakománnyal, esetleg a Gazdakörbe egy pohár spriccerre. Ott hányják, vetik meg az ország, a város meg az egyház ügyes-bajos dolgát. Utközben hátra-hátranéz, hogy el ne vegye valaki a hátsó ülésről a rongypokrócot, ami tisztán, szépen szöve büszkélkedik minden tírják kocsiján, megálláskor meg a lován.

Ez a népies istentisztelet egy hónapban háromszor tót, egyszer magyar. Ilyenkor a papok a Luther-kabátra fehér karinget, albát vesznek magukra. Markó bácsi, az egyházi pénztáros, kijelentette, hogy ő ugyan nem ért meg minden szót a tót prédikációból, de hát ez az idő neki legjobban megfelel a templombamenetelre, azért a feleségével együtt erre járnak, akár magyar van, akár tót.

(Zárójel közé teszem a következő megfigyelésemet: Jolsván voltam e nyáron és ott hallottam, hogy a szlovenszóiak szörnyen megsértődnek, ha tótoknak és nem szlovákoknak titulálják őket. Ezzel szemben a múltkor a következőket hallottam a nyíregyházi piacon két tírják asszony beszélgetéséből:

— Hallottál, mit mondta Rözse nagytiszteletű Ur? Hogy délután lesz szlovák nyelven istentisztelet. Még hogy szlovák! Nem tót. Talán akarnak velünk csulolkodni urak. Vagy mit?)

Azon a nevezetes vasárnapon, mikor az én elmondanivalóm megtörtént, nem mentem előre az oltár felé az urifertályba, de hátul maradtam. Elöttem vonultak fel egyszerűen öltözött asszonyaink, lányaink. A leányok felsőszoknyáikat felemelve ülnek le. Gondolkoztam, hogy kimélni akarják-e a felsőt, vagy a himzett alsót mutatni, mert az összegyűrődést nem akadályozták meg azzal, hogy a szövet szoknyát maguk mögé gyömöszölték. Bazsalyikum, tátogó, sarkantyuvirág, istenfű, fodormenta lehelte körülöttem a tanyasi jószagot.

Két tírpák nénike közé kerültem. Az egyik csodamódon énekelt. Majdnem minden mássalhangzóval kezdődő szó elé egy főlősleges a hangot tett. Ilyenmódon: (a) Jövel (a) Jézus (a) lelkem (a) hő szerelme . . . Megálltam, hogy ne mosolyogjak rajta! Ez a nénike nem szerepel többet, bár a prédikáció alatt a másik szomszédja többször felkeltette, mikor már nagyon hangosan horkolt.

A jobb szomszédom fekete kendős feje csüggedten hajolt le, és naptól cserzett, barázdált arcából szomorú szemek néztek az énekeskönyvbe. Kidolgozott, bütykös kezei voltak. Azzal nyomorgatta a zsebkendőjét és egyszer csak a szeméhez emelte. Könnyeket törült vele, de azért azok tovább omlottak. Asszonyi együttérzéssel néztem őt. Engedtem egy belső, lelki kényeszernek és rátettem a kezem kidolgozott, munkás kezére. Részvétellel szoritottam meg.

— Valami baja van lelkem? — suttoztam.

Nem szólt, csak szomorúan rámnézett. Fejével, kezével egyszerre intett. Körülbelül ezt jelentette:

— De még milyen nagy, de még mennyi!

Az egész prédikáció alatt sirt. Szépen beszélt a pap arról, hogy ne aggódjunk a holnapról, elég minden napnak a maga baja. Lám, az égi madarak nem vetnek, nem aratnak, sem csürbe nem takarnak, és a mennyei Atya eltartja azokat. A mező liliomai sem fonnak, szőnek, mégis olyan ruhában járnak, amely Salamon legszebb ruhájánál is szebb.

Mikor aztán a betegekért imádkoztunk — egy tizhónapos kisgyermekért, egy halódó hatvannégyévesért és egy 19 éves ifjú leányért — akkor kitört az asszonyból a zokogás. Ráborult a padra, és majdnem hangosan sirt. A válla és az egész teste rázkódott. Szípozott erősen és az orrát fujta. Engem nagyon meghatott az egyszerű asszony fájdalma. Eszembejutott a magam sok sirnivalója. Elgondoltam, hogy talán férje, fia katonának ment. Vagy talán a három beteg közül az egyik valamilyen szálon hozzáfűződik. Én is elkezdtem hát sirni. És így sírdogáltuk végig az utolsó éneket. Könnyeinktől alig látva vonultunk ki a templomból. Mikor kiértünk a nagy ragyogásba, mindketten elcsendesedtünk. Hozzáfordultam és részvétellel kérdeztem:

— Kit sirat, testvér, olyan nagyon? Mondja csak! Ugy szeretném tudni, mi a baja?

Az asszony erőt vett magán, de azért majdnem kiáltott:
 — Hád a magkocát. Tegnap lette neki kilenc kismalac és máma reggel nem akar mozdulni. Baromdoktor is hívtunk neki. Mondta, nem hiszi, hogy megmaradjon. Gondoltam, jövök templomkába és imádkozok, hátha Istenke segíti rajtam.

Hirtelen nem tudtam mit szólni. Oly váratlanul ért ez a valóság, hogy kacagnom kellett volna, ha nem lettem volna olyan síró hangulatban. A pap szavai is a fülemben csengtek: Ne búsuljatok a holnapról. — Bizonyosan nem hallgatta ez az asszony. Igaz, hogy nekik egy magkoca többet jelent, mint nekünk egyhavi fizetés. Melyikünk adná azt oda szívesen? A lelkemben az egyik hang elítélte, a másik felmentette az én síró tírják asszonyomat. Talán még most is ezen törném a fejemet, ha hirtelen eszembe nem jutott volna, hogy megígértem: dinnyét viszek a családnak, pedig vasárnap 10 órakor szétzavarják a piacot. Keresztlútvágtam hát a városház előtti téren, Kossuth apánk szónoki pózban álló szobra előtt, és elmerültem a dinnyetengerben.

Margócsy Emilné.

RÁKOS SÁNDOR VERSEI

KESERŰ SZONETT

A válladon kőkorsó híg ezüsttel
 Madár a korsó és dalol, dalol.
 Alma a korsón, és alma alól
 Méz buggyan olykor mélán, sárga füsttel.

A homlokodról méz-folyók erednek
 A méz leányát látom benned én,
 A méz leányát, akinek szemén
 Vágy csurran át, ha árván emlegetlek.

-- Ki mézet árul, hijján van a méznek
 Hosszú pillával mindhiába néznek
 A csillagok, az őszi csillagok:

Bús szemeid, kik mélyek, mint a vermek
 Kimondhatatlan édességgel vernek,
 — Méznek születtem, s keserű vagyok!

BOHÓKÁS NAP

Bohókás nap, nehéz lesz elfeledni :
Az ablakon bámész szellő kukucskál,
Előtted váza : mintegy három ujjnyi
Gyerekkacaj fodrosodik az alján.
Ne félj, apadni nem fog, egyre gyűl még,
Kislányok fürge szája ontja folyton !
Mosolyt izzad ma minden, szinte félsz már,
Hogy vén komor könyvek is rádnevetnek,
Mikből eddig komolyságot tanultál.
Mosoly folyik a drága kisfiucska
Szemén, fülén át, szőke haja nedves
A nevetés rózsaszagu vizétől.
Tyúk kotkodál, de téged be ne csapjon.
Komolysága vig nevetést palástol !
Minden nevet, nevess te is, barátom :
Bohókás nap, nehéz lesz elfeledni !

ÉDES SZONETT

A kedvesem most verseim betűzi,
Levelet ír, vagy egyebet csinál.
Rám is gondol tán s mosolyogva fűzi
Reménye láncát, hogy reá mi vár ?

Ia hallaná, hogy mennyit gondolok rá,
Csak megcsóválná szőke szép fejét :
Szakadj lelkem szét tarka mondatokká,
S madárként kísérd tünő idejét.

Repülj madár, repülj a homlokára !
Súgjad fülébe, láthat nemsokára
Akkor nevét majd gyönggyel veretem.

De addig is, mit szóval mondanék ki
Csőröddel véd a homlokára néki,
Csőröddel véd rá : nagyon szeretem !

ŐSZ

Álmodó köd a fázós őszi gangon.
Az éjből kiáltó, szurós hangon
kakas küldi szavát.

A szél a függönyt dideregve fujja.
Fáradt a költő, átvirrasztott újra
egy hosszú éjtszakát.

Álmatlan éjek, álmos nappalok,
mellettem már csak ti maradtatok!

Léptem majd lassan andalog
a szűk utcákon át,

a léptem lassan andalog
olyan egyedül ballagok,

hogy fél, ha lát
és elkerül, ha lát minden ismerős.

A léptem lassan andalog,
olyan egyedül ballagok.

Lábamnyomát
sárga szeméttel hinti be az ősz.

NYIREGYHÁZI VEREBEK

Isten kis madárkáj, Ti nyíregyházi verebek! Szeretnék nektek emléket állítani, hiszen Ti is éppen olyan kedvelt fiai vagytok a Teremtőnek, mint a büszke sasok, acélkék fecskék, cifrapompás pávák, bölcs baglyok és a többiek.

Rólatok eddig nem sok szó esett, nevetek nincs — egyéniségekkel senki sem foglalkozik — oly kevés szeretetet kaptok! Csak tömegben ismerünk, s úgy is csak akkor, ha nagy összetartással, fáradtságot nem ismerő panaszos csiripeléssel próbáljátok a figyelmet magatokra terelni. Első hallásra ismeretlen is panaszkozó szavatok. Sok idő és még több szív kell ahhoz, hogy mindnyájan megértsük szavatok. Én már sok-sok nyíregyházi verébbel összeismerkedtem, megbarátkoztam. Eleinte nehezen ment. Nagyon zárkóztok vagytok

kezves kis nyíregyházi verebek. Azután mégis bizalmasabbak lettetek velem. Meg is szerettetek. Most, ha szabad, bemutatlak Titeket az olvasóközönségnek is. Biztosan tudom, hogy a bemutatkozás után ők is éppen úgy fognak szeretni, mint én.

Ime az első veréb. . .

Nyolc évvel ezelőtt Turáról, akkor még 5 tagu egyszerű, falusi család költözött be ide, hogy a város fényének nyúlós árnyékában talán könnyebben tud majd megélni. A férfi súlyos szívbajban szenved, munkaképtelen, az asszony elég jó mozgásu keresőképes. Amikor először jöttek hozzám, az asszony a 4. gyermekét várta. Apró leánykát vezetett kézenfogva, akinek koraérett arca, olyan furcsa benyomást keltett. Körülbelül 3—4 évesnek látszott a gyermek. Szóbeszéd közben kiderült, hogy a kis lány 11 éves elmúlt, s még 3 testvére van otthon, azok is hasonló fejlettségűek. Elképedtem és képzeletemben mellé állítottam a saját 5 éves kislányomat: egy fejjel nagyobbnak tetszett a 11 esztendősnél. Próbáltunk tápszerrel, jobb ételekkel segíteni rajta; nem sikerült. Olyan keveset tudott enni egyszerre, hogy egy jobb étvágyu gyerek egy falásra bekapta volna. Telt az idő, az édesanyja is több keresethez jutott; kis földházat is össze tudtak már ütni, csak a kis lány nem tudta bepótolni azt, amit 11 év nélkülözése nála előidézett. Hogy hogyan, ma sem tudom, fil-lérenként összeszeraktak 100 pengőt. Vettek 3 malackát, hogy majd egyet levágnak, s a másik 2 árából jövő esztendőre új üzletet kezdenek. Összel mind a 3 malac elpusztult. Olyan volt minden reményük 100 pengőjük, hitük, mindenük. Ekkor a kis lány 16 éves volt, már dolgozni akart, de oly gyenge volt, hogy pár hét után ágynak esett. 2 év múlva, — egy 18 éves lány másutt fél családfenntartó — egy tisztviselő családhoz került a gyerek. Nem bírta a munkát. Egy veder vizet nem tudott bevinni. Hazaküldték. Most már mi legyen vele? Otthon csak el tudja végezni azt a kis főzést, miegymást, de nem keres semmit. Nagyon értelmes a mélyen gondolkodó, önérzetes gyerek. Rettenetesen bántotta, hogy Ő, a legnagyobb, nem keresett még soha egy fillért sem. Buskomor lett. Anyja kétségbe esve hozta el hozzám. Éppen akkor léptek be, amikor a goblin kizárólag a kezemben volt. Kérde a gyerek, mi az? Mondom goblin. Hát ez az a goblin?? Én ezt megtanulom. Elment a goblin tanfolyamra és január hónapban 20—25 P.—t keresett a kezemunkájával. Micsoda lélekmentő ereje van a kis varrótűnek. Megnyugtatótt egy aggódó anyát és nemcsak kenyeret adott egy kislánynak, hanem lelke egyensúlyát is helyreállította.

Másik veréb. . .

A hótakarító emberek délben fél 12-től 1-ig pihenőt tartanak. Ebédszünet, már akinek van mit ebédelni. — Mi lenne, ha ilyenkor minden meleg konyhára bejuthatna egy-egy átfázott szegény, s egy csupor langyos tej, vagy pár szem forró tepertő, no meg másfélórai

fűtött szoba visszaadná munkarejét. De hát persze ehhez nyitva kellene tartani sok gondosan elzárt konyhaajtót. Ez szociális munka lenne és nőknek va'ó.

A harmadik...

Van egy kis lúgos barátnőm! Két éves korában zsirszódát ivott, amíg édesanyja munkába járt. Kórházba került, életben maradt, de folyadékon kívül nem tudott más táplálékot magához venni. Még így is 2 hónaponként, amint ő mondta, „sondára“ kellett menni a kórházba. Az olvasók között talán akad valaki, aki tudja, mit tesz ez: Ha nem is fájdalmasabb, mindenesetre kelemetlenebb, mint a dauerezés! Először még csak elment a gverek, az anyja biztatta, de már vagy 4-szer semmi áron nem volt kapható. Így találtam egyszer rá ott a Szent István utcában, amint keservesen és furcsa hangon sírdogált. Édesanyja elmondta, miért sir. Felvittem magamhoz, s mi kell egy gyereknek: egy alma, vagy csak a fele, s a másikért majd vissza jössz a kórházból! Talán akkor majd egy játék is kerül hozzá. A gyerek nevetve ment, sírva jött. De azontul mindig felkeresett szondázás előtt és után is. Mikor okosabb lett, úgy egy év múlva, már igényei is voltak. Vásárfia, ridikül. Én is kértem tőle cserébe valamit Minden alkalommal egy új imát kellett elmondania. Később verset, dalt. Szegényke nem is tudta, hogy megdolgozott azokért a kis nyálánságokért, amiket kapott. Ma a gyerek 6 éves, iskolába jár, de még csak egy év óta tud szilárd táplálékot magához venni. Egyszer bejött utánam a szobába s körülnézett. Ha nagy leszek, itt fogok lakni. Megigérttem, hogy kis szobalány lesz nálunk. Most már van életcélja, dolgozni akar, meggyógyult, s csak egy piros almába került az egész.

Ngyedik veréb...

Férfibarátaim is vannak. Bandi a borbélytanuló. Mint iparostanonciskolai tanulóknak, alkalmá volt tavaly az iskolával Budapestre menni. De nem volt elég pénze. Kap ugyan néha 10—20 fillér borralót, de hát akárhogy spórolt, mégis hiányzott 8—10 P. a költségekből. Rettenetesen vágyott a fővárosba. Eljött tanácsot kérni tőlem. Kétoldali szerződést kötöttünk, én előlegeztem neki a hiányzó összeget, ő viszont hetenként eljött Lászlót, a hajdut megberetválni. Szegény László eleinte sokat kesergett a szocializmus miatt. Mikor aztán együtt volt a pénz, persze visszaadtuk a fiúnak. Egy fehérköppent vett rajta. Ez mégis csak feljutott Budapestre, s én harmadnap képes lapot kaptam ifju barátomtól: Kézcsók Bandi... Mondhatom ritkán esett ilyen jól kézcsók, mint akkor. A gyerek jövőre felszabadul, már tudja mi az önnállósítási alap, ismeri Budapestet, és keményen dolgozik. A gazdája nagyon szereti, én is.

Veréb Jenő

Nem maradhat ki a sorból Jenőke. Ő a legolvasottabb barátom. Mikor a fiam elemibe járt, a gyermekek sorkosztolásával akartak és enyhítették is az éhező apróságok sorsán. Így került hozzánk Jenőke.

Ma már borbélytanuló, komoly férfiú, de bizony 8 éves korában még a kezét én mostam meg, ha leült ebédelni. A baj azonban az volt, hogy 12-től ebédig az időt el kellett ütni, s mivel az én gyermekeim is olvastak, Jenőke is kénytelen volt. Úgy megszeretett olvasni, hogy később már a számtan helyett is olvasni akart. Az elemiben (6 osztályt végzett) még csak ment a dolog, de amikor polgárba került a sok meg nem emésztett Verne-könyv nagyon kalandos kedvet ébresztett benne. Nem akart tanulni. Az anyja tele volt panasszal, özvegy sorban 2 apró gyermeket felnevelni nem kis dolog, s most meg Jenő is romlik, egyre rosszabb, mozi, rossz társaság. Valamit tenni kellene. Összeültünk, kigondoltuk, hogy az anyja előveszi a gyermeket, s megmondja neki, hogy hozzám jönnie többé nem szabad, az utcán nekem ne köszönjön, mert én szégyellem az ilyen rossz fiut. Magamban elmosolyodtam. De sokat törődik majd Jenőke, hogy én fogadom-e a köszönését, vagy nem. De nem így történt ám! A gyermek elkezdett gondolkozni. Szótlan lett s pár nap múlva azzal a nem várt kérdéssel lépett anyja elé: vajjon ki lehetne-e engem engesztelni, ha közelgő névnapomra egy csokor virágot hozna nekem. Az anyja leintette: nekem az kevés. A fiú mégis titokban föl-szedett 3—4 tő krizantint, cserépbe tette, öntözte, gondozta, s dec. 10-én akkora csokor virágot szedett le róla, mint egy malonkerék. Ekkor az anyja eljött vele hozzám, s elmondta, hogyan történt a dolog. Nehogy azt higgyem, talán pénzért vette a virágot. Ekkor szeretett meg a fiu kertészkedni. Ma már olyan tökéletesen érti a krizantémum kezelését, hogy az elmúlt névnapomra az volt a legszebb csokor, s nekem bevallom a legkedvesebb is, amelyiket Jenő barátom hozott. A fiú minden szabadidejét a kertjében tölti, s édesanyjának is jelentős jövedelmet biztosít virágaiból. 1 év múlva segéd lesz, s ha majd önálló üzletet nyit, az üzletében mindig gyönyörű virágokat fog tartani, — meséli nekem.

A legkedvesebb verebem ...

Legmultságosabb ifju gavallérom Nászák András ur. 6 éves, iskolába jár. Az óvodának büszkesége volt. Tudott annyi verset, nótát, táncot és bölcs mondást, amennyi elég lenne 4 gyereknek. De nem mindig tudott ám. Mikor megtanult beszélni, örömeben megmakacszkodott, és semmi pénzért meg nem szólalt. Nem akart köszönni, éppen úgy, mint a többi kis veréb. Az anyját roppant bántotta a dolog, de a gyereket nem tudtuk szóra bírni se cukorral, se almával. se jó szóval, se a verés szigorú megigéréssel és még szigorubb be nem tartásával. Ekkor beteg lett a gyerekek. Sok tejet rendeltek neki. Szegény, alig kereső szülei nem tudtak a fiucskának napi félliter tejet biztosítani. Én azt hiszem, minden háznál el tudnak nélkülözni ennyi tejet, s ebben az esetben sem történt más. Mikor a gyerek jobban lett, s már fennjárt, ő is eljött mindennap a tejért. Köszönről szó sem volt. Egyszer azután azt mondom neki: Holnap pedig csak úgy kapsz tejet, ha köszönni fogsz, különben keresek magamnak egy más kis fiut, annak adom a tejet, meg sok minden egyebet. Mert hisz a

tejjel együtt járt mindig valami, ami a gyerekeknek kedves. Ezt már komoly megfontolás tárgyává tette és elkezdett köszönni — beszélni — barátkozni, — féltette a pozícióját. Minden héten meglátogat, ma már egyedül jár az utcán, sőt néha leküldöm a boltba, pékhez, vagy levelező lapot bedobni. — Ő is megszolgálja azt a kis tejet, amely megoldotta a száját, bátorságot öntött beléje. Elmult tavasszal apja bevonult katonának, s ilyenkor egy pár hétig szűkebben volt otthon a pénz. Azonban nálunk valami családi évfordulóra készültünk, s a gyerekek látták, hogy több minden van a konyhán, mint máskor. Torta, hus, stb. Gondolt egy nagyot és merészet. Másnap, amikor a nevezetes nap volt, elkéredzett anyjától, hogy egyedül jöhessen hozzánk. Megkapta az engedelmet, s el is indult nem ugyan énhozzám, de a Károlyi kertbe. Akkor ültették ki frissen a virágokat. Itt az én Bandi barátom szabályszerűen hozzáfogott virágot szedni — az új ültetésű — szőnyegágyakról. Közhevéten: gyönyörű, élénkesszű fiucska, senki nem állja meg mosoly nélkül, amikor bámuló nagy szemekkel kacsint egyet. Így voltak a kertész legények is. Mikor már jó marékra valót szedett, mégis csak megkérdezte az egyik tőle? Ne szedj többet kis komám, hagyj valamit a parknak is. A gyerek nagy komolyan így szólt: Hogyisne, a pógármesternéninek kell ez, máma ott sok tortát sütnék. Elkacagták magukat az emberek, hagyták a gyereket, de egyikük utána lopózkodott, vajjon igazat mondott-e? Így vettem én tudomást az esetről, s majdnem hanyattvágódtam, amikor a kis koma megérkezett az üveggel s egy öl kitépett szőnyegágy virággal. A tortát megkapta, de megmagyaráztam neki, hogy mi volt a hiba a dologban. Megértette olyannyira, hogy ott nyomban elhatározta, kertőr lesz, ha felnő, hogy azok a „Sunyifiuk“ le ne szedjék a kert virágait. S mit tesz Isten? Édesapja a Stefániához került házmesternek. A kis fiu pedig hamarabb elérte álmát, mint gondolta, mert már most is szigoruan őrzik a Károlyi parkot, s azonnal ott terem, ha hiba esik a kréta körül. Tegnap előtt nálam volt déli viziten, mert mint mondta, rég nem látott. Közben panaszkodva mondom kinn a konyhán: nem tudom a fiam cipőjét megtaláltatni, nincs bőr a suszternél. Erre Bandi koma a komolyság teljes fegyverzetével kijelentette a következőket. Mán a kertőrséget kitanulta, egész jól tudja, ha megnő, suszter is lesz, hogy ne kelljen a fiatalurnak lyukas cipőben járni. Parolát adtam neki, hogy nem fogok addig nyugodni, amíg ki nem írhatja: Nászák András uri és női cipész. Készül az életre, ez is dolgozni fog, tudom jól!

Diák-veréb...

Az ambiciónak, élni akarásnak és tanulási vágnak egész különleges esetét mondom el a következőkben. Egy szegény ácsmester jó-tanuló fiával 4 polgárit végeztetett, s azután a gyerekek a pályaválasztás során kőművesekhez volt kedve menni. Beszegődött inasnak, éveit becsületesen leszolgálta, felszabadult. De az életben tanult valamit: Ő mindig csak kőműves marad, akárhogyan dolgozik is. A fiuban felébredt a magasabbrendűség vágya, nagyobb feladatok meg-

oldására, szebb alkotások létrehozására kapott elpusztíthatatlan kedvet és törhetetlen akaratot. Edesapja azonban nem volt olyan viszonyok között, hogy fiát második pályára is kitaníttassa, hisz még ott vannak a kisebbek utána. A fiu gondolt egyet, beadta kérvényét a tanítóképzőbe, tovább akart tanulni. Nem vették fel. Nem volt, aki pártfogolja. Ekkor került hozzám. Amikor megismertem a lelkét, szótlanná váltam. 10 emberbe elég lett volna annyi makacs akarat, ennyi tanulási és tudási vágy, törekvés, ambíció. De hiába minden, pénz nem volt. A fiu nem is akarta elfogadni, hogy tisztán a más segítségével jusson előre. Beállt egész nyárra a kőmivesekhez dolgozni, és 2 hónapi kemény munka után összeszedte a tandijraivalót. Beirattuk a kereskedelmi iskolába. Az első év nagyon nehezen ment. A téglához szokott fejnek és a malterhez idomult kéznek nehezen ment a német, ker. számtan, gyorsírás. Mégis csak letette a vizsgát, jó közepes eredménnyel. Ekkor már tudta, hogy a tudásért éppen úgy meg kell szenvedni és keményen dolgozni, mint az ipari képesítésért. Nyáron bejutott ifj. Tóth Pál kaszárnya-építkezéséhez. Most már a téglafaragás ment nehezebben, de az én II. éves kereskedelmista barátom dolgozott keményen, hűségesen. Gyűjtötte a pénzt a tandijra. Persze ahol legnehezebb az élet, ott legközelebb van a jó Isten, mert kenyéradó gazdája felismerte benne a törekvő és megbízható embert, pár hét múlva irodába helyezte, majd raktár kezelést bízott rá, s mikor szeptemberben abba kellett hagynia a munkát, a beiratkozás öröme olyan bizonyítványt adott a fiatalembernek, hogy kirakatba lehet tenni. Azonkívül megígérte neki, hogy amint leérettségizik, azonnal viszi a pesti vállalatához; állása tehát kilátásban van. Most azonban az a fő, hogy 10 hét alatt meg volt a félévi tandij, beiratási díj, még egy rend ruhát is vett magának. Szeptember vége felé 2 növendéket vállalt, az egyik tanításért 10 pengőt, a másikért ebédet kap. Ezzel kész is lettünk volna februárig. A bizonyítványa sokkal jobb lett, mint tavaly, féltandij mentességet kapott az iskolától, de már a másik féltandijra nincs egy fillérje sem. Ha most nem kap 40 pengőt, abba kell hagynia mindent. S 40 pengő nagyon sok pénz! De negyven pengőn nem szabad elmulni egy ember boldogulásának, egész életének. Hála Istennek, ez is sikerült, s most már az én 19 éves barátom nyugodtan néz a II. félév elé. Tandija egyenesbe jutott, ebédje jó és kész, van 10 pengő költőpénze is. Még egy titkos álma is teljesült, eljutott a télen a Kossuth-gimnázium diákbálgására. Ott táncolt a gondtalan gyerekek színes forgatagában, mint öntudatos, dolgozó, kereső ember.

Vén veréb...

Legidősebb, de egyuttal legzseniálisabb pártfogoltunk volt a Hétfői néni. Meghalt most egy éve, 84 éves korában. Sokan tanulhatnának tőle. Erdélyből származott, s mint fiatal asszony került városunkba. Férje jól menő ipart folytató, szépen éltek: enni, de a férfi főképpen

inni szeretett nagyon. Az alkohol elvette az ipart, az egészséget, a házat, s legutoljára a férfit is, vagy 15 év előtt. Itt maradt az asszony 70 éves öreg fejjel egy krajcár nélkül. A mult boldog emlékein nem tudott megélni, s mivel a jó Isten még egy pár esztendő-t kiszabott reá e földön, gondolt egy merészet, és gazdasági létét biztos alapra helyezte. Keresett magának 7 uri házat, ahová mindennap eljárógatott ebédelni. Még vacsora-maradékról is gondoskodott magának. Sokan ismerték, befogadták, mert nagyon disztingvált és tiszta külseje volt. A személyzettel nem barátkozott, amolyan előkelő idegennak, vagy rokonnak tartotta magát. Elmesélte, hogy hová jár. Mondhatom, hogy kitünően főznek mind a 7 helyen, mert a hétfői néni csak a jó kosztot szerette. Lakáspénze kikerült innen-onnan, s karácsony előtt mindenütt, ahol megfordult, elhintette magvát karácsonyi kívánságainak. De mindezt olyan megnyerő formában, olyan angyali természetességgel tette, hogy csak mosolyogni lehetett rajta. Hát még, mikor megérkezett és egyenként leemelte a fedőket az ételekről, kritizált, ajánlgatott, ha valamire ráéhezett. Kötelessége is volt ezzel szemben, vagyis jobban mondva, lelolgozta az ebédjét. Tollat fosztott. Ami tollféle egy év alatt a háztartásban összegyűlt, tavasszal, amikor megjavult az idő, s már fűteni nem kellett, hetenként elvitte, s boldog volt, hogy megszolgált kenyerét. Egyszer csak beteges lett, már túl volt a 80. évén s bejött utánam a szobába egy nagy kéréssel. Nemsokára meghal, csak nem tud nyugodtan elmenni, valamitől fél. Faggadtam, kérdeztem, azt hittem, hogy a jó Istennel van valami elintézetlen ügye. De nem, azt már husvétkor rendbehozta, volt az Ur asztalánál. Hát mi egyéb baj van, szerettem volna segíteni. Végre nagy nehezen kibögte, hogy ő nekem annyi szép tollat megfosztott és tudja, hogy a szegénytemetésnél csak forgácpárnát tesznek a fej alá, de ő nem tudna megnyugodni, ha az ő feje alatt nem tollpárna lenne. No ha csak ez a baj, ezen azután könnyen segítünk. Legközelebb saját magának fosztott tollat, és vadonaturj tokban eltettem halála esetére. Még arra is gondolt, hogy csak a koporsóba tegyem a feje alá a maga készitette párnát, „mert tetszik tudni még ellopják tőlem, pedig olyan jó puhára fosztottam, hogy gyöngörűség lesz rajta pihenni“. Ettől kezdve visszatért életereye, vígan jött-ment, mert a lelke aggodalma megszűnt. Csak 4 év mulva került sor a kis párnára, amely jelen esetben egy vén verébnek nyugtatta meg élete utolsó éveit.

* * *

Bocsássatok meg nekem kis veréb barátaim, — hogy közre adtam éltetek. Tettem ezt nagy, fényes, büszke, cifra — madarak okulására, — s a többi verebek pillanatnyi szórakozására.

Szohor Pálné.

ÜNNEP UTÁN

Virágésőben, örömkönnyek közt
fogadtatok most, drága testvérek.
Eltűnt az átok magyarnak lenni
végre szabad már!

Itt vagytok újra. Édesanyátok
keblén pihenve nyugodjatok meg.
Nem enged titeket elmenni innét,
nem, soha többé!

És most az első felszabadult órák
ujjongása után csendesedjünk meg.
Ó, hisz ünnepelni, ünnepelni tudunk
eddig is mindig.

De új életünk nem cigányzenétől,
hanem munkától lesz hangos. Testvérek
ez egyszer másként kezdjünk építeni
magyar jövődőt!

Ünnepek után hát nézzünk befelé,
ki-ki magában kezdjen új napot.
s tűzpróbátok után tanítsatok meg ti
összefogásra!

Aradvári László.

HUSZTHY JOLÁN EMLÉKEZETE

Nehéz dolog az emberi lelket megmérni. Sokat gondolkoztam már azon, hogy minden kísérletünk egy másik ember lelkének tökéletes átértésére hiábavaló, majdnem tragikus küzdelem. Két lélek között mindig ott áll gátló akadályként tökéletlen emberi lényünk. Mert véges szem néz, véges fül hall, véges agyunk fogad be és hat vissza. Minden anyag felmérhető. Mikroszkópba nézek: látom testem elpusztítására felsorakozó apró lények ellenséges táborát, számolok velük. A nagyítólencsével a csillagokba nézek: fényük megmondja, miből teremtődtek, milyen nagyok, milyen messze esnek tőlem. Emberi szemnek látom a színét, szívnek érzem a lüktetését, emberi irásnak szépségét, de a lélek olyan, mint a hal. Elsiklik a kezem között, újra megvillan másutt, de ha erőszakkal meritem fel, nem marad benne élet.

És most mégis hozzányúltam egy lélekhez, földi ujjal bontogatok pecséteket ott, ahol a Mindenható már minden kötést feloldott, ott, ahol a vergődés megszűnt, ott, ahol örök harmoniát teremtett e földi nyugtalanságok után magához rendelt vándorában az Úr.

Végig mentem az úton, amelyen járt és jeleket hagyott ez a kedves lélek a bontakozó tehetség első rügyeitől egészen a Meditációig. Ezt már ott írta a keskeny cseresznyefaágyban, amelyben, — mint írja — „már a nagyapám is feküdt, aki több mint százestendeje született, s most megszentelem én is ezt az ágyat szenvedéseimmel és ezek engem is messze választottak régi világomtól.“ Csodálatos tisztánlátással várja itt utolsó látogatóját. Ez a Meditáció halála előtt alig három hónappal utolsó üzenete olvasóihoz, utolsó nyomtatásban megjelent írása. — Amint írja — utoljára fogja kezébe a ceruzát, árnyékos élete kísérőjét. Most már csak a nagy vizsgabiztost várja, aki, ahogy írja: „állandóan vizsgáztat, nem lehet kitérni, megszökni, vállalni kell az átvett anyagot, amíg kijön az utolsó nap, őszi, téli vagy tavaszi? szelid ezüstgyászával. És az elsárgult levelek (vagy hópelyhek, vagy virágszirmok, olyan mindegy az már) majd odakint hullnak ránk, ahonnan nem lehet sem írni, sem üzenni többé. . .

Amint ezekkel a szomorú sorokkal elérkezem ahhoz a márványlaphoz, amely mögött örökre eltűnt a lankadatlan utolsó bucsut intéző kéz, visszanezdek az útra és nem adok igazat ennek az írásnak. Huszthy Jolán mégis üzent ma nekünk. Éppen nekünk nyírségieknek, szabolcsiaknak. Minden írása, minden megnyilatkozása üzenet: nézzétek, milyen szép a mi pátriánk. Nézzétek, milyen szépek a szelidhajlású dombok, a Tiszahát ligetes világa, a zombékos rétek, a kis álmos falusi utcák az almaillatu öreg kuriák! Nyírségiék, tiszahátiak szeressétek ezt a darab földet, azt a sok-sok verejtéktől drága homokot, sok szegény ember zsarnok, szeszélyes, mégis bőkezű dajkáját a Tiszát: szeressétek ezt a semmihez nem hasonló darab magyar életet.

Négy regénye van előttem. Ezek a regények sorrendben a következők: Börtönépítők 1926. Muskátli kisasszony 1929. Felvidéki dal 1934. Szőke vize a Tiszának 1936. Az első három a Magyarországon folytatásos regény formájában látott nyomdafestéket, a negyedik a Pesti Hírlap regénytára ciklusban vasárnapi mellékletként 8 füzetben, kevéssel halála előtt. Írói munkásságának ezek csak nagyobb állomásai, mellettük kötetekre terjedne novelláinak, elbeszéléseinek, tárcáinak, rajzainak, apró cikkeinek száma. Ezekben kifogyhatatlan témagazdagsággal száz és száz apró történet, alak, típus kél életre könnyed tolla nyomán s a történeteken mindig átcsillog írójuk kedves derüje, jóízű humora, olykor az élc villanó pengéje, valami diákos, szinte kamaszos fintor a nagyképűség felé, a fölényes üresek és az önző kicsinyesek felé. Akik őt ismerték, tudják, hogy ez a vonás úgy hozzátartozott okos lényéhez, mint fiús. szögletes, szeles mozdulatai, kedélyének szélsőséges hullámozása az életért, a szépért való

rajongás és az életundor közt a gyermeki féktelen, játékos jókedv és a mély kétségbeesés közt. Ebbe a gazdag érzelmi skálába, mint egy-egy hangulatpartitúra illeszkedik be minden regénye. Az az élet, amit rövid három és fél évtized alatt átfogott, kis határok közé szorította. Alapterülete mindig ez a föld volt: a nyírségi, a tiszaháti élet. Szülővárosa, majd néhány év a kassai Orsolyáknál a képesítőig, a tanítónő, a magyar pedagógus eldugott élete a kis Visk faluban, néhányszor hosszabb-rövidebb pesti tartózkodás, egy olaszországi út, betegség, állástalanság, majd a gyógyulás után új életkedv, siker, néhány évi újabb munka a nyiregyházi fiu felsőkereskedelmi iskolában titkárnőként és a női ker. tanfolyam magyar tanáraként. Itt utolsó állomásán szép lelkének mennyi értékes megnyilatkozását hallhatták tanítványai, mennyi vallomást a magyar irodalom szeretetéről, s mennyi mély, örökre megmaradó impressziót vihettek magukkal ezek a fiatal lányok munkahelyükre, s hányan és hányan örzik így egyéniségének, lelkének apró morzsáit és adják tovább az élet örök körforgásában. A munka vidám ritmusát újra megállította a sors és a földi életből ekkor már nem maradt más, mint hosszú, csaknem két éves gyötrelmes búcsúzkodás.

Az, akinek élete külsőleg ilyen szűk határok közé zárul, befelé fordult belső tájak felé, hiszen a tér relativ, épügy lehet kicsi, mint igen nagy, más szempontból vizsgálva. Huszthy Jolán éppen ezzel a kis élettel való küzdelmét tárja fel, éppen az elrejtett életek csendes tragédiáit mutatja meg, regénye, mint a film lencséje átfogja a tájat, majd rávetül egy messze lehérlő falura, aztán egyetlen kuria kapuja tárul fel, már a kert öreg diófája ingatja lombjait, megvillan egy kék nyári ruha és eljutunk egyre szürkülő körben csendes életek sodrába. Egyik érdeme éppen az, hogy mértéktartó művészi érzéssel abba a körbe, abba az életformába vezet mindig, amelynek minden vonatkozását ismeri, amelyek problémái a maga sorsának is égető kérdései. Ezért igaz a hangja, ezért nem válik giccsé egyetlen kép sem.

A „Börtönépítők”-ben Pestről a fiatal bíró éppen abba a vidéki városba kerül, ahol apját vidám vadásztársaságban egykor halálos szerencsétlenség érte. A fiu egyetlenegyszer, anyjának tett ígérete ellenére résztvesz egy vadászatban, s szerencsétlen ugráz következtében vadászfegyvere elsül, és most ő lesz akaratlanul gyilkossá. Az áldozat a férje annak a halkszavú, galambtekintetű, szelid asszonynak, aki a fiatal bíró távoli, elérhetetlen álma. A börtön bent a lelkek mélyén épült, és csak a vezeklés nehéz éveit nyitják meg ajtaját, hogy a fáradt kezek egybekapcsolódjanak szenvedély nélküli, csendes összetartozással.

Altalában a regényeinek hősei mindig akkor találkoznak a boldogsággal, amikor a szenvedély kilobbant, a vágy megcsendesedett, a várakozás reménye elszállt.

A „Muskátli kisasszony” falusi pappleány csendes tragédiája. Festő érkezik a grófi földesurhoz, világlátott, sokat élt híres ember. Nyugtalan, holdas, koratavaszi estén találkoznak a Tisza

gátján s mire a barackfák kivirulnak a templomkertben, a festő megcsókolja a lány hamvas, mandulavirágszin arcát, gyermeki, friss száját. Az idill csak addig tart, amíg a nagyvilági férfi pontot nem tesz a holdvilágos, orgonaillatos epizód után. Elrepíti őt örökre a gróf hathengeres autója. És Ágneske, a kis papleány most elindul az ábrándok szép, hazug meséjéből a realis élet felé. Ezt az életet, a papkisasszonyok szokott sorsát hozza felé a káplán és az apa halála után könnyesen könnyező anyja iránti szánalom. És más szereplőkkel újra előlről kezdődik az élet a papi házban, csak a falak lesznek roskadozóbbak, a padló avultabb s a régi fotografiák halványabbak. A sóhajok elhalkulnak s helyet adnak az élet örök körforgásában újra felbukkanó gyermekkacagásnak, bölcsők felé hajló altató dalnak. Sok év múlva a festő újra erre jár. A tiszteletessé testesedett férj maga hozza a hirt: itt a régi gavallér látogatóba, vizitelni akar bennünket! Az asszony két gyermekharisnya stoppolása közt írja meg a levelet a fészek nyugalalmát féltő madár rebegésével: Ne jöjjön!

A „Felvidéki dal” a háboru előtti Kassa életének finom pasztellképe. Huszthy Jolán itt végezte a tanítónőképzőt s a bontakozó leánylélek szép derűs emlékeihez száll vissza a regény finom, festegető ecsetjével. A Magyarországon a már szintén elhunyt Komáromi János jelentette be a regény közlését. Az ő szavait idézem: a „Felvidéki dal” főhőse a fiatal és nagyjövőjű zenetanár s később európai művész. Van benne egy feledhetetlen fiatal lány, akit úgy látunk magunk előtt örökre, amint rebbenő szerelmesen jön felénk a vasuti töltés mellett, kezében fehérvirágos tavaszí ággal. Amig azonban a két szerelmes utja egybe futhat, sok minden történik Magyarországon. Háboru, Trianon, otthontalan árvaság. A kis Hédy komoly kenyérkereső tanárnő lesz, Pesten, itt találkozik újra gyermeklányálmainak lovagiával. Házasságuk a békesség, a nyugalom vágyából születik, munka és kötelesség az élet, de ezt a csendet az élményekre sóvárgó férfi feldúlja, hogy művészfantáziája az asszony régi iskolatársának az újra felbukkant könnyüvérű Magdának szerelmében új élményt találjon. A hangos boldogság, a könnyű élet hamar gondokba fül, a következő új feleség gondolkozás nélkül dobja félre a kifosztott embert. A kijózanodott férfi a régi asszony utáni vágyban vergődve revolverhez nyúl. A fegyver eldördül, s a halál közelsége elüzi a hitványt, és visszahozza a sokat szenvedett, hü, tiszta igaz asszonyt. Ez a regény is decrescendo, de vajjon nem ilyen decrescendo-e maga az élet?

Az 1936-ban írott „Szőke vize a Tiszának” c. regény szereplői újra itt, a Tisza partján teremtek. A tiszaparti öreg kuria ifju, bimbós virágainak könnyes szeretettel megálmodott meséje ez a regény. A Tisza áradásával küzdő, a természet szeszélyétől függő kis falu sorsa tárul itt meg előttünk. Fiatal orvos érkezik a tiszaháti faluba. Dombly Menyhért komoly, melegszerű nagy leánya beteg nővére felápolása után a fővárosból egy kocsiban utazik haza a fiatal orvossal, de mert jegygyűrűt lát ennek ujján

nem is foglalkozik vele. Pedig a fiú nem is vőlegény, csak óvatosságból húzta a gyűrűt ujjára apja régi gyűrűjét testvérhuga, Mariska. A falusi élet kis köre közel hozza a fiatalokat egymáshoz. Dombyné az árviz elől megmenti kisebbik lánya hozományához égetően szükséges lucernatermést, de a felhőszakadás kint éri a réten, tüdőgyuladást kap, élet-halál közt lebeg. Marcsó a nagylány ápolja s az orvos vele virraszt. A falusi pletyka kikezdi bimbózó érzelmeiket, s ehhez járul az a félreértés, hogy a doktor ott nyaraló mostohahugát mindenki a mennyasszonyának véli. Egy újabb égi háboru azonban mindent elintéz. A Dombyházba kergeti az orvost és a hugát, itt kiderülnek a félreértések, s a fiatalok megtalálják egymást.

Huszthy Jolán regényeinek szépsége nem a keresetlen, egyszerű mesékben van, hanem az életben, ami ezekben a regényekben lüktet, emberábrázoló erejében, a milieu rajzok tökéletességében, föld és ember egybetartozásának, táj és lélek rokonytatásának művészi érzékeltetésében és nem utolsósorban közvetlen, meleg stílusában, mert ebben a stílusban végtelen érzéshullámokban gazdag szív, szeretet melegétől forró lélek árad olvasói felé.

Tájleírásaiban a Tiszahát, a Nyírség eddig más íróknál sehol fel nem tárt szépségei csillannak felénk a tavasz bárkás színeitől a tél ezüstfehér gyászáig. Az író ezeken a helyeken költővé finomul, ihlete szétárad a képen, lélekzománccal vonja be azt. Látjuk a tájat hajnali derengésében, a nap arany nyilaival átverve, felhők sulyos, sötét kárpitja alatt, esőpászmák ferde párhuzamos gyöngylüggönye mögött, a délutánok álmos csöndjében, a hold csurránó ezüstjével. Koratavaszi képet így fest a Muskátlikisasszony c. regényében: „A tavasz jött, ringatózott, lüktetett a falu felé. Jött diadalmasan, duzzadt folyó hátán, a szél hárfázó hangjaiban, eleven, napfényes, levegős színekben, a nyers gyökér és földszagban, jött zengő himnuszával a megújulásnak.”

Másutt: „A nyírségi tavasz nem olyan vad és nekizuduló, mint a hegyek között, nem is az Allöld egyhangu vetéssarjadása, hanem valami édes, szédítő és szélesedő és meleg mosolygása a vidéknek. A földből, a fák halványzöld lombozatából, a Tisza hullámaiból, a felhők járásából jön ez a mosoly, s a szél egyre erősödő melódiájával száll, zeng az emberi hajlékok felett.”

Tavaszi vihar keletkezését így festi: „A nyírség esőfellegek lassan gyülekeztek az ég alján és sötét, bársonyos, meleg vitorlaként vonultak egyre feljebb a nap felé. Nyargalva táncol a szél a Tisza mindkét oldalán, fölkaparta a homokot s mintha szürke árnyak szálltak volna a messzi országot felé. Nekiszabadult a réteknek és földig lapította a füveket. virágokat s jöttek nyomában nehéz fellegek.”

A nyár színei: „A nap fényében, a pázsit bársonyának lüktető melegében, a virágok és az aranyló méhek kusza, zümmögő színtöltésében hullámzott, zengett a koranyár. Messziről a szénaforgatók hangját, a száradó fű törött, kesernyés szagát hozta a szél. A víz lusta, barna tömegben folyt a part meredélye alatt,

megvillanó tükrére olykor sejtésszerű árnyékok borultak. Ellenkező oldalon a messzeségben barnán csillogott a híres ezeréves földvár ormótlan, széles fala. Esti szitakötők korcsolyáztak a folyó tükrén s a kanyarulatból halászladikók siklottak elő."

Megtalálja a későnyár legjellegzetesebb színeit : „A kánikula lomha, fojtó tüze pörkölő, sárga fénnel öntötte el a világot. A sivár, poros ragyogás ráfeküdt fullasztó légydöngéses csendjével a lélekre."

És nem érezzük-e a nyírségi ősz minden ízét ezekből a sorokból : „Az ég enyhekéken ragyogott a diófa gallyai közt. Milliónyi őszi bogárka táncolt mindenütt és olyanná tették a levegőt, mintha csillogó fátyolszövet lebegne a finom ide-oda járó szélben. Üvegszerűen meleg csend ülte meg a kertet."

„A téli Tisza befagyott tükre mellett a holt nádas lándzsái bronzfényben villognak."

Kitűnőek a vidéki élet millieurajzai. A papi ház öreg szalonja olyan ismerős, mintha naponta benyitnánk ajtaját. Ki nem járt már közülünk ezekben a csendes, vidéki, ódonillatu szobákban. Idézem : „Sima cseresznyefából készült ágy állott a sarokban, mellette sokfiókos öreg szekrény, előtte tubákszin szalongarnitúra. Az ágygal szemközt a szomszéd sarokban régimódu hoszszu zongora. Az asztalon plüsbe és aranyozott bőrbe kötve : Kisfaludy, Tompa, Arany, Petőfi jubileumi kiadásai és fényképalbumok régen meghalt nénik, bácsik, ünnepélyes arcu teológusok és bambácska kisgyerekek fényképeivel.

A zongora mellett a sarokba szorítva vékonylábu etazsér. Felső polcán porcellán kutyusok, vásáron vett cserép disznók, lombfűrész munkáju tájképek, fekete lakkdobozok állottak."

Vagy ki ne ismerne rá a vidéki intézőház szobájára ebből a leírásból :

„A szalmasárgára surolt padlót művésziiesen szőtt rongypokrócok takarták. Középen állott a kerek ebédlőasztal, barna nádszékekkel, felette rézláncon függő fehérernyős lámpa, a két ablak között a polituros íróasztalon tollszárak, kalamárisok gazdasági könyvek közt néhány skatulya hevert repce-, buza, lóheremagvak mustráival. A szekrények és divány felett fakó olajnyomatok függtek." Vagy egy ilyen mondat : A mosdó felett disztörülköző függött vadrózsás, és nefelejcses, rajta a himzett felírás : Jó reggelt !

Alakjai úgy simulnak ebbe a képbe, mint a mező tarkaságába a virágfejek. Különösen finom színei vannak a nőalakok festésében. A háttér rendszerint öreg kuria, oszlopos tornác, odvas öreg fa, előtte az aquarel friss színeiben sugárzik a fiatal lány bája. Vagy virágos gyümölcsfák közt libben kék ruhája, maga is virágos ág a csendes élet fáján. Pl. : „Egyszerű, sötét ruhájában, fekete kis bársony kalapja alól tejfehér arca, aranycsillámu haja keretével úgy világított, mint a régi llamand mesterek örökre felejthetetlen madonna arcai. (Szőke vize a Tiszának.)

A kis paplány képe így kap életet tolla nyomán : „Az arca a tavasz erős világításában, a hulladozó barackvirágok alatt csupa finom érzékenység volt. A festő pillantásai körülfutották keskeny, gyöngéden domborodó homlokát, szabályos kis orrát, ijjas, mosolygó metszésű ajkát, oválisrajzu, puha gyöngéd állát.“

De életet kap keze nyomán minden. Látjuk az istentiszteletre induló feketepalástos prédikációs hangulatu tiszteletest, az orgonarajongó kántort, a félbenmaradt falusi zsenit, a Tisza szerelmesét, a lezüllött földesurat, aki télen-nyáron ott él a halászok között, a papucshős falusi jegyzőt, a kardos, ürge nemzetesaszonyokat, az intrikus postáskisasszonyt, és a pletykaéhes, csontos vénlányokat.

Nem hiányzik ezekből a leírásokból a humor sem. Hogy egyebet ne említsek, a Gizi néni szalmakalapját így írja le a „Szőke vize a Tiszának“-ban:

„Felvette szalmakalapját, amit jó 5 esztendővel ezelőtt vásárolt, amikor legutóbb fentjárt Pesten a tenyészállatvásáron. A szallagok ugyan hervadtan estek össze, de a rezgőgyöngy harmatként csillogott rajtuk. A karima széle is úgy oldalra görbült a fehérenmüs szekrény polcán, hogy akár a legmerészebb, divatozó kacér dáma is nyugodtan fellehetne volna új kreáció gyanánt. Csak a Gizi néni fején hatott élő anakrónizmusként.“

A teremtett sorsok mögött ott sötétlik embersorsok nehéz keresztje, a szenvedés titkolt golgotája is. A falu életének sok fekélye, szociális baja is felfakad előttünk. A vidéki orvos rendelője üres, mert a nép szivesebben megy a tudósemberhez. Közlebb van hozzá, jobban bizik benne. Hisz a gyöngyviráglevél, a tejfelesztésza, az istállótrágya gyógyító hatalmában. A gyermek csak haldokolva kerül a rendelőbe, akkor is megkéri az orvost, ne nézze meg, ha már késő, mert „kőcöségbe“ kerül. A beteg öregasszonynak nem veszik meg az orvosságot, pedig megmenthetnék vele, de „ha már egyszer a koporsót is megvették, meg a bor is meg van a torra, meg eleget is élt már...“ Vérmérgezés-sel három hét múlva kerül orvos elé a beteg, ha már dagad, és a tejfelesztésza sem használt.

De vannak ennél mélyebb lelki vívódások is. A Muskátlisasszony tiszteletese némán viseli első felesége elvesztésének fájdalmát egy életen át, csak akkor szólal meg, amikor kislányát szeretné a maga bánatával megvigasztalni. Az apával a tiszaparti révész kunyhójában ül a szomorú Ágneska. A vén révész csendesesen meséli négy szép fia kegyetlen pusztulását. Öreg ládából bibliát vesz elő. Ő ezek a bibliák nagyon sokszor előbukkanak a tiszamenti falucska életében! Ha kinyitják, mindig oda nyílik már, ahol csapás, baj, nyomoruság között könyörög a földi féreg Istenéhez. Jób könyvének lapjai a leghasználtabbak minden magyar bibliában.

A Tiszamenti kálvinista magyar vallásosságának szép példája az öreg Mihály bácsi, a halász. Sok unszólásra elmeséli a Dombly lányoknak, miért olyan szomorú.

„Csunyan káromkodott a fiam máma, — Délben hiv a menyem enni.

— Nem megyek, bőjtölök máma. —

Jön a fiam is, kérdi, mi bajom?

— Bőjtölök — fiam.

— Miért édesapám?

— Mert káromkodtál édes gyermekem. Azért nem tudok enni máma. Csak imádkozom, hogy az Ur Isten javitson meg téged.“

Van Huszthy Jolán regényeinek még valami kíséző melódiaja. A dal. Szinte zenei kompozíciójává teszi egy-egy regényét. A Felvidéki dal is egy édesbús dalocska vissza—visszatérő motívumaira épül fel. De körüllegi a lányok mentaillatu szerelmét, öregurak szomorkás-vidám poharazását, kíséri a szőke viz csendes folyását, ott lebeg a hajlós jegenyék zizegő lombjai felett. A tiszai ember nótás kedve teremti, a finom ködben csillogó füzesek közt születik, öreg zongorák sárga billentyűiről röppen fel, verejtékes mezők munkaritmusában ébred. Ezt érzi az olvasó Huszthy Jolán regényeiből is. Meséit a Tisza suttogetta, a sok-sok madár énekelte talán, vagy a lankák szelid szomorúsága sugalta, a jegenyék sirták és nekünk, elsősorban nekünk írta csendes elvonultságában, szerzetesi magányban, tékozló ajándékozó kedvvel, — bár jobban ismerte őt soha nem látott közönsége, szerte az országban a napilapok regényrovatából.

Nekik csak egy név volt, de nekünk élő, érző, szenvedő sorstársunk. Szenvedése, halála is olyan halk volt, mint az élete. Rebbező madár röppen el így, sóhajtás vész el ilyen szeliden. Még azt sem érte meg, hogy regényét könyvfórmában viszontlássa. Az Új Idők pedig már megvette Muskátlikisasszonyát, ezt a kedves tavaszi álmot, halála előtt már előleget is küldtek, de a könyv még ma sem látott napvilágot. Legutolsó regénye ott hever valamelyik szerkesztőség fiókjában. Nem lehetne ezen segíteni? Próbáljuk meg. Hiszen minden sora a mi földünk szeretet-himnusza, minden képe a mi pátriánk színétől színes, virágaitól illatos, rólunk mesélt, a mi lelki arcunkat mutatta meg, a mi örömeinket, bánatunkat hirdette távoli olvasók előtt. Megérdemli szeretetünket, kegyeletünket.

Engedjék meg, hogy egyik regénye néhány sorával fejezzem be mondanivalómat:

„Fiatalon halt meg s a fiatalon halottak mind boldogok. Ő nem érte meg a szervezet elkopását, a vereségeket és kiábrándulásokat. Az örök győzelem adatott meg neki.“

Dr. Mérei Ferencné.

A ZSIDÓSÁG ELSZAPORODÁSA SZABOLCSVÁRMEGYÉBEN

A mai magyar élet egyik nagy problémája a zsidókérdés, az elmúlt száz év alatt oly rendkívüli mértékben elszaporodott, főképp beszívárgott zsidóság vissza-, illetve kiszorítása a gazdasági és kulturális életből. Megoldásra váró kérdés azonban a magyarországi zsidóság számának a csökkentése is, a zsidóság kitelepítése, mert már egyszerű itt létük károsan és ártalmasan befolyásolja nemzeti életünket. A zsidóság elszaporodásáról Szabolcs vármegyében hatalmas kötetet lehetne és kellene írni. Jelen sorok keretében azonban nem kívánunk részletesen foglalkozni ezzel a kérdéssel. Lecsökkentve a problémát, a vármegyei levéltár zsidóösszeírásai alapján, számszerű adatokkal kívánjuk csak vázolni a zsidóság elszaporodását Szabolcsban az elmúlt másfélszázad alatt.

Szabolcs vármegye levéltárában az 1770. és 1848. évekből maradt fenn részletes zsidóösszeírás, a megyében élő zsidók számát azonban már korábbi időkből is, főképp a repartitios adókimutatások alapján, meglehetősen pontossággal ismerjük. A zsidóság elszaporodását az 1770. és 1848. évi összeírások alapján ismergetjük, kiegészítve az így nyert képet a rendelkezésre álló korábbi és későbbi, főképp az 1930. évi népszámlálás adataival.

A zsidóösszeírások adatait ismertetve érintenünk kell mindenekelőtt azok hitelességének kérdését. Az összeírások adatait a zsidótörvény megalkotása óta származás igazolására is felhasználják, mégpedig nemcsak magán személyek, hanem a hatóságok is. A tapasztalat azt mutatja, hogy sok esetben túlértékelik az összeírások adatait, pedig a zsidóösszeírásokat nem tekintetjük teljesen hiteleseknek. Már az összeírások módja is jogos kételyeket támaszt hitelességükkel szemben. Az összeírás technikai lebonyolítása ugyanis úgy történt, hogy az összeírók kimentek a községekbe és ott vagy felkeresték az egyes családokat, vagy a község házára hívták őket, ahol bemondás alapján vették fel az adatokat. A bemondás eredménye az lett (lásd az 1848. évi zsidóösszeírást), hogy az összeírók igen sok nevet és egyéb személyi adatot a valóságtól eltérő formában irtak be az összeírásba s ha minden összeíró nem is vitt véghez olyan furcsa névmagyarosítást, mint az, aki a Feldmestert Felmesszelynek irta be,¹ mégis nagyon sok személyi adat került változtatott formában az összeírásba.² Különösen fontosak az összeírásokban

¹ Zalkod község 1848. évi zsidóösszeírása 1. sorszám.

² Nagymada község összeírásában a vezetékneveknek legalább egyharmada magyarosított alakban szerepel. — Eperjeske község összeírásában pl. az egyik családot a család fő foglalkozása alapján az összeíró „Mettző” néven irta be. — Tömegesen fordulnak elő ilyen magyarosítások: Klein helyett Kis, Grosz helyett Nagy, Schwarc helyett Fekete stb.

a születési helyre, valamint a helyben lakásra vonatkozó adatok. Tekintve, hogy ezeket is a zsidók bemondása alapján jegyezték be és igazolásukra semmit nem kívántak, ezek az adatok nem hitelesek, mert hiszen a zsidóság szempontjából a valóságnál kedvezőbb képet mutatnak.

A zsidóösszeírások hitelességével szemben támasztott jogos kételyek kevésbé érintik azok számszerű adatait, amelyeket a zsidóság elszaporodásának tárgyalásánál az alábbiakban kívánunk alapul venni. A számok, az összeírások számszerű adatai, tárgyilagos képet adnak minden elfogultság és beállítottság nélkül.

Az 1720. évi országos népességösszeírás szerint a zsidóság száma az egész országban alig volt több 11 ezernél (Szabolcs megyében 30.) Ez a szám II. József idejére, az 1780-90-es években már 70-80 ezerre emelkedett. Szabolcs vármegyéből az első részletes, az összes községekre kiterjedő összeírási adatok 1770-ből maradtak fenn, amidőn a helytartótanács a tolerantialis adó pontos kivetése céljából elrendelte a zsidók összeírását. Igaz ugyan, hogy már a korábbi, pl. az 1754. és 1758. évi repartíciós kimutatások is adnak némi támpontot a zsidók számarányára vonatkozólag, mivel azonban ezek csak a családfőket említik és azokról sem közölnek közelebbi adatokat, azért ezek alapján csak a megyében lakó zsidó családok számát lehet megállapítani. Az 1754. évi repartíciós kimutatás szerint a zsidó családok száma 117, az 1758. évi kimutatás szerint pedig már 141 volt.

Tekintettel arra, hogy a megye területe az elmúlt két évszázad alatt lényeges változáson ment keresztül, nagy területek leszakadtak, egyes helységek pedig hozzácsatoltattak, vagy újonnan alakultak, azért tárgyalási alapul a mai területet és a ma létező helységeket vettük. Az összeírásokból, illetve feldolgozásukból tehát kihagytuk mindazoknak a helységeknek az adatait, amelyek ma nem léteznek vagy nem tartoznak Szabolcs vármegyéhez.

Az 1770. évi *conscriptio judeorum*,¹ amelynek pontos és lelkismeretes elvégzésére külön utasításban hívta fel a helytartótanács a vármegye figyelmét, már részletesebb adatokat tartalmaz.² Az összeírás községenként történt s az összeírásba nemcsak a családok számát vették fel, hanem külön a gyermekeket, a szolgálokat (utóbbiaknál feltüntették, hogy milyen fajhoz, illetve felekezethez tartoznak), külön rovat szolgált annak feltüntetésére, hogy a család mióta lakik Magyarországon, mi a családfő foglalkozása, mennyi a jövedelme és hogy mennyi és milyen adót fizetnek. Az 1770. évi összeírás szerint 225 zsidó család élt az egész vármegyében 1001 lélekszámmal. Leszámítva e lélekszámból a cselédek számát egy-egy család átlagosan 4-5 tagból állott.

¹ Szabolcs vm. levéltára 1770. fasc. 35. nr. 22—26.

² Szabolcs vm. levéltára 1770. fasc. 32. nr. 10.

A 225 zsidó család közül bevallásuk szerint Magyarországon lakik:

1720 előtti időktől	25 család
1720—1730 között vándorolt be	26 család
1730—1740	„ „ „ 41 „
1740—1750	„ „ „ 35 „
1750 - 1760	„ „ „ 32 „
1760—1770	„ „ „ 50 „

Foglalkozás szerint legnagyobb részük (158) kereskedő és haszonbérelő. Sok esetben (23) az összeíró nem tudta a foglalkozást feltüntetni, előfordul ilyen megjelölés is: vagabundus. A zsidó családok (háztartási és gazdasági) száma 75, ezek mellett még találunk 32 római és görög katolikus, 17 református és 1 evangélikus családot a zsidó családoknál. A 225 zsidó családnak tehát összesen 125 keresztény és zsidó alkalmazottja volt.

Legtöbb zsidó lakott 1770-ben a következő helységeiben:

1. Ujfehértó	55
2. Kisvárdá	38
3. Balkány	35
4. Nagymada	28
5. Levelek	24
6. Pátroha	24
7. Csobaj	22
8. Gáva	22
9. Kótaj	22
10. Nagykálló	22

Nem lakott még zsidó 1770-ben a következő 20 községben: Beszterec, Biri, Bököny, Eperjeske, Geszteréd, Jéke, Kék, Kékcse, Komoró, Nyiradony, Nyiregyháza, Polgár, Rakamaz, Rétközberencs, Rohod, Székely, Timár, Tiszaladány, Tiszanagyfalu és Tuzsér.

A fentiekén kívül még 13 községben nem lakott 1770-ben zsidó. Ezekben a községekben a korábbi repartitios összeírásokban már találunk zsidókat, lehetséges, hogy közben elköltöztek, megtörténhetett azonban az is, hogy kimaradtak az 1770. évi összeírásból.

1787-ben II. József általános népösszeírást rendelt el. Az összeírásnak a szabolcsmegyei zsidóságra vonatkozó adatai azt mutatják, hogy számuk 17 év alatt 1001-ről 2276-ra, tehát több mint kétszeresére emelkedett. 1787-ben ugyanis a szabolcsmegyei zsidóság lélekszáma 2276 (465 család), ebből 1187 férfi és 1089 nő. A zsidó férfiak családi állapota szerint nők 461, nem nők, özvegy 726, A megye összlakossága ekkor 104,805 tehát a

a zsidóság az összlakosságnak valamivel több mint 20/0-a.¹ 1930-ban az összlakosság 390,829, a zsidóság száma 25575, tehát több, mint 60/0-a.

Részletes és csaknem teljes zsidóösszeírás 1848. évről maradt fenn, amidőn Szemere Bertalan belügyminiszter az egyre fokozódó antiszemita mozgalmak és a toleranciális adó behajtása körüli nehézségek tisztázása céljából elrendelte a zsidók összeírását.² Szabolcsvármegye 1848. május 22-én tartott közgyűlésében a miniszteri rendelet másolatát a szükséges iratokkal együtt az összeírás „kellő pontossággal leendő legfeljebb hat hetek alatti teljesítése végett mind a 16 szolgabíráknak” kiadta.³ Az összeírás az egyes helységekben, amint az a keltezésekből megállapítható, június 14 és július 15-ike között történt és a járások a „megyei kormányzó bizottmánynak” az összeírásokat július második felében mutatták be. Meg nem állapítható okoknál fogva azonban az összeírás nem terjesztették fel a belügyminisztériumba, hanem a megyénél maradt és jelenleg is a vármegyei levéltár őrzi.⁴

Az 1848. évi összeírás az előzőnél már sokkal részletesebb, amennyiben ebben a családtagok is névszerint személyi adataikkal vannak felsorolva. Az összeírás rovatai között szerepel a születési hely, életkor, kereset módja és a magaviselet is. Az utóbbi rovatban a legkülönbözőbb megjegyzésekkel találkozunk.

¹ Thirring G.: Magyarország népessége II. József korában. Budapest, 1939. 108—109 l.

² Miután pedig az 1840:29-ik Törvény Cikk határozza meg a zsidók letelepedetési módját: — Miután tovább országos tisztelnem nem a törvény megváltoztatása, hanem lélekismeretes és szigorú végrehajtása. — Miután végre az említett törvény elleni visszaélések iránt bejelentett panaszok kellően és minél előbb orvoslandók — ezennel rendelem: 1. A hatóság e rendelet vételétől számítandó öt nap alatt egy, vagy a körülményekhez képest több bizottmányt nevezend, mely a törvényhatóság határában létező zsidókat családanként minden hozzátartozóikkal pontosan össze írja. — 2. Az illető bizottmány a tapasztalandókat az .l. alá mellékelte minta szerint lajstromba iktatandja; és a kimutatott hatósági engedélyt mint minden szükségset gyűlölet, kedvezés, előítélet nélkül, az emberi és felebaráti szeretet igazságos érzetében lélekismeretesen fogja bejegyezni. — 3. Azoknak, kik az összeírás alkalmával az engedélyező okirat valóságos birtokában nem volnának, előmutatására elegendő határidőt szabad. — 4. A befejezett összeírás észrevételeivel egyetemben, megyékben az állandó bizottmánynak, városokban a rendes közgyűlésnek mutatja be; mely azt végrehajtás és intézkedés előtt nékem azonnal megküldi. — 5. E lajstrom hozzám véleményemmel küldessék fel, legfőlegb a mai naptól számítandó két hónap alatt; az izraeliták honlakossága iránti rendelet azon lajstrom, vélemény és a törvények utmutatása szerint fogván megállapíthatni és kiadatni... Budapest 1848-ik Május 13-án Belügyminister Szemere Bertalan s.k.” B. M. 1261/1848. — Szabolcs vm. levéltára 1848. évi zsidóösszeírás iratai.

³ Szabolcs vm. levéltára 1848 48 csomó 635 darab.

⁴ Szabolcs vm. levéltára 1848. évi zsidóösszeírás iratai.

Szép számmal találunk ilyen bejegyzéseket: türhető, csalfa, bélyegzett, buja életű, csalárd, rossz életű, kifogás alá esik, pénz-csaló, nem a legjobb stb. A kereset módjánál a rendes kereseti források megjelölése mellett találkozunk ilyenfajta bejegyzésekkel is: sokféle, csalás, tőzsér, hitel, semmi stb. A kereskedelemmel foglalkozók nagyrésze egyben gazdálkodott is, mivel azonban a kereskedés volt a főfoglalkozásuk, azért azok az összeírásban csak a kereskedők között szerepelnek. Több helyen a megjegyzések rovatában azt a bejegyzést találjuk, hogy az illető zsidót a földesur hozta vagy hívta be.¹ Az összeírásban szereplő zsidók nagyrésze már ekkor tehetősnek van feltüntetve. Egyes községeknél külön feltüntették azt is, hogy ki mióta lakik az illető községben.² Ezeknél azt látjuk, hogy az összeírásban szereplő zsidók nagyrésze 1800 körül még nem lakott az illető községben. Tekintélyes azoknak a száma, akik Magyarországon születtek már, azonban letelepedési engedélyük még 1848-ban sem volt.³

Az összeírásból megállapítható, hogy akik Magyarországon, de más vármegyében születtek, azoknak 80—85 %-a Máramaros, Bereg, Ung, Ugocsa és Zemplén vármegyékbe való. Ezzel kapcsolatosan az összeírás adatait egybevetve későbbi (1930. évi) népszámlálás adataival megállapíthatjuk, hogy a közelmúlt évtizedekben a szabolcsvármegyei helységeknek $\frac{1}{3}$ -ad részében kevesebb zsidó lakott, mint 1848-ban. Ilyen számbeli visszaesést 1770 és 1848 között csak egyetlen helységben találunk. Csobaj községben a zsidók lélekszáma 1770-ben 23 volt, 1848-ban pedig csak 13. A közölt táblázatok szerint néhány községben úgy látszik, hogy 1770 és 1848 között nem változott a zsidók száma, a tényleges helyzet azonban az, hogy ezeknél a községeknél az 1848. évi zsidóösszeírás adatai hiányoznak és helyettük 1839. évi adatok vannak beírva.

A csökkenés különösen az 1848 utáni időkben, amint az egyes helységek gazdasági és társadalmi viszonyainak vizsgálatából megállapítható, azokban a községekben kö-

¹ Szentmihály község 1848. évi zsidóösszeírásában a 124. sorszám alatt Szamuéli Herman adatainál olvassuk a következőket: „az édes apja az Méltóságos Gróf által hozatván be”; a 128. sorszám alatt Szamuéli Józsefnél pedig a következőket olvassuk: „édes apjával hozatott ide”.

² Kótaj községben pl. 19 család közül egy 28 éve, egy 23 éve, egy 20 éve és egy 17 éve, a többi mind 15 évnél rövidebb ideje lakott a községben. — Vaja községben ugyancsak 19 család közül egy 51 éve, egy 32 éve, egy 29 éve, egy 26 éve, három 22 éve, a többi 15 évnél rövidebb ideje lakott a községben. — Sok községben azonban csak azoknál tüntették fel, hogy mióta laknak Magyarországon vagy a községben, akik külföldön születtek.

³ Sajnos az összeírások pontatlansága miatt a letelepedési engedéllyel rendelkező, illetve azzal nem bíró zsidókról nem lehet részletes kimutatást adni. Kisvárdai összeírásában pl. végig le van dettózva ez a rovat még azoknál is, akiknek letelepedési engedélyük nem is lehetett, tehát kétségtelen, hogy ezt a rovatot az összeíró az adatok megkérdezése nélkül töltötte ki.

vetkezett be, ahol a zsidóság különleges faji képességeinek, főképp kereskedelmi, üzleti tevékenységének kifejtésére nem talált megfelelő talajra, ahol ideig-óráig földmiveléssel, iparral, általában nehezebb testi munkával volt kénytelen megkeresni kenyerét. Nagyrésztük az ilyen helyekről, mihelyt módját ejthette tovább vándorolt, vagy a megye más kereskedelmi szempontból jelentősebb helységébe, vagy még tovább az ország belsejébe. Általában a keletről és északkeletről jövő zsidó beszivárgás szempontjából Szabolcsvármegye is csak átmeneti állomás volt, véglegesen aránylag kevesen telepedtek le a megyében. Amint az első generáció a legtöbb esetben a határmegyékben helyezkedett még el, úgy a második vagy harmadik generáció már valamivel beljebb, a második vonalban telepedett le, ahová Szabolcsvármegye is tartozott. Ez adja a magyarázatát annak, hogy a zsidóság számaránya az utolsó száz esztendő folyamán a megyében sok helyen határozott csökkenést mutat, bár az egész megyében a zsidóság száma közel háromszorosára emelkedett.

Foglalkozás szerint a zsidóság 1848-ban a megyében a következőképen oszlott meg: 2 birtokos, 252 haszonbérló, 49 gyáros, (főképp szeszfőzde tulajdonos) 6 orvos, 410 iparos, 974 kereskedő, 107 földműves, 180 egyéb (főképp rabbi, tanító és metsző) és 122 cseléd.

Az 1848. évi zsidóösszeírás anyaga nem teljes, néhány község összeírási iveri idők folyamán elvesztek, esetleg nem is terjesztették be azokat annak idején a megyéhez. A hiányzó községek közül Ujfehértó az egyetlen helység, ahol a zsidók ebben az időben nagyobb számban laktak. A hiányzó községeknél a részletes táblázatban Fényes munkájának 1839. évre vonatkozó adatait vettük fel, természetesen ezeknél a letelepedésre és a foglalkozásra vonatkozó részletes adatok hiányzanak.¹

Legtöbb zsidó lakott 1848-ban a következő helységekben (zárójelben az 1770. évi sorrend száma):

1. Kisvárdá	708	(2)
2. Nagykálló	588	(10)
3. Balkány	438	(3)
4. Tiszalök	366	(—)
5. Nyirbátor	216	(—)
6. Buj	193	(—)
7. Máriapócs	178	(—)
8. Bököny	177	(—)
9. Tiszabездéd	177	(—)
10. Tiszabercel	174	(—)

¹ Fényes E.: Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geográfiai tekintetben Pest, 1839. 230 l.

1848-ban már minden szabolcsmegyei községben lakott zsidó.¹

Összehasonlítva az 1848. évi adatokat a korábbi összeírások, valamint a későbbi (1890, 1920 és 1930. évi) népszámlálások adataival a következő képet kapjuk:

	1754	1758	1770	1787	1821 ¹	1848	1890	1920	1930
Lélekszám	—	—	1001	2276	5313	10098	21178	26470	25575
Családok száma	117	141	225	465	1037	2059	—	—	—

A tárgyalt időszakban a zsidóság megoszlása járásonként a következő volt:

	1770	1848	1930
Dadai alsó járás	113	1026	2040
Dadai felső járás	79	843	1029
Kisvárdai járás	198	1515	4959
Ligetaljai járás	78	397	1059
Nagykállói járás	129	2371	3364
Nyirbaktai járás	151	1272	2005
Nyirbátori járás	61	637	2669
Nyirbogdányi járás	104	989	1903
Tiszai járás	88	1066	1413
Nyiregyháza m. város	—	68	5134
Összesen :	1001	10,184	25,575

A zsidóságot a magyar nép testére fonódó gyűrűzethez hasonlította Bartha Miklós egyik munkájában, amely gyűrűzetnek végső munka eredménye lett volna a magyarság megfulladása. Szabolcsvármegyében is működött e gyűrűzet, részleges munkaeredményei közé sorozhatjuk, hogy csak egy kiragadott példát említsünk, a század elején és a múlt század végén történt tömeges kivándorlást, a szabolcsi magyar népi erő nagy vérvesztését. A kivándorlásnak más okai is voltak, jól tudjuk, arányait azonban kétségtelenül befolyásolta a zsidóság rohamos elszaporodása, a magyar földnek egyre nagyobb mértékben való zsidó kézre jutása. A statisztika adatai szerint 1899—1913 között Szabolcs megyéből 37310 lakos vándorolt ki és ezek közül 37214 színmagyar. Az ismertetett zsidó összeírások bizonyítják, hogy a szabolcsi magyarság kivándorlásával párhuzamosan hogyan szivárgott be a zsidóság, hogyan növekedett száma 1770—1930-ig 1001 lélekről 25575 lélekre.

Alábbiakban táblázatosan mutatjuk be helységenként a két legrészletesebb, az 1770. és 1848. évi, zsidóösszeírás adatait.

¹ Ujfehértó község adatai hiányoznak az 1848. évi összeírásból. Fényes E. munkája szerint 1839-ben 830 volt a zsidók száma.

² Orsz. levéltár Kamarai levéltár Judaica 1821. évi szabolcsmegyei összeírás.

³ Magyar Statisztikai Közlemények 67 kötet Kivándorlás 1899—1913. 13 és 27 l.

Szabolcsvármegye 1770 és 1848 évi zsidóössze-

Helység neve	Lélekszám			Családok száma		Az 1848. évi összeírtak szerint			
	1770	1848	1930	1770	1848	helyben	Magyarországon, de meghalottak nélkül	külföldön	
						született			
Ajak	10	13	63	2	3	3	10	--	
Anarcs	5	21	91	1	4	13	8	--	
Apagy	13	127	109	4	24	67	57	3	
Báj	6	10	5	1	2	8	2	--	
Baktalórántháza	2	46	211	1	8	14	31	1	
Balkány	38	438	531	11	143	278	157	3	
Balsa	1	52	44	1	13	25	26	1	
Benk	--	4	8	--	1	--	4	--	
Berkesz	5	6	8	2	1	3	3	--	
Besenyőd	9	98	23	2	--	--	--	--	
Beszterec	--	5	31	--	2	--	5	--	
Biri	--	18	18	4	14	--	--	--	
Bököny	--	177	137	42	133	2	--	--	
Buj	4	193	104	1	41	114	78	1	
Büdszentmihály	3	231	732	1	50	120	108	3	
Csobaj	23	13	23	3	4	3	10	--	
Demecser	6	92	368	2	19	32	58	2	
Dombrád	9	59	234	2	12	22	37	--	
Döge	4	97	17	2	31	56	39	2	
Encsencs	4	18	12	1	--	--	--	--	
Eőr	7	124	70	1	23	56	64	4	
Eperjeske	--	39	8	--	10	15	24	--	
Érpatak	--	36	31	--	6	19	17	--	
Fényeslitke	22	65	58	5	11	26	39	--	
Gáva	23	127	186	6	28	72	53	2	
Gégény	1	54	103	1	13	22	31	1	
Gemzse	14	118	79	4	23	45	73	--	
Geszteréd	--	43	42	--	8	17	26	--	
Gyulaháza	16	64	74	4	12	12	52	--	
Gyüre	2	147	122	1	27	44	100	3	
Ibrány	8	76	215	2	19	24	50	2	
Jéke	--	11	7	--	2	5	6	--	
Kállósemjén	4	93	112	1	12	38	53	2	
Kék	--	54	68	--	13	26	28	--	
Kékcse	--	16	19	--	5	--	16	--	
Kemecse	16	169	367	5	39	112	56	1	

írásának helységenként összesített adatai :

Foglalkozás szerint																	
Birtokos		Haszonbérő		Földműves		Iparos		Kereskedő		Gyáros		Orvos		Cseléd		Egyéb	
1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848
---	---	---	2	---	---	---	---	2	3	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	4	---	5	---	6	3	11	---	2	---	---	1	---	1	---
---	---	---	1	---	---	---	---	1	1	---	---	---	---	1	---	1	2
---	---	---	3	---	---	---	4	---	2	---	---	---	---	---	---	---	1
---	---	---	4	3	2	---	23	2	53	---	---	---	1	3	16	5	9
---	---	---	1	---	---	---	1	---	9	---	---	---	---	1	---	---	1
---	---	---	1	---	---	---	---	1	---	---	1	---	---	---	---	---	---
---	---	---	1	---	---	---	---	2	---	---	---	---	---	---	---	---	1
---	---	---	5	---	---	---	3	---	2	---	3	---	---	---	2	---	---
---	---	---	1	10	2	---	3	---	15	---	---	---	---	---	1	---	5
---	---	---	2	---	2	---	1	1	14	---	---	---	---	---	8	---	11
---	---	---	1	---	1	---	1	3	31	---	---	---	---	3	---	2	---
---	---	---	2	5	---	---	---	---	2	---	---	---	---	1	---	2	---
---	---	---	1	---	1	---	1	2	13	---	---	---	---	1	---	1	---
---	---	---	2	---	2	---	4	---	8	---	---	---	---	---	---	1	---
---	---	---	---	---	---	---	---	1	7	---	---	---	---	---	1	2	2
---	---	---	---	---	1	---	2	1	---	---	---	---	---	1	---	---	---
---	---	---	2	---	---	---	---	1	18	---	---	---	---	1	4	---	4
---	---	---	1	---	---	---	---	---	3	---	2	---	---	---	---	---	1
---	---	---	2	---	---	---	---	---	3	---	---	---	---	---	3	---	1
---	---	---	2	---	---	---	---	1	9	---	1	---	---	5	2	4	2
---	---	---	4	---	---	---	4	3	9	---	3	---	---	1	4	1	4
---	---	---	2	---	---	---	1	1	9	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	3	---	9	---	4	3	4	---	3	---	---	---	---	1	1
---	---	---	1	---	---	---	---	---	6	---	2	---	---	---	---	---	1
---	---	---	4	---	3	---	---	2	4	---	---	---	---	2	---	---	2
---	---	---	2	---	2	---	---	1	18	---	4	---	---	---	---	---	2
---	---	---	3	---	---	---	---	2	11	---	---	---	---	---	---	2	1
---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	1	---	---	---	---	---	---
---	---	---	3	---	2	---	---	1	10	---	2	---	---	1	---	---	2
---	---	---	3	---	---	---	---	1	10	---	---	---	---	1	---	---	1
---	---	---	1	---	---	---	---	---	4	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	2	---	---	---	9	3	27	---	---	---	---	---	2	---	1

Helység neve	Lélekszám			Családok száma		Az 1848. évi összeírás szerint			
	1770	1848	1930	1770	1848	helyben	Magyarországon, de máshol	külöldön	
						született			
Kenézlő	5	6	31	1	1	4	2	---	---
Kiskálló	1	25	6	---	7	4	21	---	---
Kisléta	15	53	68	3	10	16	37	---	---
Kisvárda	55	708	3658	9	151	457	237	14	---
Kisvarsány	---	72	54	---	13	19	51	2	---
Komoró	---	25	6	---	6	8	17	---	---
Kopócsapáti	4	8	72	1	2	3	5	---	---
Kótaj	7	78	166	1	19	27	51	---	---
Laskod	5	29	58	2	4	6	23	---	---
Levelek	24	42	103	5	7	13	27	2	---
Lövőpetri	2	39	9	---	12	12	26	1	---
Magy	---	42	22	---	7	11	30	1	---
Mándok	25	118	401	3	23	48	69	1	---
Máriapócs	9	178	84	2	37	85	91	2	---
Mezőladány	2	78	133	1	21	10	68	---	---
Nagyhalász	23	75	312	5	20	23	51	1	---
Nagykálló	24	588	977	6	125	288	288	12	---
Nagyvarsány	---	13	33	---	2	---	13	---	---
Napkor	1	54	206	1	13	31	21	2	---
Nyirábrány	14	14	167	---	---	---	---	---	---
Nyiracsád	31	31	210	---	---	---	---	---	---
Nyiradony	---	50	229	---	15	3	47	---	---
Nyirbátor	---	216	1873	---	38	81	134	1	---
Nyirbéltek	4	17	128	1	---	---	---	---	---
Nyirbogát	13	89	322	3	20	42	47	---	---
Nyirbogdány	10	117	150	2	22	60	57	---	---
Nyiregyháza	---	68	5134	---	---	5	62	1	---
Nyirgelse	14	161	52	3	52	97	64	---	---
Nyirgyulaj	4	17	89	1	25	---	---	---	---
Nyiribrony	5	72	34	1	13	26	46	---	---
Nyirjákó	7	68	74	2	13	28	40	---	---
Nyirkarász	20	106	164	4	29	21	84	1	---
Nyirkércs	---	21	35	---	4	3	18	---	---
Nyirlövő	4	19	46	1	4	10	9	---	---
Nyirlugos	---	10	145	---	---	---	---	---	---
Nyirmada	30	169	531	7	46	88	79	2	---
Nyirmártonfalva	3	7	54	1	---	---	---	---	---
Nyirmihálydi	12	107	74	3	36	58	49	---	---
Nyirpazony	14	77	33	3	14	31	46	---	---
Nyirpilis	---	5	33	---	---	---	---	---	---

Foglalkozás szerinti																	
Birtokos		Haszonbérli		Földműves		Iparos		Kereskedő		Gyáros		Orvos		Cseléd		Egyéb	
1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848
---	---	1	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	4	2	---	---	2	---	3	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	1	1	2	3	3	104	7	3	7	1	---	---	---	---	---	---	---
---	---	4	4	---	1	---	---	---	9	1	---	---	17	5	1	17	---
---	---	---	---	---	---	---	---	---	5	---	---	---	3	---	---	---	---
---	---	1	1	---	---	---	6	1	1	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	---	3	5	---	1	2	15	---	---	---	---	4	---	---	1
---	1	---	---	---	---	---	1	3	2	---	1	---	---	---	2	---	1
---	---	5	---	---	---	---	1	---	2	---	---	---	---	---	---	---	1
---	---	---	---	---	---	12	1	---	5	---	---	---	---	---	---	---	1
---	---	---	---	2	---	9	1	6	6	---	---	6	4	2	2	---	2
---	---	1	---	---	---	4	---	30	13	1	2	2	6	1	2	---	2
---	---	4	6	---	---	4	---	6	6	---	---	---	1	1	1	---	1
---	---	1	4	3	---	36	4	60	3	2	---	3	2	1	1	10	---
---	---	---	---	---	1	---	---	9	---	---	---	---	---	---	---	---	1
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	1	3	---	1	26	---	9	21	---	---	---	---	3	9	---	3
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	5	4	2	---	6	3	10	---	---	---	---	---	1	---	---	---
---	---	---	---	---	---	4	2	17	---	---	---	1	---	---	---	---	1
---	---	1	---	4	---	3	3	12	---	---	---	---	1	2	3	---	1
---	---	---	---	---	---	---	3	22	---	---	---	---	1	2	---	2	---
---	---	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	13	---	---	---	---	2	1	8	---	---	---	---	---	---	---	1
---	---	2	---	---	---	2	2	6	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	10	---	19	---	3	---	9	---	1	---	3	---	4	---	---	2
---	---	1	---	1	---	2	---	2	---	---	---	---	---	---	---	---	1
---	---	---	---	---	---	1	---	3	---	---	---	---	---	---	---	---	1
---	---	7	---	1	1	8	5	12	---	1	---	---	2	---	1	7	---
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	7	---	---	---	---	2	12	---	1	---	---	1	---	1	---	1
---	---	5	---	---	---	---	5	2	7	---	---	---	---	---	1	---	3

Helység neve	Lélekszám			Családok száma		Az 1848. évi összeírás szerinti		
	1770	1848	1930	1770	1848	helyben	Magyarországon, de másfelől	külföldön
						született		
Nyirtas	15	150	248	3	36	77	70	3
Nyirtét	---	27	28	---	8	8	18	1
Nyirtura	3	71	40	1	15	36	34	1
Ófehértó	11	74	120	1	17	33	41	---
Oros	14	64	113	3	10	33	31	---
Pap	8	35	40	1	8	13	21	1
Paszab	3	28	47	1	5	13	15	---
Pátroha	24	41	141	4	11	16	23	2
Petneháza	18	83	85	3	17	35	48	---
Piricse	8	22	73	1	---	---	---	---
Pócspetri	8	39	65	2	10	7	32	---
Polgár	---	71	490	---	13	9	62	---
Prügy	6	44	31	1	9	17	24	3
Pusztadobos	---	56	73	---	14	25	29	2
Rakamaz	---	24	170	---	5	7	17	---
Ramocsháza	13	89	117	2	16	49	39	1
Rétközberencs	---	8	15	---	2	4	4	---
Révaranyos	3	27	38	1	5	5	22	---
Rohod	---	53	120	---	13	23	29	1
Sényő	3	23	39	1	4	15	8	---
Szabolcs	11	12	5	2	3	3	9	---
Szabolcsbáka	5	62	83	2	16	26	36	---
Szabolcsveresmart	5	24	25	1	4	14	10	---
Szakoly	6	69	76	3	15	17	52	---
Székely	---	9	18	---	2	---	9	---
Taktakenéz	6	7	13	1	1	6	1	---
Timár	---	20	16	---	4	6	14	---
Tiszabercel	10	174	115	3	42	107	66	1
Tiszabezdéd	15	171	73	4	44	84	87	---
Tiszabüd	3	64	59	1	16	30	34	---
Tiszadada	10	119	157	4	18	53	66	---
Tiszadob	11	53	101	2	11	35	17	1
Tiszaeszlár	26	29	61	7	6	10	19	---
Tiszakanvár	---	10	16	---	2	8	2	---
Tiszaladány	---	10	11	---	3	1	9	---
Tiszalök	18	366	405	4	79	257	108	1
Tiszaogyorós	---	34	17	10	---	34	---	---
Tiszanagyfalu	---	42	15	---	11	13	28	1
Tiszarád	---	40	5	---	8	18	22	---
Tiszaszentmárton	4	22	56	1	4	9	13	---

Foglalkozás szerint																	
Birtokos		Haszonbérlo		Földműves		Iparos		Kereskedő		Gyáros		Orvos		Cseléd		Egyéb	
1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848
		1	5				7	2	19		1			1	1		2
			2				2		3								1
			6				5		8								2
		1	1		1		2		4					5		1	2
			3				3	3	7								3
			2					1	6					1		1	2
								2	3								
					6		3	3	7						1		1
								1	6					1			
			1		1		2	1	6					1		1	
			1						14								1
		1	2		3		4		4					1			1
			3				3		4								3
			1						4								
					3		1	2	13								1
							1		2								
					1		5		3							1	
			3					1									
			4												1		
			1				1	1	2					1			
			2		1				6		3					2	
									4								
			4					1	5					1	4	1	3
									1								
									4								
									5								
									1								
									4								
									4								
									5						2		1
		2	5					3	3		1					2	1
			1						2								1
									2								
									11		1			3	4	2	13
									4					3			2
									4					1			1
									4		1			2			1
									5								1
									3		1					2	1
									3								1
									2								
									2								
									23								10
									4		1			2			1
									4		2						1
									2								2
								1	4					2			

136 Dr. Váczy Elemér: A zsidóság elszaporodása Szabolcsmegyében

Helység neve	Lélekszám			Családok száma		Az 1848. évi összeírás szerint		
	1770	1848	1930	1770	1848	helyben	Magyarországon, de máshol	külföldön
						született		
Tiszatardcs	1	9	11	---	3	3	6	---
Tornyospálca	8	80	103	1	16	27	53	---
Tuzsér		32	78	---	8	17	15	---
Ujfehertó	55	830	1228	16				---
Ujkenéz	1	20	12	---	5	5	15	---
Vaja	7	79	220	2	19	32	47	---
Vasmegyer	2	28	45	1	6	11	17	---
Vencsellő	2	41	57	1	11	18	22	1
Viss	6	38	19	2	9	15	22	1
Zalkod	6	10	5	2	3	4	6	---
Zsurk	4	25	62	1	5	---	25	---

Foglalkozás szerint																	
Bir- tokos		Haszon- bérlő		Föld- műves		Iparos		Keres- kedő		Gyáros		Orvos		Cseléd		Egyéb	
1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848	1770	1848
---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	---	---	---	---	2	---	8	---	---	---	---	1	---	---	---
---	---	---	---	---	---	---	1	---	5	---	1	---	---	---	---	---	4
---	---	5	---	---	---	---	---	5	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	5	---	---	---	2	---	8	---	1	---	---	---	---	---	---
---	---	1	2	---	2	---	---	2	4	---	---	---	---	1	---	---	---
---	---	---	---	---	---	---	---	---	9	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	2	---	---	---	---	---	---	5	---	---	---	---	2	---	---	---
---	---	---	4	---	---	---	---	---	5	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	1	---	---	---	---	---	2	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	1	---	---	---	---	---	---	2	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	---	---	---	---	1	---	1	---	1	---	---	---	---	---	---

Dr. Vác Elemér.

PEREGJ, ORSÓ, PEREGJ!

Életkép 1 felvonásban. Irta: Gombás András.

Történik a mai Erdélyben egy guzsalyosban.

SZEMÉLYEK:

Márton gazda, 50 - 55 éves
 Rebi néni, felesége, 45—50 éves
 Panna, a lányuk, 18 éves
 Mózsai, a fiuk, 12—13 éves
 Minya bá, éjjeli őr, 70—75 éves
 Samu, Ábel, Árpád, Dani, Aron, legények, 20-25 évesek.
 Mária, Ágnes, Éva, Judit, leányok, 18-20 évesek.

SZIN:

Egy székely parasztszoba, hol a télen át rendszeres fonókat tartanak. A szobában a nézőkkel szemben komót, jobbról festett, virágos lóca, balról székek s egy üveges tálaló. A szobában lévő falon a komót felett virágos cseréptányérok, egy kancsó és cserépkupák. A szoba jobb sarkában nyitott, felül cserepes kandalló szerű székely tűzhely patkával. Az ajtó a szín baloldalán.

1. JELENET.

Rebi néne: (A tűzhelynél tüzre rak, Panna szöszt tép, fonáshoz készül.) Serényebben végezd a dolgodat, mert minyán besereglenek a fonók.

Panna: Addigra én es elkészülök. (Guzsalyt vesz elő, s rákényszeríti a szöszt.)

Rebi néne: (Kivülről harangszó hallik.) Hat óra! Tekerd fel lányom az órát, és igazítsd bé a mánust hatra! Most kongat!

Mózsai: (bejön, fát hoz, a tűzhelyhez teszi.)

Panna: (rászól.) Haj Mózsai, haj te! Adsza egy szeget s kapácot,

Mózsai: Mire az?

Panna: (évdöve.) Maj reaszegezzük a mű kis Mózsink fejire a kucsmát!

Mózsai: Ne legyen má olyan nagy cszed. met széjjelhányja a fejedet! Azt mond inkább: hány óra?

Panna: Avval együtt, ami most mult, négy hijján tiz!

Mózsai: Nagyra érted magadot!

Rebi néne: Olyan bolondosak vagytok, hogy maj egyszer ostobák lesztek belé!

Mózsai: Met minnyá kötődik, ha rákeritheti a sort (Anyjához) Idsanyám! Vessünk ágyat az itálnak, met éhes a fia!

Rebi néne: (Mózsai kezére néz.) Kapsz kenyeret meg turut, de előbb eriggy s mosd meg a disznólábakat!

Mózsai: Menyek, menyek, csak ehessenek!

Rebi néne: Szökjél no, kapsz enni! (El Mózsival.)

Panna: (Dudorászva tesz-vesz, törülget.)

„Ha az Isten nekem rendelt
Ényém leszél már. . .” stb,

Rebi néne: Leánkám, Áron vaj eljön-é ma?

Panna: (odafordul, vállrándítva.) Énfelőlem ott es ülhet, ahol
vagyon. Nagyon sokat tud az a kevélységhez.

Rebi néne: Pedig apád se bánná, ha több jó szót adnál
neki.

Panna: Mondom: nagyot ért az maga felől! Maradhasson csak
magának! (Durcás.)

2. JELENET.

(Kintről lányok tereferéje hallik.)

Rebi néne: Má itt es vannak a láányok. Küelről má hallik a
lármájok.

Ágnes, Éva, Judit: (Vidáman, rokkákkal jönnek.) Adjon az
Isten csendes jó estét!

Rebi néne: Hozott Isten hezzánk minyájakat! (Évődve.) Üljetek
le nálunk, ha széket hoztatok!

Ágnes: Ugyanbizon jó kedve van kiednek Rebi néne! Láccik
hogyan nem veszi pénzen a kedvit!

Panna: Hát Máre mit csenál?

Judit: Ó es tüstént itt lesz, csak a guzsalyát igazijja meg az
öccse!

3. JELENET.

Marci bá: (belép.) Híjj a nemjóját! Ez osztán nagy üdő!
(Tenyerét dörzsöli s markába huhog.)

Éva: Tán olyan nagy körtövék nyőnek a nyáron Marci bá?

Marci bá: Szintiszta igaz lesz, ha úgy lesz! De üljetek má le
nó, met megpókosodik a lábotok.

Leányok: (Elhelyezkednek lócán, székeken.)

Marci bá: (a padkára ül.) Osztán serényen mennyén az a
munka, hogy jövő farsangon. maj ha esszeköttök, ki-ki a párjával,
sok lakodalomban mondhassam el, hogy (csizmájára üt.)

„Csuhaj sarkam
Émejj sarkam!”

Judit: Hamiss magyarnak ad kie enni, Marci bá!

Marci bá: (visszavág.) Hamiss, aki a hamissat megüsméri.

4. JELENET.

Mári: (Kopogtat.) Adjon az Isten áldást a munkájok után.

Marci bá: Hozott Isten hugám! Kerülj bēfelé a többi lányok-
hoz! (Pipát töm.)

Mári: (leül.) Tán rég meg es kezdtétek má az orsópergetést?

Éva: Még csak most jővénk. Eddig még csak Marci bá mun-
kálkodott a szájával.

Marci bá: Má az igaz való, hogy nem lát a vak ló. Baj tán, hogy beszélgettem. Baj jobb lenne, ha sirnék, hogy mondhasdátok, hogy

„Sirj egy kicsit sapkámba,
Vigyem haza kárámba!”

Az ölba nem beszélgethettem a Szárcsival, meg a Büszkével. (Kötődve.) Nem es éltek ti meg. Szavatok sincs, kedvetek sincs, hogy esik így a dolog? Hej mikor én még legén voltam!...

Judit: Ugyanbizon tán égig es szökdösött jó kedvébe?

Marci bá: Ha odáig nem es, de a cserefa tetejéig. Nem es hót meg bennem a nóta!

Ágnes: Dejszen azt műk se vetjük meg! Met a szép nóta nekünk es nóta. Ez es az: (Többiek is vele dalolnak,)

Két szál pünkösdrózsa
Kihajlott az utra.
El akar hervadni,
Nincs, ki leszakitsa!
El akar hervadni,
Nincs, ki leszakitsa!
Látod rózsám, látod
Ézt a száraz ágot.
Ha ez kivirágzik,
Akkor leszek párod!
Ha ez kivirágzik,
Akkor leszek párod!

Marci bá: (Elégedetten mosolyogva nézi őket. Kisvártatva évődve megszólal.) Nincs ki leszakitsa? Haj Mári, haj te! Tán csak nem az Ábel?

Mári: (Kissé szégyenkezve.) Ami igaz, az igaz!

Marci bá: Jó, jó no csak így tovább!

Leányok: (Uj nótába kezdenek)

Repülj madár, repülj,
Ménaságra repülj.
Édes galambomnak
Gyenge vállára ülj,
Mondjad én kültelek,
Mondjad, hogy rab vagyok,
Szerelemtömlőben
Térgyig vasban vagyok,
Rab vagy rózsám, rab vagy?
Én meg beteg vagyok.
Mikor eljössz hozzám
Akkor meggyógyulok!

Marci bá: (Ujra évődik.) Te Éva, te! Ez a hengér Samu meg tán el se jön a mai este.

Éva: (Fennen.) De bizon jön a, met má menyek es, oszt békiáltom a nevét a kürtőbe s má es itt lészen. (Megy es a kürtőbe kiált.) Samuuuu!

Rebi néne: Ugyan, ugyan öreg párom! Megvénhedtél má s mégis van benned kötődő kedv.

Marci bá: Má hogyné lenne, mikor ennyi fiatalnak tehetek szép tisztességet. 'Sz ha meghalok, se takaródzó nem kell, es a nóta nem megy így!

5. JELENET.

Mózsai: (bejön s a tüzhely felé tart.) (Marci bá rászól.)

Marci bá: Mózsai fiam turus lett az arrod!

Mózsai: Met azt evék.

(Kint felhangzik a legények nótája.)

Legények:

„Csillagok, csillagok szépen ragyogjatok,
A szegény legények utat mutassatok.
Mutassatok utat a szegény legénynek,
Nem találja házát a szeretőjének.“

Marci bá: Híj a tüzlángját! Jönnék es má! (Fenyeget.) Te Éva, tel Nincs neked ördögöd?

Éva: Nincs hát, de az tiszta igaz, hogy aki szeret, nagy üdőbe es elmegy az után, aki rea vár!

Legények: (kopogtatnak.)

Marci bá: Tessék!

Samu; (elől jön.) Adjon az Isten jó munkát!

Marci bá: Hozott Isten benneteket küsded hajlékunkba! Kerüljétek befelé nó!

Legények: (elhelyezkednek a sarokból felvett gyalogszékekre választottjaik lábánál.)

Samu: (Rebi nénihez.) Mük es megjövének Rebi néne! Hátha jutna nekünk es valami a guzsalyosba!

Rebi néne: Mi kéne, ha vóna?

Samu: Azt csak Éva tudja!

Éva: (hamiskásan.) Kettő nem kéne-é? (Durcásan.) Csak azt se ejtem el az orsó!

Samu: (kormot lát meg az Éva orrán.) Haj te Éva. Vaj csak nem korommal tarkázod a fonált?

Éva: (zavartan pirulva kap a kötényéhez s az orráról dörzsöli a kormot.) Menjék má'. met felboritom avval a székkal!

Samu: Má biz a földnél alább tudom, hogy nem esem!

Ábel: (kötekedve.) Kapaszkodj Samu, met földhöz vág a széked, s nem es lehetsz maj akkor legénbiró, ha még a szék es földhöz terem!

Marci bá: Te, Ábel tel! Mondsza csak meg nekem, hogy mikor vót az első birkózás a földön?

Ábel: Mikor Kain birkózott Ábellel.

Marci bá: Nem a. Még annal es régebben, mikor Isten Ádámot a földre teremtettel (Nevetnek).

Ábel: Hej Marci bál! Kijednek mindig van reaérő üdeje, hogy valamiletteképen falhoz állítsa az embert.

Marci bá: Van es nekem üdöm, met nem vagyok fél ember, de azét még azt es megmondhatnátok, hogy mikor fél a pap?

Dani: Hát estve a sűrű setétbe, met attól, hogy megnyuvad benne!

Marci bá: Nem.

Éva: A pincébel!

Marci bá: Ott meg éppeg nagyon es bátorságosan vagyon!

Ágnes: Hát a torony alatt, met fél, hogy reaszakad a torony.

Marci bá: Akkor se fél, met az Isten szógája

Panna: Mondja má meg idesapám, met sohsem találjuk el!

Marci bá: Hát megmondom nol Akkor fél, mikor a szószéken van s nem látszik a másik fele!

(Nevetnek)

Judit: Esmént csak megtréfált műköt Marci bá!

Mári: Könnyü a kisebbeket bécsapni, de azt má Marci bá se tudja megmondani, hogy miét harapott Ádám az almába?

Marci bá: Nyójjél még ej kicsinkét hugám, met engem nem csapsz bel! Hát azét harapta, met nem vót kése.

(Nevetnek Marci bá találékonyságán.)

Marci Bá: (tréfásan.) Mit nevettek no? Vaj tán nem ügyes ember vagyok-é én, mikor

„A sarkantyum taréja
Puliszkából van rakva
S ha az oláh meglátja,
Turuval fut utána! ...

(Ujabb nevetgélés, közben Minya bá érkezik.)

6. JELENET.

(Kint köhécselés, csoszogás hallik.)

Minya bá: (Bundában, lámpással, nagy bottal jön. Éjjeli ór. Köszön..) Adjon az Isten! (Bundáját a ládához leteszi.)

Mind: (örvendeznek.) Ni-ni Minya bá!

Ábel (Miny bához.) Ugyan mi szél hozta erre kijedet ebbe a zehernye üdőbe?

Minya bá: Jövék, met hallám, hogy nagy nótával vótatok, pedig ezek a rusnya oláhok má a guzsalyosra es rossz szemmel néznek. Hogy a suj egye ki a szemüköt

Dani: (felfortyanva.) Hát csak nézzék a tüzes égi veres lánggal égő menköves istenharagját, de ne műköt, meg a guzsalyost!

Marci bá: Igy bizon jobban es mondod, mintha káromkonál!

Minya bá: (előbb elhelyezkedett a szín hátsó felén középtájt.) Félnek es ezek má mindentől... Még tán töllem es?... Má nekem es utilapít akar kötni a talpamra ez az oláh notár... Azt mondja, hogy üdős ember vagyok, meg székely es vagyok s nem lehet éngem béengedni a hivatalába, met ott olyat es hallhatok, amit nem lehet tenni!... Akkor meg nem lesz egy falás kenyere sem!... (Maga elé néz lehorgasztott fejjel.)

Rabi néne: Ne féljen Minya bál! Vagyunk még itt mások es, nemcsak a notár. Mük eddig es idevalósiak vótunk s eztán es helyben maradunk!

Minya bá: Maradunk... maradunk!... De ugyan régen várnök má, hogy valami legyen, met itt igy csak küzködünk, kénlódunk s mindig csak fogyunk!... Maradunk... maradunk... De ugyan hányan? , , ,

Marci bá: Ha eddig kibirtuk, eztán es birjuk, met má nem lehet soká. A tavaszkor es nagy vót má közöttük az ijjedelem, meg most es az ősszel. Gábor Mózsi fia es irta vót má, hogy esmént eljöhet má maj hazal... (Magyarázva.) Met, hogy átszökött az ősszel a határon, s várja, hogy szabadon jöhessen.

Rabi néne: (Minya bához.) Hallom, Gábor Mózsiéknál valami baj vót?

Minya bá: (Kelletlenül löki a szót.) Csak a leánka hótt meg!

Mind: (megütődve.) Meghótt?...

Minya bá: Meg bizon!... Jobb es igy!... Mire nőjjön fel?... (keserüen) Igaz, ami igaz!... Vagynak itt székelyek, de nyomoruságosan!... Kóduspácát veszünk má itt minnyájan, ha es tovább es igy menyen!... A széles világon nincsen es tán senki, aki müköt megsegítene!...

Marci bá: (felüti a fejét.) Vaj nem-é? (Felcsattan.) Hát az Isten? (Mély meggyőződéssel.) Vaj nem adott-é nekünk olyan bizást, hogy eddig es megéltünk minden rosszba bajba?... O megsegít!... Ha vihart adott, sziklát es teremtett, ami meg es törje!... S ha balsorsot adott, türeést es teremtett hezza, hogy győzünk véle!... Mig Isten segít, székelyt segít itt!... (Dacosan felvágott fejjel.) Csak azét es fujátok azt a nótát! (Maga kezdi.) (Vele nótáznak a többiek is.)

„Elmenyek, elmenyek, hosszú utra menyek,

Hosszu ut porából köpönyeget veszek.

Buval és bánattal kisinóroztatom,

Sűrű könnyeimmel kigomboztatom.

Füdd el jó szél, füdd el hosszú utnak porát,

Hosszu utnak porát, az én szívem buját.”

Minya bá: (a nóta alatt maga elé bámul majd felemeli fejét s hittel.) Ugy a bizon!... Maj megsegít az Isten!... (Magára találva.) Igaz es az, hogy mük má sok nagy üdöt megértünk s mégis itt vagyunk, s mig a havasokra tavaszt hoz a szellő, élni es fogunk!

Aron: Minya bál! Kien má megvénhedt es sokat es látott, sokat es tud. Meséljen má kied valamit a régi dolgokról. Mikor jó üng vagyon kieden, hát mindig tud mondani valamit!

Minya bá: (legyint.) Vaj mit értetek tik abból mostanig má?

Lányok: (mind kérlelik.) Meséjék kied Minya bál! Ugyan szeretnök hallani!

Minya bá: Jól van hát no! De amiket mostan mondok, jó meghallgassátok! (Halkan megilletődve meséni kezd.)

„Megölték a Basa Pistát

- Fejedelem katonáját.
Ut szélin hóttan találták
Lengyelországnak határán.
- Mind: (kérdve.)
Lengyelországnak határán?
- Minya bá:
Lengyelországnak határán,
Rákóczinak bujdosásán;
Basa Pistát ott megfogták,
Az életit kioltották.
- Lányok: (sajnálkozva)
Az életit kioltották! . . .
- Minya bá:
Ékes, aranyos dolmányán
Végig ömlött piros vére:
„'aj Istenem, jaj Szűz Mária,
Miért is jöttem bujdosásra?”
- Legények: (busan)
„Miért is jöttem bujdosásra?”
- Minya bá:
Életimet feláldoztam.
Vezérim megöltalmaztam,
Hazám határin megálltam,
Gyilkosokkal megcsatáztam !
- Legények : (büszkén)
Hazám határain megálltam,
Gyilkosokkal megcsatáztam !
- Árpád : (hallgat, majd fejét csóválja).
- Minya bá : (komoran)
Fehér Julis hazavárja
Minden este vacsorára : . . .
. . . „Ne várd Julis, ne várd Julis ! , . . .
- Mind : (leverten)
Ne várd Julis, ne várd Julis ! . . .
- Panna : (Maga elé marad, áll az orsó. majd tompán megszólal) :
Feláldozta az életit szegén ! . . .
- Samu : (alig hallhatóan) Ne várd Julis, . . . ne várd ! . . .
- Mózsai : (Minya bához közelebb húzódva, tünődés után) Minya bá ! Vaj hová temethették ? Ugyanbizon vagy-on-é szép kópjafája ?
- Minya bá : (szemével simogatja Mózsit) : Ugy ez lehet Mózsikám, hogy hegybe temették, mert ott es a van sok : — hegy !
- Marci bá : Az igaz ! Ott es sok a hegy, Lengyelországnak a határába ! . . . Én es kénlódtam a háboruba arrafelé ! . . . (Tünődik) Fődbe van ott es szegény, de még es más vóna, ha itthon nyugudhatna ! . . .
- Mózsai : (türelmetlenül faggatja Minya bát) Minya bá ! Vajon van-é szép kópjafája ?
- Minya bá : Lehet, hogy vót, de az es lehet, hogy nem vót . . .

Ha vót, — régen vót s kirothatt má!... Most má csak onnan tudjuk, hogy ki vót, ha reagondolunk.

Mari: (sajnálkozással) Kár vót érte!... Élhetett vóna még!...

Rebi néni: Hát nékie szegénnek így vala megírva!...

Árpád: (értetlenül) Ugyan bizon miét bujdosott el?... S minek attá oda az életit?... Ékes, aranyos dolmányban itthon es meghalhatott vóna!...

Judit: (megbotránkozva): Ne kárhozz te! Ha Isten akarta így! (Elfordul).

Árpád: (mint előbb) Én ugyan semmilletképen sem adtam vóna! Mit ért vele?... Mi haszna lett belőle?... (Gunyos) De nagyra tartják!... Mit ért hogy meghótt?... Ugyan miért tartják olyan nagyra?...

Marci bá: (keserű szemrehányással) Lehet üdő, hogy te es megtudhatod!... (Fejével bólogat) Ugy es lehet!... (Dohog) Bezzeg ugyan kevély egy legén vagy! Vaj csak nem részegedtél meg?... Vaj nem te mondád-é a Juditék kerttámaszának az este, hogy: „Jó reggelt adjon az Isten kijednek!” (Mérgesen végig méri)... No nézd csak!...

Mind: (nevetnek Marci bá mestervágásán)

Árpád: (Összerántott szemöldökkel feláll, Megsemmisülten, zavartan forgatja a süvegét földnek szegzett szemmel, s menne)

Minya bánya: (felemelkedik a székről) Nyughass csak!... Pár szóm vóna hozzád!... Met te es székely vagy! Az egyik eszeddel most nem tudott vótt megbirkózni a jobbik! No nézd csak, — segítségünk rajta!... Hallgatod-é?

Árpád: (vállrándítással foghegyről) Hallgatom!... (Állva marad az ajtó felől)

Minya bá: (felé fordulva beszélni kezd, majd leül)

Hallottad-é hírét a hires Szebennek,
A hires Szebennek s a hires Mohának,
A Mohában lakó Kerekes Péternek,
S Kerekes Izsáknak, ő felnőtt fiának?
Ez egyszer ittasan ment az istállóba
Ott is lefeküvék a lovak jászlyába.

Mind: (csodálkozva)

Ott is lefeküvék a lovak jászlyába?

Minya bá: Egyszer csak kimene az ő édesapja
A tornácba s lenéz onnan a határra.
Hát bizony jődögél nagy fekete sereg,
Ugy látszik messzünnen mint a setát felleg,
Nem tudják, miféle kuruc-é vagy labanc,
De mégis gondolják: a szebeni rácok.

Mind: (meglepetten)

Nem tudják, miféle, kuruc-é vagy labanc,
De mégis gondolják, a szebeni rácok.

Mózsai: (felfigyel, közelebb ül s nyeli az öreg szavát)

Minya bá: Ekkor csak lemenne Izsák édesapja
A lovak jászlyához s ilyen szókkal mondja:

- Kelj fel, fiam, kelj fel, jó Kerekes Izsák!
- Legények: Kelj fel, fiam, kelj fel, jó Kerekes Izsák!
- Minya bá: Mert bizony jődögél nagy fekete sereg,
Ugy látszik messzünnen, mint a setét felleg,
Nem tudjuk, miféle kuruc-é, vagy labanc,
De mégis gondoljuk; a szebeni rácok,
Ekkor megfordula az első álmából,
De még sem kele fel a lovak jászlyából.
- Legények: (csodálkozva)
De még sem kele fel a lovak jászlyából?
- Minya bá: Másodszor kimene az ő édesanyja
S ilyen szókkal költi igen hamarjába:
- Leányok: (unszolva)
Kelj fel, fiam, kelj fel, jó Kerekes Izsák!
- Minya bá: Mert bizony jődögél nagy fekete sereg.
Ugy látszik messzünnen, mint a setét felleg,
Nem tudjuk, miféle, kuruc-é, vagy labanc,
De mégis gondoljuk: a szebeni rácok.
Ekkor megfordula második álmából,
De még sem kele fel a lovak jászlyából.
- Leányok: (riadtan)
De még sem kele fel a lovak jászlyából.
- Minya bá: Harmadszor kimene szép gyönyörű mátka
A tornácba s mindjárt lenéz a határra,
Hát jó az ellenség igen hamarjába;
És leszalada ő a lovak jászlyához
És így kezd beszélni a kedves urához:
„Kelj fel, szivem, kelj fel; itt van az ellenség!”
- Judit: (riadtan)
„Kelj fel, szivem, kelj fel; itt van az ellenség!”
- Minya bá: Nem tudjuk, miféle, kuruc-é, vagy labanc,
De mégis gondoljuk; a szebeni rácok.
És ekkor felugrék jó Kerekes Izsák.
- Leányok: (büszkén)
És ekkor felugrék jó Kerekes Izsák!
- Minya bá: Igen hamarjába a lovát kihozzák,
Felköté a kardját mindjárt oldalára
S elfordula szépen jó barna lovára.
És visszatekintve s ilyen szókkal beszélt:
„Kiontatom vérem apámért, anyámért,
- Férfikar: Kiontatom vérem apámért, anyámért,
Minya bá: „Megöletem magam szép gyűrűs mátkámért”
Leánykar: Megöletem magam szép gyűrűs mátkámért!
Minya bá: „Meghalok én még ma magyar nemzetemért!”
Mind: Meghalok én még ma magyar nemzetemért!
Minya bá: E szók után lovát sarkantyuba kapja,
S az ellenség felé nagy bátran ugratja;
Hát jönnek a rácok, ő meg előttük van,
Kardemelve vágat igen iszonyúan,

„Add meg magad, add meg, jó Kerekes Izsák!”
 A rációk előre neki azt kiáltják
 „Látjuk, hogy vitéz vagy, de csak egyedül vagy,
 A reménység téged most mindjárt itt hagy,
 Akár mint mesterkedj, a mi kezünkbe vagy!”
 „Mit adok rajtatok, ha egyedül vagyok!”
 Kard nem jár meg engem, akármint vágjatok!”

Férfikar: (buszkén)

Kard nem jár meg engem, akármint vágjatok!

Minya bá: Mond Kerekes Izsák s vagdal jobbra-balra,

Hullatja a rácot a kardja egymásra,
 Egy előmentébe gyalogösvényt vága,
 Es visszajöttébe szekérutat nyita,
 De ekkor megbotlék a lovának lába,
 Ó meg a lováról a földre borula.

Jó Kerekes Izsák így járt a lovával,
 A rációk pediglen karddal és dárdával,
 Vágják, ölik őket s mindaddig göbödik,
 Amíg egyet sem rug s nem is vergőlődik.
 Így pusztították el Kerekes Izsákot,
 Aki a kardjával levága sok rácot.

Mind: (elmélyülten.)

Igy pusztították el Kerekes Izsákot,
 Aki a kardjával levága sok rácot!...

(Hosszabb szünet.)

Árpád: (Előbbi helyen magába roskadtan áll. Marci bá megszólítására felrezen s önkéntelenül is a beszélőhöz fordul.)

Marci bá: Árpád te! Hallottad vót-é?

„Kiontatom vérem apámért, anyámért,
 Megöletem magam szép gyűrűs mátkámért,
 Meghalok én meg ma magyar hazámért!”

Érted-é már Árpád? Tudod-é má, hogy a virágnak is el kell hervadnia, met mag csak úgy lehet. Met azt a magot meg má várja a föld, hogyha int az Isten a napsugárral, kiszökhessék a föld setét markából. Akkor esmét kezd új életet s ad sok picinke magvat, met így kell ennek lenni!... Fenn a havason es ott ül a kövirózsa, a kötörőke. Láttad-é, hogy törí, őri a sziklát a kicsinke gyökerével s bele es pusztul. Tudod-é, hogy azért, hogy az utána kelő kicsinke kötörőkének könnyebb legyen s jobban legyen!... (Nézi Árpádot) ...Érted-é má, hogy így kell lenni, met az élet magvát várja a föld s megáldja azt es a Teremtő, aki adja s azt es, aki veti!... Érted-é hát?...

Árpád: (mind megkönnyebbültebben figyel Marci bára, majd felengedve) Értem.

Marci bá: Van-é még harag, Árpád? (Kezét Árpád felé nyújtja.)

Árpád: (Megkönnyebbülten nyúl Marci bá keze után, tiszta tekintettel nézve rá.) Nincs, Marci bá, nincs!...

FÜGGÖNY.

A BESSENYEI KÖR MÁSFÉL ÉVI MUNKÁJA

JELENTÉS A BESSENYEI KÖR 1939—40. ÉVI MŰKÖDÉSÉRŐL

Akik a mai idöket komoly figyelemmel kísérik, tapasztalhatják, hogy az élet minden területén lényegbevágó, mondhatnám alapvető változások mennek végbe. Nem kivétel ez alól az élet egyetlen területe sem, s így a kulturális élet minden vonatkozásban átalakulhat. Az az elgondolás, mely megdönthetetlennek látszott, hogy minden kulturális megmozdulás egyedül kulturális tényezőknek lehet alárendelve, s más szerepkörű irányváltozás nem befolyásolhatja a kulturális életben, ma már nem lehet egy per-cig sem igazság. Ma láthatjuk csak a maga egészében, hogy mindazok, akik az életben külön láttak gazdasági, kulturális, nemzeti, stb. jellegeket, s ezeket, mint különálló egészeket igyekeztek kezelni, milyen nagy tévedésben voltak, s mennyire igazuk volt azoknak, akik az életet mindig a maga egészében, egyetlen teljességként kezelték.

A kulturális élet nagy változásainak előjelei itt állnak előttünk, azokat sem letagadni, sem eltüntetni nem lehet. Egyetlen lehetőség van csak: az élet teljes egészét nézve, beleilleszteni minden kulturális vonatkozásu munkát is a teljességbe. S ha így vesszük szerrüyre a mi szerény körünk működését, akkor nyugodt lélekkel állhatunk meg ma egy fontos határkőnél, s nézhetünk vissza eddigi működésünkre, mely sem hiábavaló, még kevésbbé alapvetés nélküli épen ez átértékelés folytán nem volt Ellenkezőleg! S épen azért, mivel úgy érezzük, hogy fontos határkőhöz jutottunk el, illő, hogy a visszatekintésnél bizonyos határozott célokat a jövő érdekében is leszögezzünk. De szükséges ez azért is, mert sokszor halljuk az utóbbi időben mértékadó helyről is, hogy körünk nem végez hivatásszerű munkát, kiéli magát egyesek egyéni munkájában, s ez az oka annak, hogy nem is tud maga köré nagyobb társaságot beszervezni. Az utolsó másfél év munkássága — úgy érezzük — elég okot szolgáltat, még több bizonyítékot, hogy ezt a téves indokolást megcáfoljuk, s alapjában meg is döntsük.

A Bessenyei Kör az utolsó másfél évben ugyancsak arra törekedett, hogy azt az alapot, amelyet hat év alatt lerakott, továbbfejlessze. Ez az alap a *belső megerősödést* szolgálta első-sorban. Elvünk és felfogásunk volt, hogy amíg belsőleg meg nem erősítjük célunkat, addig kifelé sem folytathatunk eredményes munkát. Vallottuk, hogy a közművelődési egyesületnek nem lehet az az egyetlen célja, hogy hangversenyeket, nyilvános ünnepe-geket rendezzen, s ezzel kirakatkulturát szolgáljunk, mert ez talán konjunktúrás, békés jóvilágban eredményes lehetett (bár erről más véleményünk van, de erről most nem óhajtunk vitalkozni), azon-

ban a legutóbbi 10 esztendőben semmiesetre sem lehetett célhoz vezető. Ahhoz ui., hogy ilyen nyilvános előadások mindig és mindenkép kulturális célt szolgáljanak, olyan gazdasági életnek kell lenni, mely a fokozatos és nevelőhatású előadások megrendezését, biztos sikerét meg is engedheti. Nehéz időkben és sivár körülmények közt az ilyen előadások mindig áldozathozatalt követelnek meg, s akkor nagy kérdés, vajjon az intelligens réteg rendelkezik-e azokkal az anyagi erőkkal, melyek a sikert biztosítják, vagy a vagyonos réteg egyben intelligens-e, s áldozatot képes-e hozni a kulturáért. Mint mindig, most is nehéz időkben, nehéz körülmények között válik el, vajjon a kulturális életnek komoly alapjai vannak, vagy pedig csak ideig-óráig tartó oszlopai? Arról kellett meggyőződni, helyenként keservesen is, hogy az első nehézségnél szétfoszlanak azok a keretek, amelyekre építeni igyekeztünk. Így nem volt más hátra, mint a helyzet felismerésétől eredően a belső építő munkára helyezni súlyt.

A belső munkának azonban kétségkívül bizonyos nehezékei voltak, melyek kötelezően szállottak ránk, s melyek elől kitérniünk semmi esetre sem lehetett. A Kör, mint közművelődési egyesület bizonyosfoku népművelési feladattal is tartozott. A régi hires un. liceális előadásokra kell gondolnunk csak, s akkor megvilágosodik előttünk, hogy ez a közművelődési jelleget leginkább magán hordozó előadássorozat a belső munkánkba nem tartozhatott. Ezért igyekeztünk ettől a feladattól megválni, annyival is inkább, mert a modern kiépítettségű népművelés sokkalta fokozottabban, sőt mi több, jóval nagyobb eredménnyel, nemcsak az intelligenciára hatóan tud ennek a feladatnak megfelelni. A Népszerű Főiskolai előadások megszervezése, kiépítése a városban körünkből indult el annak idején, s azóta is kedvelt intézmény maradt.

Így körünknek sokkalta közelebbi, a kör hivatásának megfelelőbb feladatok juthattak már, melyek kiépítésével behatóan foglalkozhatott. Alapelgondolás még mindig az volt, hogy a Bessenyei Körnek olyan társasággá kell fejlődnie, mely Bessenyei kultuszát tartja elsősorban szeme előtt, s azokat a feladatokat igyekszik megvalósítani, amelyek Bessenyei elveihez és elgondolásaihoz fűződnek. Ebbe az elgondolásba tartozhatik : 1. *Bessenyei kultusz megteremtése Szabolcsban*. Ezen nemcsak helyi vonatkozású és jellegű ünnepeket, nyilvános előadásokat, megemlékezéseket értünk, hanem sokkalta inkább azt, hogy a Bessenyei gondolat élő és hatóerő legyen abban a körben, mely emlékét ápolja. 2. *Minél szélesebb réteg művelődésének előmozdítását sarkalni*, mert ez Bessenyeinek alapvető elgondolása, fontos, szinte hagyományoszerű s hagyatékszerű gondolata. 3. *Mindazokat, akik az irodalom, művészet és tudományos élet terén Szabolcsban élnek és dolgoznak, egybegyűjteni*, s velük kiépíteni a jövőre komoly, irányító és vezető szabolcsi társadalmát.

Ezekből a feladatokból a legfontosabb és legsürgősebb a *Bessenyei-kultusz teremtése*. Kultuszt nem lehet azonban gyors-

talpalással teremteni, a kultuszteremtéshez szükség van: bizonyos meglevőségekre, s azután hosszú munkás időszakra, hogy az elvetett mag a kellő gondozással meg is teremjen s áldást is fakaszthasson. Mindig vallottuk és hittük, hogy a kultuszteremtésnek alapfeltétele az, hogy *Bessenyei György hamvai* Nyiregyházán legyenek eltemetve, idekerüljenek, s itt adják meg a jelképes alapot ahhoz, hogy komoly Bessenyei-kultusz fejlődhessék ki. Amit hosszú évek során át tervezgettünk, vártunk és kívántunk megvalósítani, az 1940. május 2-án megvalósulhatott, s Bessenyei György hamvai hazatértek az ősi szabolcsi földbe. Külön bizottság, melyben képviselve volt Szabolcsmegye, Nyiregyháza városa, Tiszabercel község, a nyiregyházi ifjuság és Körünk, május 2-án kiszállt Bakonszeg községbe, ahol a bihari megyei kiküldöttekkel egyetértve Bessenyei György hamvait exhumáltuk, s hazaszállítottuk. A hamvak ünnepélyes elhelyezése országos ünnepség keretében május 4-én délután 3 órakor folyt le a városi temetőben, ahol a hamvak egyelőre ideiglenes elhelyezést nyertek. Az ünnepségen résztvett nemcsak a város és megye társadalmának minden rétege, de képviseltette magát a m. kir. kormány, az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács, a m. kir. Testőrség, stb., s több, mint 50 koszorút helyeztek el az új síron a jelenlévő küldöttek. Ez az ünnepség, mely egyben az ugyanakkor megkezdődött Irodalmi és Művészeti Hetek megindulását is jelentette, méltó volt Bessenyeihez, méltó ahhoz az elgondoláshoz, melynek érdekében a hamvait itt helyeztük el s méltó Körünkhöz is, mely így jogos alapot nyert a Bessenyei kultusz kiépítéséhez és szellemi, életbeli továbbviteléhez. Az exhumálásról jegyzőkönyvet vettünk fel, melynek 1—1 példányát Szabolcsmegye, Biharmegye, Nyiregyháza város levéltára, illetve Körünk őrzi. A jegyzőkönyvet, valamint az exhumálás és ünnepség leírását a legközelebbi Szabolcsi Szemle részletesen közölni fogja fényképfelvételekkel, amelyek ezeket a jelentős ünnepségeket megörökítették. Az a sok elismerés, hálás megnyilatkozás, mely ez alkalommal idegenek részéről Körünket érte, meggyőzött arról, hogy nem végzünk felesleges, sőt igen fontos munkát, amelyet kívülállók nagyon értékelni és megbecsülni is tudnak. Tudjuk, hogy a hamvak ittléte még több kötelességet ró reánk, de azt is érezzük, hogy meg fogunk tudni birkózni a további feladatokkal is.

A Bessenyei kultusz megteremtéséhez szükséges alap immár megvan, itt van. Nyiregyháza városa, Szabolcsmegye székhelye is nyert ezzel, mert olyan patinát kaphatott a hamvak ittlétével, mely felmérhetetlen jelentőségű. De még többet nyert és kapott a szabolcsi művelődés, mert örök figyelmeztetőként, bátorítóként, buzdítóként itt vannak azok a hamvak, amelyek nem hagyják majd nyugodni azokat, akik lelkiismeretheli kötelességnek érzik a multnak ápolását is a jövő érdekében.

Ennek a kultusznak szolgálatában szorgalmaskodott irodalmi szakosztályunk is. 1939. januárja óta ez a szakosztály határozott

céltudatos munkával igyekezett a belső élet terén tiszta helyzetet teremteni, 1939. tavaszán 15 összejövetelel építette ki azt a munkakört, mely kulturális viszonyaink vizsgálatával, önálló irodalmi munkák megbeszélésével, könyvismertetésekkel, nyilvános ünnepekkel igyekezett a Bessenyei kultusz szolgálatában élni. *Kulturális viszonyaink megismerése* a megyében és városban ebben az évben elvi alapon történt. Az irodalmi szakosztálynak ezen előadásaiiban előadóként a szabosztály elnökén kívül Jákvary Kálmán, Vernes Gyula, Dienes István, Mérey Ferenc és Szikszay István szerepeltek. Önálló irodalmi estéink közül ki kell emelni a női estét és a nyíregyházi vonatkozású írásműveket bemutató estünket, amelyeken Czákó-Diósgyőri Kálmánné, Belohorszky Ferencné, Gáspár Margit, Margócsy Emilné és Vietórisz István szerepeltek. *Írói munkákat* mutattak be: Aradvári László, Juhász Ferenc, Sziklay László, Nagyváthy József, Soltész Gyuláné, Komár Erzsébet. Külön kell megemlékezni itt Farkas László és Vietórisz István tagunkról, akik egy-egy művet adtak ki az elmúlt év folyamán. Farkas László ugyancsak a szakosztályban mutatta be új bibliafordítását. Vikár Sándor pedig zenéi előadásával gazdagította ismereteinket.

1939. tavaszán két *ünnepséget* rendezett Körünk. Egy felvidéki *ünnepélyt*, amelyen Sziklay Ferenc, Rácz Pál felvidéki írók szerepeltek, Homolay Béla szavalt, a Városi Dalkör pedig változatossá tette műsorunkat. 19. február (19.) Bessenyei ünnepségen Milleker Rezső dr. egyetemi tanár tartott előadást, Juhász Margit dr. költeményeiből mutatott be néhányat, Homolay Béla Bessenyei verset szavalt, míg a Tisztviselő Dalkör a Hiszekegy, ill. Himnusz éneklésével szerepelt. Mindkét alkalommal a szakosztály elnöke mondott alkalmi vonatkozású megnyitót.

1939. őszen az irodalmi szakosztály tovább építette programját. Az előző év elvi megalapozása után, most már arra törekedett, hogy gyakorlati utakon igyekezzen bekapcsolódni a Bessenyei-kultuszba. Bessenyeink egyik főelve volt: magyarságunk minden rétegét minél műveltebbé tenni. Az irodalmi szakosztály úgy érezte, hogy főfeladata az lesz, ezt a gondolatot reális utakon megvalósításhoz segíteni. Ezért törekedett arra, hogy megbeszélésein egy Szabolcsmegyében létesítendő *népfőiskola* elvi alapjait tisztázza, s így bekapcsolódhassék egyfelől abba a szociális magyar munkába, mely ma létfontosságú, másfelől ezzel szolgálja a nagy névadó gondolatát megvalósuláshoz. Az elvi tisztázásban a szakosztály elnökén kívül Jákvary Kálmán, Sziklay László, dr. Turi Sándor és Gábos Kálmán szorgoskodtak előadásokkal, aminek eredményeképpen sikerült Szabó Zoltán dr. teológiai tanárt egy előadásra megnyerni, aki, mint a magyar népfőiskolák egyik legjobb ismerője, ismertette igen nagy érdeklődés mellett a magyar népfőiskolai gondolatot, s tájékoztatott mindnyájunkat arról, mit és hogyan cselekedjünk az első népfőiskolánk megszervezésénél. Mindezeknek eredményeképpen 1940 februárjában rendezte meg az a népfőiskolai munkaközösség.

Sz. 4 1939.
1-4. 75-2

mely körünkben nőtt ki, az első szabolcsi népfőiskolát, melynek hatása, eredménye közismert, s a legilletékesebbek elismerését is kivívta. Ha tehát itt végeredményben jelenleg nincsen módunkban a népfőiskolát a Bessenyei Kör eredményeképp elkönyvelni, kétségtelen, hogy a népfőiskola megvalósításának gondolata, az első tervek, az első megvalósítás minden jelentős megmozdulása Körünk jegyében történt, s a jövőben is hozzá kapcsolódhatik. Ugyanennek a munkának a keretébe tartozott az az irodalmi est is, melyet a népműveléssel karöltve rendezett meg a Kör Erdélyi József, Sinka István, Kádár Lajos szereplésével.

A szakosztályban *önálló előadásokkal* szerepeltek még a múlt év folyamán Péchy Sándor, Farkas László, Rezsényi Zoltán és Vikár Sándor. A február 19-i Bessenyei ünnepélyünkön a szakosztályi elnök Bessenyei Györgyről, Mérei Juhász Margit dr. Huszthy Jolánról emlékezett meg, míg Belohorszky Ferencné Huszthy Jolán egy novelláját mutatta be.

Az 1939 év folyamán *Bessenyei plakettet* kaptak munkásságukért és Bessenyei kultusz érdekében kifejtett tevékenységükért Hankiss János és Milleker Rezső egyetemi tanárok.

Ugyancsak a Bessenyei-kultusz, a szabolcsi kultúra terjesztését szolgálta az az *irodalmi előadás* is, amit a Kör kiküldöttei Szohor Pál elnök vezetésével tartottak *Ungváron* a KESZ országos konferenciája alkalmából. Mérei Ferencné dr., Belohorszky Ferenc dr. és Sziklay László olvastak fel ez alkalommal szabolcsi vonatkozású munkákból.

Ugy érezzük, hogy az elgondolás hármasságának alapjait sikerült megvetni: *Bessenyei hamvai itt vannak*, a nagy Bessenyei-gondolat megszervezése: minél szélesebb réteg művelődését előmozdítani — alapjaitban megtörténhetett a népfőiskolai gondolat elindításánál, végül sokakat sikerült a Szabolcsban élő és dolgozó, irodalommal, tudománnyal foglalkozó egyének közül Körünkbe szervezni. A jövő feladata lesz ezeket az alapokat kiszélesítve ki is építeni, hogy arra a Bessenyei kultusz élő és igaz palotáját felépíthessük.

Ehhez szolgált az elmúlt másfél év alatt is a *Szabolcsi Szemle*, mely a rendelkezések következtében lapszámában csökkenten, de tartalmában mind jobban szabolcsi jellegűvé válva igyekezett feladatának meg is felelni. A Szemle immár 7. évfolyamát éli, s remélhető, hogy Körünk megújulásával kapcsolatban a Szemlére is új széleskörű feladatok mellett erőteljes és szép jövő vár.

De ezt szolgálta az a széleskörű négyhetes *irodalmi és művészeti előadás és kiállításorozat*, mely a maga méreteiben egész rendkívüli jellegű volt, s melyről itt is meg kell emlékezni, mert kétségtelenül emelte és szolgálta azt, ami a mi célkitűzésünk, s ami megvalósíthatott sok mindent, amire nekünk anyagi erőnk nincsen. De valljuk meg azt is, hogy a közönség részéről még sem kísérte, egyik-másik alkalmát leszámítva, az az érdeklődés, amit pedig elvárhatott tőle mindenki. Így ezek az esték

kétségkívül igazolták elgondolásunk helyességét is, amikor a belső körre helyeztük legfőbb gondunkat.

A Bessenyei Kör a multban is sokat foglalkozott a zenei élet kiépítésének szükségességével. Arra a végső elhatározásra jutott, hogy nem lehet másként a zenei életet megszervezni Nyiregyházán, hacsak nem szervezünk zeneiskolát is, mely idővel átvinné a zenei élet teljes irányítását városunkban és megyénkben. Ebbeli törekvéseink szép sikerrel jártak akkor, amikor 1939. őszén a VKM engedélyt adott Körünknek zeneiskola nyitására és szervezésére. A zeneiskola megszervezésére Vikár Sándor szakosztályi elnök kapott megbízást, aki nagy szaktudásával és komoly felkészültséggel vezette az első évben is az iskolát, s önzetlen tevékenységéért mindnyájunk háláját megérdemli. A zeneiskoláról szóló részletes jelentés a következő:

A zeneiskola a maga nagyon is szükséges és hiányt be-töltő működését 1939. okt. hó elején kezdte meg, mivel a zeneiskola engedélyezéséről szóló 19281—III. számú V. K. M. rendelet csak 1939. szept. 27-én kelt. Az engedély okiratban a V. K. miniszter Ur Vikár Sándor zeneművészeti főiskolát végzett zeneszerzőt, a Kálvineum tanítóképző intézet tanárát, a Bessenyei Kör zenei szakosztályának elnökét bizta meg a zeneiskola szervezésével és vezetésével. Szigoruan elrendeli fenti miniszteri okirat, hogy a zeneiskolában csak okl. zenetanárok taníthatnak. Ezt a tényt azért kell különösen kiemelnem, mert ez a rendelkezés magyarázza meg azt, hogy miért alkalmazott a zeneiskola vidékről (Debrecenből) bejáró tanárokat, s miért nem kapcsolódhattak bele a zeneiskola munkájába az esetleges helyi erők. Megfelelő tanári oklevél hiánya miatt a minisztérium ezeknek működését nem engedélyezhette.

Az 1939/40. iskolai évben csak zongora és zenei előkészítő (zeneovoda) tanszakok voltak. A hegedű tanszakot kellő jelentkezők hiányában nem nyithattuk meg az első évben. Az idén már a hegedű tanszak is megnyílik. Zongora tanárok voltak: Bessenyei Erzsébet, Somogyi Etelka és Galánffy Lajos okl. zongora tanárok, akik Debrecenből jártak át, mindegyik hetenként kétszer. Az elméleti tantárgyakat, valamint a zeneovodát Vikár Sándor zeneiskolai igazgató látta el.

A zeneiskolának egyenlőre a Kálvineum tanítónőképző intézet adott helyiséget, az iskola énektermében. Ebben az évben is itt lesz a tanítás. A zeneiskola soha el nem muló hálával gondolhat a tanítónőképző igazgatójára, Porzsolt Istvánra, aki lehetővé tette a zeneiskola elindulását, épen a legnehezebb időkben, megfelelő helyiségek átengedése által. Istennek hála, növendékeink létszáma oly rohamosan szaporodik, oly nagy az érdeklődés a zeneiskola iránt, hogy a legkomolyabban kell foglalkozni egy külön és önálló zeneiskolai helyiség kérdésével.

A zeneiskolába beiratkozottak száma az elmúlt évben 69 volt. Ebből kb. 24 iratkozott a zenecvodába, a többi a zongora

főtanszakra. Természetesen néhány növendékünk betegség és elköltözés miatt évközben kénytelen volt kilépni az iskolából. — Havi tandíj a zongora tanszakon 12 pengő, a zeneovodában 5.— pengő volt. Ebből fizettük a tanárokat s az elkerülhetetlen és minimálisra redukált irodai költségeket, zongora-bért stb, Egy-egy tanár fizetése 130.— pengő volt, az igazgatóé 150.— pengő. Az egész évi pénztárkönyvi forgalom 4.852.96 pengő volt. A legnagyobb takarékoság mellett sem végezhetette volna a zeneiskola deficit nélkül, ha Nyiregyháza városa Szohor Pál polgármester úr megértő és jóindulatu támogatása folytán nem siet segítségére. 550.— pengő készpénz segéllyel tette lehetővé, hogy a zeneiskola megindulhasson. Amikor erről el nem muló hálával emlékezünk meg, szeretettel kérjük a Polgármester Urat, hogy a jövőben is támogatni kegyeskedjen bennünket.

A Bessenyei Kör zeneiskolája, annak tanárai és igazgatója nemcsak a növendékek zenei nevelésével, hanem egyébként is igyekeztek kivenni részüket a város zenei életében. Galánffy Lajos tanár, zongoraművész készséggel vállalta minden alkalommal a rendezett hangversenyeken fővárosi művésznők zongora-kiséretét. Kamara-zenekarával a Bessenyei kör keretében hangversenyt adott az árvizkárosultak javára. Vikár Sándor igazgató zenei tárgyú előadásaival, valamint a tanítónőképző kiváló énekarának közreműködésével mindenkor készséggel állt szolgálatára a város zenekulturájának.

A zeneiskola növendékeinek művészi neveléséről, s az elért eredményről a május hó végén megtartott nyilvános növendékhangversenyen számolt be a nagyközönségnek, osztatlan tetzés és elismerés közepette.

A zeneiskola ügyvitelét a megfelelő iratok, könyvek, naplók pénztárkönyvek, értesítők stb. vezetését és kezelését az intézet igazgatója példás rendben, nagy ügybuzgalommal és szakértelemmel vezeti, s a zeneiskola érdekében a szükséges és kellő propagandát kifejti.

Még csak néhány szót az ez évi munkáról:

Megnyílik ez évben a hegedű főtanszak is Timáry Mária okl. zenetanárnő vezetésével. A zongora tanszak is bővül dr Darkó Jenőné okl. zenetanárnő személyében. Fenti bővítést a növendékek előrelátható nagy létszáma tette szükségessé. Más személy változásra egyenlőre nincs kilátás. Az ügyvitel, valamint a tandíjak és a fizetések tavaly óta nem változnak. Helyiséget ez évben is a Kálvineum tanítónőképző intézet ad. A szükséges dologi kiadások fedezésére ez évben is Nyiregyháza városához fordultunk segélyért, s Szohor Pál polgármester úr személyében minden reményünk megvan, hogy kérésünk nem lesz eredménytelen.

Április 24-én a zenei szakosztály megrendezésében Galánffy Lajos zeneiskolánk tanára debreceni zenekarával *hangversenyt* adott az árvizkárosultak javára, mely szép anyagi eredménnyel is zárult, több, mint 100 pengőt juttatva az árvizkárosultaknak.

A szép hangverseny jó biztatás és jó előjel volt arra, hogy a zeneiskola után módunkban lesz a zenei élet iránt nagyobb érdeklődést ébreszteni.

A képzőművészeti szakosztályunk az elmúlt másfél év alatt szintén termékeny és hasznos munkát végzett. Szalay Pál vezetése mellett az 1940. májusában lefolyt irodalmi és képzőművészeti hetek alkalmával rendezett országos jellegű kiállítás rendezése, előkészítése, helyi megszervezése a szakosztályra olyan munkát rótt, amit csak a legnagyobb erőmegfeszítéssel tudott teljesíteni. A kiállítás nagy sikere mutatta, hogy érdemes kezek rendezték és szervezték a kiállítást. Tagjaink közül Boross Géza, Graboviczky Leon, zs. Molnár Rózsi, Szalay Pál, Tóth István és Zeriny Kornélia szerepeltek az országos kiállításon. Boross Géza és Szalay Pál képeit az állam megvásárolta.

A Benczur-kiállítás nem kisebb gondot adott a vezetőségnek, mely mindig kitett magáért, lépten-nyomon beigazolvva a hozzáfűzött reményeket. Hogy emellett Szalay Pál 1939-ben önálló kiállítással is szerepelt, mutatja, hogy tevékeny és munkás ember áll a szakosztály élén, aki minden elismerést megérdemel. A kiállítások megmutatták azt is, hogy Szabolcsban gazdag erők állnak rendelkezésre, akiknek beszerzése és munkábaállítása egységesen talán mégsem reménytelen feladat, különösen ha arra is gondolunk, hogy a Benczur kultusz kötelezettsége sok feladatot adhat még a jövőben, s sőt hasam szabad arról sem megfeledkezni, hogy egy önálló képzőművészeti társaság létesítése Nyiregyháza és Szabolcs képzőművészeti kulturáját csak növelheti. Jól tudjuk, hogy minden a szakosztályi elnöknek elsősorban szivügye, s épen ezért nyugodtan tekintünk a szakosztályi elnök további tervei elé.

A szakosztályok erőteljes és szakadatlan működése, a Kör lendületes előtörése, tervei megvalósítása teljes összhanggal folyt a Körben, minden zavaró momentum, nélkül. Egy pillanatra zavarta ezt meg főtitkárunknak ez év májusában történt lemondása és a körből való kilépése. Sajnálattal vette tudomásul az elnökség főtitkárának ezt a lépését, mert Spányi Géza dr.-ban a Kör régi tagját veszítette el, aki mindig munkás és ideális célokért dolgozó tisztikari tagunk is volt. Mint liceális szakosztályi vezető, majd 8 éven keresztül főtitkár a Bessenyei Kör történetében jelentős érdemeket szerzett. Helyettesítésére az elnökség jelen sorok szerzőjét kérte fel.

Nehézséget az elmúlt másfél év csak az anyagi eszközök szerzése terén adott. Tagjaink száma egyre fogy, s jelenleg a fizető tagok száma jóval alul marad a 100-on. Mivel további tagszámcsökkenésre kilátás van, az utolsó órában vagyunk ahhoz, hogy megindítsuk a taggyűjtéseket. Ehhez a közgyűlés felhatalmazása és határozata megadhatja a kezdő lépéseket. Hogy mégis kicsiny többlettel zárhattuk esztendőnk, annak egyedüli oka az,

hogya a vármegyénk alispánja, dr. Borbély Sándor Őméltósága egy évben sem feledkezik meg a Bessenyei Körről, s a megye segélyét minden évben hiánytalanul megkapjuk. Olyan gondolkodás ez a mai időkben, amikor minden krajcárt meg kell becsülni, amit kulturális célokra kap a Kör, hogy azért igazán elég hálát mondani nem lehet, Legyen minden köszönetünk hálánk igazi jele, s kérem a közgyűlést, hogy ezért a nemes gesztusért az Alispán Urnak jegyzőkönyvi köszönetünket is tolmácsoljuk. Nemkevésbé sietett minden esetben segítségünkre Szohor Pál polgármester úr is, aki a tanácsterem átadásával, tüzelőanyagjuttatással, s Körünk állandó támogatásával példát mutatott a kultúra helyes és igaz támogatásának módjáról. Nincsen rá; módunk arra, hogy a polgármester Urnak köszönetünket kifejezésre juttassuk, csak az, hogy a közgyűlés jegyzőkönyvében nemes tevékenységét megörökítjük. Különösképp kérjük őt arra is, hogy mint polgármester zeneiskolánkról, s Bessenyeink hamvainak végső elhelyezését célzó mauzoleum felépítésének megvalósításáról meg ne feledkezzék. Ő fogja tudni, mikor, mely időben, milyen alapon lehetne ezt a tervet a legjobban megvalósítani.

Taglétszámunk állandó csökkenése azt mutatja, hogy a tagszervezéssel komolyan kell foglalkozni, mint már előbb is említettem. Sokan vannak még olyanok, akik még nem tartoznak a Kör tagjai közé. Kétségtelen, s ezt évek óta éreztük, hogy a körnek modern szelleművé kell alakulnia, meg kell mutatnia, hogy a hágyományok fenntartásával is képes az új idők új szelleméhez alakulni, mert az a legjobb tagszervező is. Tervezgetéseink szerint 200 embernek beszerzése a tagok közé nem jelent nagyobb gondot, és nehézséget nem okozhat. Különösen akkor érhetjük ezt el, ha sikerül megvalósítani azt is, hogy a Szabolcsi Szemlét illetményként kapják tagjaink.

Nem tartozik a jelentés körébe, de szükséges, hogy a titkárság ne csak jelentést adjon, de *jövő lehetőségeket* is feltüntessen. A jelentésből, úgy hisszük, kítűnt, hogy a Bessenyei Kör olyan időszak előtt áll, amikor szükséges jelentős lépéseket tennie. Ezek előtt a lépések előtt áll elsősorban a Bessenyei-kultusz fokozott mértékben való érvényesítése a Kör munkájának egész területén. Meg kell szorítani tehát a célkitűzést, de a megszorításon belül ki is kell építenünk. Ez önmagában véve átalakulást tesz szükségessé, melynek részletei felett ennek a közgyűlésnek kell határoznia. — Ami a további terveket illeti: a Bessenyei-kultusz kiépítése területén a következő feladatok állhatnak előttünk: munkakörök szervezése mind irodalmi, mind tudományos, mind nép és táj kutatás vonatkozásában, kapcsolatok felvétele mindezen szempontból a hazatért Erdéllyel: a körülöttünk megnövekedett magyarság kulturális gócpontjaival, szorosabbá kell tenni Debrecennel, mint tudományos gócponttal kapcsolatainkat, ki kell építenünk a Szabolcsi Szemlét teljesen szabolcsi lappá. Ha ehhez még megemlítjük, hogy a feladatunk Bessenyei hamvainak vég-

leges elhelyezése céljából felállítandó mauzoleum felépítésének napirenden tartása, egy Bessenyei-muzeum gondolatának megvalósítása, olyan könyvtárral, mely a Bessenyeiről szóló és munkásságára vonatkozó összes műveket magában foglalja, a zeneiskola továbbfejlesztése és a népfőiskolai gondolat és intézmény állandó figyelemmel tartása, akkor elmondtam jóformán mindazt, ami a Bessenyei Körrel kapcsolatban jövő feladatunk lehetséges.

Végül ennek a jelentésnek még egy feladata van: *köszönetet kell mondanunk* elsősorban azoknak a keveseknek, akik önzetlen tevékenységükkel támogattak minket minden körülmények között. *Közönségünknek és tagjainknak* köszönjük a nagy célkitűzésekben való támogatást. Sok tekintetben az ő érdemük is az, hogy elérhettük annak az alapnak megvalósítását, amely régi célunk és a jövő határozott utját biztosíthatja. Nemkevesebbé köszönet a *sajtónak*, mely mindig megértéssel és készséggel sietett segítségünkre. Kötelessége a titkárságnak köszönetet mondani azoknak, akik közvetlenül is támogatták a kör célkitűzéseinek elérését. *Elnökségünk*, élén Szohor Pállal. Korompay Károllyal mindig megértette a Bessenyei-gondolat nemes szándékait, s mindketten találtak sulyos elfoglaltságuk közben időt arra, hogy Körünk ügyeivel behatóan foglalkozzanak. Hogy eredményeket érthettünk el, elsősorban az ő támogatásuknak köszönhető. *Tisztikarunk* minden egyes tagja hivatása magaslatán állott, s ezért most igaz köszönet illeti meg minden munkásunkat.

S talán nem felesleges végül is összefoglalóan rámutatni néhány szóban eredményeinkre azoknak, akik mindig lekicsinylően nyilatkoznak a Bessenyei kör munkáról: akinek Bessenyei hamvainak hazahozatala, zeneiskola felállítása, népfőiskolai tervek elvi megvalósítása, melyből népfőiskolai tanfolyam született, aki még mindig görögtüzeken véli felfedezni a vidéki kulturélet mozgalmasságát, s lemérni értékét, annak fogalma sincs a kulturélet minemüségéről, s az új kulturszükségletek megalapozásának feltételeiről. Három pozitív eredmény másfél év alatt megvalósításban, három pozitív eredmény az utolsó 8 év munkásságában, bizonyára nem sok, de összehasonlítva régebbi eredményekkel fontos lépcsőfokok a továbbhaladáshoz. Ha ehhez hozzávennők még a nehéz idöket, a pénztelenséget és a rendkívül kevés aktív tagunkat, akkor azt mondhatnám, eléri, ha nem felette áll bármely magyar vidéki kör munkásságának. Nem dicsekvés ez, csak ténymegállapítás, igazság, s az igazságot talán mégis meg szabad és meg is lehet mondani, kivált akkor, ha kikényszerítik az emberből.

Nyugodtan állunk a Közgyűlés elé, nyugodtan bármely megítélés elé, azokkal a Bessenyei gondolatokkal: „ha pedig mi is munkánkkal a közboldogság templomának oszlopa alá egy követ letehetünk, abból származott vigasztalásunk a halálnak örök álmai közt is hevülésbe hozzák hideg hamvainkat.” S ugy érez-

zük, nem is lehetne ezek nélkül a gondolatok nélkül eredményes és tevékeny munkát folytatunk, nem is tudnánk eredményeket elérni, ha mindnyájunkban nem az a Bessenyei-hit és szeretet élne, mely a Nyíregyházán nyugvó Bessenyei maradványokat bizonyára még 130 esztendő múlva is hevülésbe hozza.

Kérjük a titkárság jelentésének tudomásulvételét.

Belohorszky Ferenc.

MŰVÉSZETI HETEK NYÍREGYHÁZÁN

Aki április 29-én a városháza emeleti folyosójára tévedt, sajátos és érhetetlen felfordulást láthatott. A polgármesteri előszobától a mérnöki hivatalig minden terem ajtaja nyitva, a szobákból egyre másra hurcolták kifelé az íróasztalokat, szekrényeket a raktárak felé, ahonnan szállító munkások óriási ládákat cipeltek a kiüritett termekbe, hivatali helyiségekbe.

Asztalosok, kárpitosok jöttek elő szerszámaikkal. Hajduk intézkedtek. Iparos emberek tanakodtak, munkások, takarítók adták egymásnak a kilincset. Jövés-menés, hangos sürgés-forgás. Az emeleti rész hét termében lesz az Országos Képzőművészeti kiállítás.

A nagy tanácssteremben ládák, csomagok, képek garmadája. A magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter kiküldöttjei Dr. Say Géza min. oszt. tanácsos és vitéz Szabados Béla szobrászművész átvették a hét üres terem birodalmát. Tanácskoznak, miként lehetne az emeleti traktus sötét és nehézkes elosztásu termeit a kiállítás céljaira alkalmassá tenni. Gyorsan átvizsgálják a terepet. Röviden határoznak. A falak mellé minden egyes teremben léckeretes favázat állítanak, erre jön a fedőkárpit, a képek, szobrok, majd a montirozó teremdiszítés. A fénynyílásokat sorba összefogják, felemelik. Szőnyegek, felírások és kész a rendező munkája.

Néhány nap alatt készen állnak a támasztó keretek. Kárpitosok nagy papirhengerekről szabják a háttérnek valót. Ragasztanak, permeteznek. Rövid órák alatt feszül a parotaszínü fal. Szabados Béla a nagyterem közepén egy asztal mellett a képakasztó cédulákat rendezgeti, számonveszi a kiállítókat. A képeket megfelelő helyre irányítja. Óramú pontossággal perdül a munka. A katalógus is elkészül. A Bessenyei Kör képzőművészeti szakosztálya, teljes segédlettel bekapcsolódott a munkába. Utcai falragaszok és a tárgymutató a nyomdába kerül. Kezdetét veszi a képek kifüggesztése, termék díszítése, stb.

Dr. Say Géza ismét az élen. Nagyszerű hozzáértéssel és jókedvvel átrendezi a termeket. Illesztgeti, próbálgatja a festmények, szobrok, műtárgyak helyét. Keresi a jó világitást és néző tánciák

pontjait. A szinharmoniakat sorra kiemeli. Az értékeket hangsúlyozza. Katalógusnál korrektúra is készült. Minden rendben. 147 drb. műtárgy; rajz, grafika, vízfestmény sorban a falakon. A szoboranyag-nak is kijelölték már a helyét. Boszorkányos ügyességgel, szép pontos sorrendben ment a munka. Csak néhány nap mulott el, és teljes rendben már csaknem készen áll a hatalmas képkiállítás.

Még mindig dolgoznak munkásemberek. Jönnek a padlófényezőzők. Takarító asszonyok vonulnak a termekbe. A parkettet ragyogóra dörzsölik. A felfüggesztett képek üvege fénylik. A keretek tiszták. A városi kertészek pillanatok alatt buxus és pálma zölddel díszítik a termeket. A számozást is elvégzik, és falakra függesztik a műtárgyak árait. Holnap, május 4-én délután 5-kor lesz az ünnepélyes megnyitó. Ma 500 drb. számozott és névre szóló meghívót küldenek szét a város műszerető közönségéhez, amely szerint minden meghívott másodmagával ingyen jöhet a kiállítás megnyitójára.

A sajtóbemutatóra számos kiváló művész jött városunkba. Társulatok vezetői, újságíró, műtörténész, képtárak igazgatói, írók, építészek, szobrászok, festők és grafikusok érkeztek. A magy. kir. irodalmi és művészeti tanács elnöke, Ugron Gábor, a képzőművészeti szövetség elnöke Tihamér Lajos, és a Szépművészeti Múzeum főigazgatója, Csánky Dénes is leutazott a művészeti hetek megnyitójára.

Sorba járják a termeket, a vezetőség megelégedett a rendezőség munkájával. A kiállítók a legszebb alkotásaikat küldték Nyíregyházára. Szohor Pál polgármester vezeti az előkelőségeket. Megtörténik a vásárlás az állam és a Szépművészeti Múzeum részéről. A város is kiveszi részét a képvásárlásból.

A megnyitóra csak úgy özönlik a közönség. Mindenkit érdekel Hóman Bálint kultuszminiszter művelődés politikájának e nagyszerű akciója, értékes célkitűzése. Művészeti felfrissítő vérkeringést indít messze vidéki városok művészi életébe. A közönség égő kíváncsisággal jött a megnyitóra. Szeretettel, de némi büszkeséggel nézi, hogy a város három fia, Barzó Endre, Boros Géza és zalai Szalay Pál festőművészek résztvettek az országos kiállításon.

A kiállítás gyönyörű, tartalmas és szerfelett tanulságos. Nyíregyháza város polgárságának minden rétege jelen van a káprázatos ünnepségen, amilyen még soha nem volt ezideig Nyíregyházán. Hullámzik a műszerető közönség ünneplő pompájában ragyogó árja. Nemes urak, asszonyságok. Fialalok, öregek, megelégedett, tiszta arcok mindenütt.

Hét terem most a művészetek bőségtára lett és csak úgy ontja szépséges kincseit a műszerető közönség elé. Valójában az élő magyar művészet legfrissebb és legszebb terméseit, legértékesebb műalkotásait hozta városunkba a kultuszminisztérium. Órák nagyszerűsége megtelíti a lelkeket.

Az ország minden részéről vannak itt művészek, itt adtak találkozókat egymásnak különböző iskolák követői. Eszmecserek, érdekes vitatkozások indulnak a mindenek felett való örök művészetekről. — Szőnyi István, Gaál Ferenc, Gyenes Lajos, Oláh István, Vangerha

Gyula, Vidovszky Béla, Kun Pista, Farkas Sándor mind együtt vannak és hallgatják Kisfaludi Strobl Zsiga profesor kedves, jóízű anekdotáit. Remek és derült hangulat egymásközött. A modernnek esküsznek Van Goghra és Rodinre. — Az akadémikusok a klaszikusokat istenítik. Van olyan festő is, aki Aba-Novákot és Márfi Ödönt nem érti. De azért szeretik egymást és békés szívvvel gondolnak ama jobb kor jövetelére, amikor minden művész nyakig lesz megrendelésekkel s nem kel majd szalonnát vacsorázni a ligeti gázlámpák alatti lóca-kon. Egyöntetűen és összehangzóan dicsérik a Művészeti hetek kitalálását, amely szerint könnyebben tud boldogulni szobrász, festő, grafikus, mert van alkalmá megismertetni magát és művészetét a magyar városok közönségével.

A kiállítás nyitva. Értelmes falragaszok hirdetik, mi, merre található. A bejáratnál levő teremben főleg fehér és fekete tónusban tartott grafikai műveket látunk együtt. Jobbra tartva egy nagyobb szobában Trimb színezett rajzai, Baranski szép aquarelljei és néhány francia modoru pasztell kép, meg excentrikus felfogású képet látunk. A bejáratnál Grabovieczki hangulatos pasztell-képe. Az állatszoborcskák szépek és mutatósak.

Átlépve a grafikai szobát egy kedves terembe érünk. Finom és jól átérzett, nagyon rendesen pingált aquarellek, tempera-képek sorakoznak. Biró György, Garay Ákos, Ijjász Imre készítményei vezetnek. Itt van a szobor-csarnok is. Remek szobrok sorakoznak a képek előtt. Szabados Béla Ifjuságát és Farkas Sándor márványfejét mindenki megnézi. Úgyes portrék és a finom terakották jól illeszkednek a képek mellé.

A nagy terem következik. Ez a kiállítás reprezentációs terme Aba Novák nagy tempera képe, Szőnyi, Molnár C. Pál, Kontuly, Glatz Oszkár, Barzó Endre, Boross Géza, Hadzsy Olga, Iványi Grünwald, Márffy Ödön, Z. Szalay Pál, Vidovszky Béla képei díszítik a falakat. Csupa szín, pompa és ragyogás, alig tud a szemlélő betelni vele.

Szobrászok is kitettek magukért. Középen áll Erdjey Dezsőnek Horthy Miklós mellszobra, Kallós Ede, Strobl Zsigmond kisplasztikái, elsőrangú műtárgyak. Az agyondicsért és körülhódolt remekbefaragott kis körtefafigura Lux Elek mestertől. Ohman Béla nagy gipsz-szobra figyelemreméltó munka. Heteken át állandóan járt-kelt a közönség gyönyörködve, megelégedetten, teremről-teremre. Mindenki talált kedvére való festményt vagy szobrot a maga számára. A jól átérzett modern konpozíciótól mesterien kialakított magyar zsáner-képekig, ragyogó vadvirágcsokrokig harmónikus táj-kollekcióval minden fel található.

A következő teremben Benchard Ágost, Gaál Ferenc, Burghard Dezső, Edvi Illés Aladár, Kobor Henrik, Krusnyák Károly képeit látjuk. Valóságos élmény ebben a teremben járni. Kiforrott, becsületes, régibb divatu, de igen értékes piktúra ez.

Csak egy lépés és teljesen más bemutató előtt állunk.

Bah János sötétben álló aratóit, Basch Andor bátor ecsetelésű csendéleteit, Kun István Kenderszáritás c. képeit nagyszerűnek találja mindenki. Molnár Rózsi olajfestménye feltűnően hatásos.

Az utolsó szoba alkalmat és módot nyújt a műélvezőnek arra, hogy megismerje és élvezze a vízfestőtechnika varázslatos szépségeit, ezernyi pompáját, finom ritmikáját.

Bernáth Aurél, Kirchner Jenő, Emőd Aurél, Németh László képeit új utakon, új mesgyén állóknak kell mondanunk, de mindegyik eredeti és magyar.

A kiállítás szép anyagi sikerrel zárult. Az állam megvásárolt 14 képet és szobrot. Boross Géza Kirakodás és zalai Szalay Pál Ut a hegyek között c. festményeit. A város és műgyűjtők ezenkívül még 16 műtárgyat vettek meg, ami körülbelül 20%-nak felel meg.

A modern mai festőművészeti kiállítást nyomban követte városunk nagy szülőttének, Benczur Gyulának gyűjteményes kéпкиállítása. Egy legendás híru magyar mesternek, egy avatottkezű festőnek fejlődését láttuk.

Kedves intim krónikát, egy gondtalan század elmúlt világát láttuk kifejlődni szemeink előtt : az alig 8 éves kis diák iskolai rajzaitól élete utolsó napjaiban festett önarcképéig. A vonalak csodálatos színfoniája, a színek hatalmas dinamikája minden műszerető lelkét csordultig telítették. Szédületes nagyság volt Benczur Gyula, magyar Rubens, ki csodálatos erővel szólaltatta meg a magyar festészet ünnepi, pompaszerető irányát anélkül, hogy üres hatáskeresésbe sülyyedne. Rajzkészsége virtuositásával, színei dallamosságukkal még most is mindenkit meghódítottak, aki a kiállítást látta.

Arcképei, figurális kompozíciói örökértékűek, színeinek még koloratúrája az esztétikai nevelés hathatós tényezői. Hivatása magaslátán álló művész, világhíru nagyság. A hatalmas arányú reprezentációs kiállításnak nagyon sok látogatója volt. Ez alkalommal most már másodizben látta városunk közönsége Benczur Gyula műveit és összegyűjtött rajzait, s nem kis büszkeséggel elmondhatjuk, hogy a bemutatott rajzok és festményeknek csaknem a fele városunk tulajdonát képezi.

Városunk vezetősége sokat áldoz kulturális és művészeti célokra, célkitűzése az, hogy minél nagyobb számban legyen gyűjteményében Benczur kép, ami bizonynyal alapját fogja képezni a nem-sokára megnyló Benczur-múzeumnak.

Szalay Pál.

MAGYAR NÉZŐ

Diadalmas országépítés

Húsz éve már, hogy egy bágyadt verőfényű őszi napon, húszéves szívvel és feldult lélekkel, sebzetten és reménytelenül a Déli Kárpátok ormait jártam. S míg lábam szikláról-sziklára lépett, egyre feljebb, a Pareng havas ormai felé, újra meg újra elolvastam Áprily Lajos akkor megjelent versét: „Ősz nem sodort még annyi árva lombot, annyi riadt szót: minden összeomlott“ A mélység, amely töprengő lelkemben feltárult, mélyebb volt, mint a lábam alatt tátongó sziklamélység. Tudtam, a költő szava tragikusan igaz és döbbenetesen szomorú. Minden összeomlott, minden, amit magyar ész és erő ezeréve épített.

Összeomlott a büszke hadsereg, amely négy éven át diadalmasan küzdött a világ minden harcmezején, a trón, amelyre a nemzet két évvel előbb káprázatos fénnel egy jószándéku ifju embert ültetett, az ezeréves alkotmány, s a nemzeti akarat minden szerve, a társadalom minden szervezete, a rend minden pillére, erkölcsi életünk minden drága eszméje, gazdaságunk minden értéke. Földrengés dulta fel házunk fundamentumát. rabló kezek fosztották ki javait, s hogy fájdalomunktól sápadó arcunkra a szégyen pirja is rákerüljön, vörös láng emésztette el házunk tetejét is. Valóban, minden összeomlott.

Az összeomlás sötét mélységeiből a kolozsvári ünnep magasságába husz év, az országépítés husz éve vezetett el bennünket, s most, az ünnepi órák multával, erről is gondolkodnunk kell, s talán úrdemes is.

Az ujjáépítés első szegeletkövét gyenge, asszonyi kéz — mily szent csoda, s mily mély szimbólum ez — helyezte el: Papp-Váry Elemérné, a Hitvallás szerzője. Azt adta vissza a nemzetnek, amiben a férfiak hite is megingott: a nemzeti feltámadás reménységét. Ó, mennyiszor csufolódtak rajta ellenségeink, hogy ennek a hitvallásnak szavait mindennap, minden iskolában, minden magyar ifjával, s minden gyűlésen és ünnepen a felnőttekkel is elmondjuk. — s mennyire az ajkukra fagyott azóta a gúnymosoly, s mily haszontalanságokká lettek hitünk előtt páncélerődek és szövetségeseik!

Az országépítés második sarokkövét férfikéz rakta az új épületbe. Az a férfi, akiben fajtájának, az alföldi magyarnak minden nemes tulajdonsága egyesült. Ő adta a kezünkbe újra az országépítés második eszközét, a kardot, amikor Szegeden megszervezte a nemzeti hadsereget. Amikor ezt a hadsereget és megteremtőjét a visszatérő országrészek a lelkesedés és büszke öröm extázisával fogadják: katonanemzet ünnepi multja és jövője legerősebb biztosítékát.

Horthy Miklósban a nemzeti erő inkarnációját látja minden magyar.

A hit és a kard után, az országépítés harmadik szegeletkövét a magyar politikai érzéknek köszönhetjük. Az összeomlás után az a politikai érzék és képesség évtől meg attól, hogy a körülöttünk gombamódra keletkező új államok példájára, mesterkéltnél konstitúciót szerkesztünk, s új és még újabb, szépen hangzó, de papiros ízű — s papiros sorsu alkotmányt gyártunk. Kitarítottunk történetileg alakult s minden időben rugalmasnak bizonyult ősi alkotmányunk s a királyság államformája mellett. Ennek a jelentőségét akkor mérhetjük fel, ha számbavesszük, hogy mi történt a világháború után keletkezett valamennyi „alkotmánnyal” — vidovánitól és a cseh demokráciától a kaméleonrendszerűen változó román alkotmányokig. A magyar politikai és jogérzék a jogfolytonosság elvében a szilárd országépítés alapjait ismerte fel, s ebben a felismerésben most sem csalódott.

Az ujjáépülő ország negyedik sarokkövét a „névtelen adózó” helyezte el. A gazdasági ujjáépítésnek eddig inkább csak szakemberek által méltatott óriási munkájára gondolok. A világháborút követő pénzügyi anarchiából, mint emlékeztetés, a szanálásnak nevezett gazdasági ujjáépítés ragadott ki bennünket, — s tette ismét értéktálló, megbecsült valutává pénzünket, kiegyensúlyozottá állami háztartásunkat.

A nemzeti feltámadásba vetett hitünk, kardunk ismét felvillanó fénye, állami berendezésünk belső szilárdsága, és gazdasági életünk nyugodt rendje aztán azt is lehetővé tette, hogy — évszázados távollét után — a magyarság ismét megjelenhessen a világpolitikai erőterben s itt államférfiainknak alkalmuk legyen olyan képességeik kifejtésére, amelyekről már csak kevesen hitték, hogy fajtánkban megvannak. A Szent István birodalmát ujjáépítő erőkhöz oda kell sorolnunk hát a magyar államférfiúi tehetséget is, amely a középkorban messze fénylett, de aztán évszázadokon át — magyar szuverénitás hiányában eltűnni látszott. Fiatal magyar diplomáciánk huszéves története során a világpolitikai sikerek útjára lépett. Bethlen István olasz tájékozódása, Gömbös Gyula tengelypolitikája, Kánya Kálmán és Csáky István vonalvezetése arra vall, hogy a magyarság méltó és képes a nemzeti szuverénitás hordozására európai sikon is. Magyarország területi növekedése azokban az években, amelyekben nála jóval nagyobb hatalmak tucatszámra omlottak össze, s tűntek el Európa térképéről, nem olyan egészen természetes, vagyis emberi erőfeszítés nélkül is bekövetkezhető fejlemény volt, mint a felületes szemlélő gondolhatná.

Külpolitikánk sikerének bizonyára az a titka, hogy ez a külpolitika európai érdekű. Mert egészen nyilvánvaló, hogyha Erdély megszerzése és visszacsatolása nem lett volna európai érdek, hanem csupán a mi érdekünk, akkor csak vérrel és fegyverrel szerezhettük volna vissza, s mindazokkal a hátrányokkal, amelyek a véres megoldásokat szükségképpen követik. A mi diplomáciánk dicsősége, hogy arról, ami magyar érdek, be tudta bizonyítani, hogy egyben európai

szükségesség is. Joggal remélhetjük, hogy a Kárpátmedence még hátralevő és megoldatlan kérdései sem jelentenek megoldhatatlan feladatot diplomáciánk számára, amelyet a Szent Istváni-állameszme és magyar hivatástudat vezérel éppenugy, mint ahogy össztőnösen ez vezeti a magyar tömegeket is, amikor szavalókórusban zúgják: „Mindent vissza!”

Az elmondottakból az a következtetés vonható le, hogy Erdély északi részének visszacsatolása, akármennyire is a váratlan öröm és a szinte hihetetlen álmok képzeiteit támasztja a bizakodás és kételkedés ellentétek között hánykódó lélekben, mégsem sorskedvezés, szerencse vagy véletlen játéka, hanem logikus következmény, huszéves munka érett gyümölcse, s ezért, éppen ezért még tisztább öröm mindenki számára, aki ebben a munkában résztvett a magyar élet akármelyik szerény vagy jelentős őrhelyén.

Az ember azonban úgy van megalkotva, hogy nemcsak gondolkodik, hanem érez is, s érzelmei sokszor harcba szállanak a gondolataival. Ami most gondolkodó lényemnek siker és öröm, azzal érző lényem vitába száll, s arról a fájdalomról és arról a sebről sugdos neki, amelyet 20 évvel ezelőtt érzett, ott a Pareng csucsán, Áprily versének komor szavait morzsolgatva: „Tekintetem szárnyat repesve bontott, Átöleltem a hullámhorizontot, S tetőit, többet száznál és ezernél. S titokzatos szót mondtam akkor: Erdély.* Ez a seb és ez a fájdalom nem gyógyult meg, mert Erdély tetőit átölelő örömmünkből az én Szülőföldem hiányzik, s nem mehetek el utlevél nélkül, hogy virágot vigyek édesapám sirjára, s hogy megcsókoljam édesanyám kezét.

Mérei Ferenc dr.

Mátyás király

Nem volt honalapító, nem ő léritette keresztény hitre a magyarságot, nem ő alatta mosta három tenger vize hazánk határait és mégis most, születése négyszázados évfordulóján, ha tehetnénk, Mátyás koráig fordítanánk vissza az idő kerekét. Mi ad tulajdonképpen ilyen kimagasló helyet történelmünkben alakjának, mi teszi korát ily emlékezetessé és értékessé számunkra?

Vezető magyar államférfi mondotta a közelmúltban, hogy Mátyás és korának páratlan nagyságát az adja meg, hogy külön állt, egyedül az előttevaló és utána jövő századok között, hogy magyar célkitűzései dacára az új európai gondolatvilág hatása alatt állt és hogy Nyugat és Kelet veszélyei között az önmagában erős Magyarországot vágyta és munkálta. Kell-e szebb ideál, megvalósítandóbb és méltóbb céltudat a mai kor magyarjának, mint az önmagában erős Magyarország? S ha ehhez hozzávesszük, hogy ennek megvalósítását ma már minden

igaz magyar az új európai gondolatvilágnak a magyar célkitűzésekkel való összhangbahozásában látja, akkor nem csodálkozunk azon, hogy Mátyás történeti alakja ma messze kiemelkedik a magyar királyok közül.

Az önmagában erős Magyarországot az új európai gondolatvilágnak megfelelően csak keresztény, szociális és népi alapokon nyugvónak tudjuk elképzelni. Ezeken az alapokon épült fel Mátyás Magyarországa is, ha a szociális és népi alap az ő korában nem is jelentette ugyanazt, mint ma. Ezek az alapok adták meg Mátyásnak és országának erejét és tekintélyét, ezek olvasztották harmonikus egységbe az import eszme, renaissance-pártoló Mathias Rex-et a nép lelkében és mondáiban élő „Igazságos Mátyás“-sal.

De ne gondoljuk, hogy talán csak mi értékeljük ennyire Hunyadi Mátyást, vagy talán, hogy még esetleg túl is értékeljük. Olvassuk el mit ír Mátyás királyról a vérzivataros Habsburg-idők nagy magyarja, Zrinyi Miklós: „nem mindenik seculumban születik Fenix, és sok száz esztendeig kell fáradozni a természetnek, meddig formálhat oly embert, aki világ s országok megbotránkozásának gyógyítója legyen s maga nemzetének megvilágosítója. Ilyen vala a mi jó Mátyás királyunk, aki mellé avagy igen kevés, avagy senki keresztyén királyok közül, kik utána voltak, ne álljon hasonlatosságért, mert bizony megocsudik érdeme Mátyás mellett s elvész tündöklése mint a csillagoknak nap támadásán“.

Ezért merünk visszamenni mi is Trianon bilincseit tördelő magyarok hálás emlékezéssel Mátyás királyhoz, az ő korába, hogy visszaidézve állami és társadalmi berendezkedését, magunkévá téve Magyarországnak általa kijelölt és szolgált nemzeti hivatását, régi alapokon, de a mai kornak megfelelően biztosítsuk nemzetünk jövő életét, egészséges fejlődését.

dr. Váczi Elemér.

Az egész keresztyén világ földre borul,
Remél, fél, könyörög s szeméből könyve hull
Nintsen több oltalom a magyar vérénel,
S nints is most drágább kints vitéz életénél.
A gondviselés is ebben határozza
Miveit, amidőn népét oltalmazza.
Ragyogó sugári közül az egekből
Leszáll és magyarság szívébe bele ül.
Éleszti tüzőket sugárlásaival,
Felemelvén lelkek biztatásaival.

ADATTÁR

Szabolcsi régiségek

KÖVETVÁLASZTÁSI ÜDVÖZLET

Péchi-ördög.

Üdvöz légy ördög, ki a szabadságot
Hősileg véded és az igazságot,
Porba tapodni nem engeded,
Örökre maradjon fen érdemed.
Idvöz légy te is hős ivadék Forgáts
Gróf, kinek száján jó ez arany tanáts.
Nagy, hős Kállaiak és Péchy,
Sokáig lobogjon éltetek métsi.
Dezsőfi, Krutsay és hiv Patay
Tik vagytok Honunk igaz hiv fiai.
Bennetek vagyon minden remény,
Fényre emeljen az igaz erény.
Isten veszítsd az olyan rossz magyart,
A ki szerezte közöttünk e zavart.
Bónis, Somosi, Zoltán Elek
Bár dacolnak, nem gondolunk velek.

(A sárosp. főisk. kéziratárából 1765/397. l.)

Valószínűleg a Szabolcs vm. monogr. 476. l. említett választásról szól. Szerzője ismeretlen.

Közli: Gulyás József dr., Sárospatak.

A' SZABÓLTSI RESTAURATIÓRA.

Kállóba volt a nagy Gyűlés
Patayé lett az ülés.
Ördögh belé bujt a' Népbe
Ugy ült Patay a' Székbe.
Ezt az Ördögh csak kinnyába

Varta a' Stalos nyakába.
Mert az vólt első fortélyja
Hogy a' petsét markát nyomja.
De mivel tzélját nem érte
A' sok pénzt pedig felkérte
Kölsön 's vótumért kiadta,
Imposztor lett az ebadta.
Mert gyűlöli ő Patayt
Ördög tudja mi a' baj itt.
De a' czél, hogy Vay bukjon,
Erőt vett a' pokol fajon.
Szent vén Bátyya vólt segédje
E' mellett meg dölyfös öccse
Fülő és Apagyi Menyhért.
Ki az ABC-éhez sem ért,
Kálmántzhelyi és Pap Zsigmond
Mindenik mint egy fél bolond,
Részegen ezt kiabálta
Csak Ördögh hős s övé Málta.
Járt költ sőt Tóth Sógorával
Tüzelt igéző szavával
El követte a' Factiót
Igy nyomta bé a' vér szopót
Szószóllója lett Fazekas
Hogy erősebb lesz a' Kakas,
Monda ez a' bigott népnek,
Ha közöttünk két fők lesznek.
Az is segített a' dolgon
Hogy a' Parasztot bár horgon
Ördögh behozta nagy számmal
Ki segített Votumával.
Szegedi itt nagy bakot lőtt
Láttuk, hogy tölle nem sok tölt,
Ez ám nem vólt remek mive
Pedig milyen nagy vólt híre.
Lám ez sem termett kormányra
Nem fordította hasznára
Hatalmát, hogy szent keresztel
Ördögöket üzött vóla' el.
Hires tisztválasztás vólt ez
Szegedi ezt jól beszegte.
Nem tud a' kormányon ülni
Tsak mindenre kell születni.

(Sárosp. főisk. kéziratár 2593/100. 1.)

Közli: dr. Gulyás József, Sárospatak.

Egy Kértsi Agárról iratot Versek.

Bujdosásomnak már imé végét értem
 Ne törődjön senki miattam vagy értem.
 Be szállottam noha szállást nem is kértem
 Bizom, jó Gazdámat azzal meg nem sértem.

Vándorlásom közben láttam 'Zabolts várát
 Sokszor fel futottam ligetes határát
 Talám ugyan annak vallottam több kárát
 Mert csak úgy betsültek, mint egy hitván párát.

Nem vártam volna ezt a' Zaboltsi vártúl.
 Sokat kívánnak ott egy hitván agártúl
 Mert futni kellettik' határig határrúl
 El jöttem, már félvén előre a' nyártul.

Ki látott valaha ilyen kívánságot
 Arra kötelezik ott az Agárságot
 Hogy a' nyulat ölje, tégyen gyilkosságot
 Nem szolgálhatok én olyan Uraságot

Meg birni egy nyulat ki telhetne tőlem
 De retteg fel ugrik, el szalad előlem
 Kergetem Lelkem is majd ki fogy belőlem
 Nem érem rossz vagyok azt mondják felőlem

No már a ki meg néz egy nyulat 's engemet
 S öszve veti azzal az én természetem
 Nem is kívánhatja oly frissességemet
 Hogy nyullal egyaránt tégyem lépésemet.

Fris az, könnyü állat szökik mint az Évet
 Mintha öntenének alá forró levet
 Én hogy iparkodom hátra néz ki nevet
 El szégyenlem magam még kapok rossz nevet

Nem úgy természet nekem sem csontom sem testem
 Nyul fogással ételt sohasem kerestem
 Minap is egy után olyan nagyot estem
 Hogyha még úgy járok a gypet el festem

Tuzokot nem szoktak fűjre tanítani
 Sem Farkas üzésre borzat fordítani
 Ki kíván engemet arra szorítani
 Hogy nyulat tudhassak konyhára hajtani

Hajtottam én vátig, de őt el nem értem
 Bemenni nem akart, akár miként kértem
 Be nem kerithettem, mert ő a' Vezérem
 Nagy fáradságoméért még korbáts a' bérem.

Portzióm az igaz hogy gazdagon kijárt
 Mert ha ettem mindig ki dúltam két agárt
 Ételünkre soha nem is vettek zárt
 Azért voltam hiv, nem tettem vadban kárt.

Tudom én a' Törvényt, jukát a Váraknak
 Tilalmas a' Vadja a' vár határoknak
 Ártására lenni nem szabad azoknak
 Meg tartója voltam az ily tilalmaknak.
 Arra is is készítették, hogy futnék rókára
 De soha sem vágytam az ilyen prédára.
 Bűdös, mert találtam egyszer a' jukára
 Még most is eszmélek kedvetlen szagára.
 Több társaim edjét egyszer hogy kergettek
 Ott voltam, nem tudtam tőlem hova lettek
 Nyomoztam szag után a' merre siettek
 S láttam kiterítve a' rókát mellettek.
 Nem nagy az az állat de nagy az agyara
 Mely miat társamnak vérze is a fara.
 Még most is meg tettszik evesedett vara
 De engem meg nem mar egy ily beste kara.
 Bánom hogy nem láttam mint fogyott élete
 De oda érkezniem akkor nem lehete
 Még egy kis Hegy épen oly akadajt vete
 Hogy még rá fel értem már el terítette
 Én ugrattam völt fel egy bokor Sás mellől
 Kergettem mivel hogy magam voltam elől
 De zördülés esik egy bokoron belül
 Oda néztem társam el hagyott más felől
 Jó két száz lépésre keményen kergették
 Hol szegényt tsak ugyan halálba ejtették
 Azt ugyan nem láttam éltét mint végezték
 De oda értem már hogy tollók fel vették
 Ló oldalán aztán magam is vizsgáltam
 Fejér tarkát hasát mód nélkül tsudáltam
 A háta veres völt szagolni próbáltam
 Bűdösebb szagra még sohasem találtam.
 Bűdös is, mérges is, én ötet kergettem
 El érvén szagától betegségbe estem
 El nem érvén pedig betsem el vesztettem
 Nem illett, hogy ezzel kenyerem keressem.
 Azonban mivel hogy kitsiny gyors testében
 Hegyes fogakkal bir, haláltól féltében
 Oly marást is tehet utolsó mérgében
 Hogy testem el senyved tőle vett sebében.
 Ha meg kell vallani, én nem vagyok agár
 Nevét rám ruházni nekem szégyen és kár
 Mert engem akárki próbálgasson meg bár
 Bennem el nem éri azt mit agártól vár
 Ha akarok tudok mint kutya ugatni
 Tudnám a' malatzot a háznál hajtogatni
 A mosatlan edényt háznál nyalogatni
 A' Tejfeles szélkét ki ki borogatni.

De kivált hogy nyári rekkenő hőségben
 Én nyulat kergessek a' tér mezőségben
 Igen meg tsalódik az a' reménységben
 Ki azt véli hogy én ijjet vigyek végben.
 Nem illik az sem én negédes inyemhez
 Sem izmosan készült Dámás termetemhez
 Sem nem oly végre lett születetésemhez
 Hogy ily terhet csapjon valaki fejemhez.
 Az is terhemre van nékem mikor járok
 Ha nappal meleg van, mindég Estvét várok
 Vagy tsak azt keresem, hol van bodzás árok
 Hol vagnak dudvától árnyékos motsárok.
 Az ilj árnyék alá hogy ha befekhetem
 Itt kapart gödörbe magam ha ejthetem
 Mjg égen van a' Nap, szemem fel sem vetem
 Mert nap forró hevét el nem szenyvedhetem.
 Télben pedig midőn a' hideg tsikorog
 Bolond kutya, amely mezőben nyomorog.
 De az ilyen, mint én, kementzébe horog
 Mely onnan ki húzna, ritka olyan forog.
 Szabóltson az igaz nem koplal az agár
 Jól lakhatik legyen tizenkét hasa bár
 De bezzeg a' Gazda tőlle sokat is vár
 Mert nyulat kell fogni, akar tél, akar nyár.
 Holott a' Tél fagyos sikamlós jegével
 A' nyár pedig hévvel fojtó melegével
 Mind kettő ellent áll sok féle terhével
 Ugy hogy még az agár sem futhat kedvével.
 Kivált én néhányszor hogy ha meg szaladok
 Bár ugy, mint a többi nem haladok
 Lihegek, pihegek, tsak meg nem fuladok
 Nyelvem majd el vesztem míg vizre akadok.
 Őszi és Tavaszi idők kedvetlenek
 Mert fellegek akkor sok essőt öntenek
 Majd mezőn ligeten oly sárt készítenek
 A' melytől lábaim rútak s erőtlenek.
 Sáros lutskos sokszor oldal-félig voltam
 A' sáros ugarat szügyemmel is toltam
 A' nyúl el nem érést ezekkel pótoltam
 Szaboltsra tsupán hát azért vándorlottam.
 Fen tartván hát Kértshez régi hűségemet
 Sehol sem találtam mind addig kedvemet
 Meg se tarthatott már senki is engemet
 Mig itt nem ujitom kötelességemet.
 Most is rá találék régi szállásomra
 Nyárban a' jég verem lesz nyugovásomra
 Szolgál a' Szerencse téli szállásomra
 Másként nem vágnak itt vadászásomra.

Engem mint Szaboltsón itt jobban ismernek
 Nyul fogást is töllem kívánni sem mernek
 Korbáttal vad után nem ütnek nem vernek
 Más szokása van itt a Vadász embernek
 Kit kit arra fordít csupán a' mihez ért
 Tudják, hogy én még soha nem ontottam vért
 Igaz, mint érdemlem ugy is osztják a bért
 Többet nem is várok, ugathatok azért.
 Már arra szer vagyok, hogy ha nem alhatok
 Éjjel vagy ordítok, avagy ugathatok
 A' szerint szolgállok, amint szolgálhatok
 Ilyen szolgálattal én itt ki álhatok
 Ez előtt is e' volt mindenkor szokásom
 Tudom itt nem várják az én vadfogásom
 Valamint kedves volt hangos ugatásom
 Kérts volt, Kérts is lesz ez örökös szállásom.
 Szaboltsra már többet én szemet sem vetek
 Etemért senkinek nyulat nem kergetek
 Vadászás nélkül is mind addig élhetek
 Mig tsak fen tartanak a' kértsi szemetek.

(Sárosp. főisk. kéziratár 233/4.)

Régi irodalmunk híres verse volt a Nyul éneke, Farkas panasza. (Irod. Közl. 1938. 218. l.) Ennek párja a kércsi agárról szóló vers, Szabolcsban híres agarászat volt. (Szabolcs vm. monografiája 185. l.) Móricz Pál Magyar siratója is emlegeti a nyiri agarászatot. (252. l.)

Szerzője ismeretlen. Kora a XVIII. sz. vége.

Közlő: dr. Gulyás József, Sárospatak.

Adatok Paszab község helyneveihez

I. BELTERÜLET.¹

Nyárfás. A község északi részén levő 4 holdnyi terület. Erdő volt, most beépült hely.

Csillámkut. A Nyárfás nyugati oldalán fűzfavesszőből font szabad kút. Csillám nevű ember kunyhója mellett volt s a környékét is így hívták.

Csipás-sor. A Nyárfás keleti részén épült házsor neve.

Pa-sor. A Nyárfás nyugati oldalán épült házsor neve. Legényfészeknek is hívták, mert pálinkamérés, kártyázóhely és igen mozgalmas élet volt ott.

¹ A község belterületére vonatkozó adatokat Biró András 55 éves földműves és Krizsai János 65 éves gazda bemondása alapján jegyeztük fel.

Zsivány-sor. A község északi részén épült új házsor. A házakhoz szükséges fa anyagok nagy részét a Tisza-parton levő fűzesből „szerezték”.

Kácsa. A falu északi részén 2 holdnyi vizes, fűzes terület. Liba, kacsalegelő volt. Ma is lentés hely.

Lóger-kert 4 hold partos hely. Bessenyei-porta szabad helye volt, ahová játszani jártak a fiatalok.

Malompart. A község „Piactere”. Valamikor a Bessenyeiek malma állott itt. Gyülekező, beszélgető hely volt, ma is az.

Szugoj. A falu északnyugati részén levő utca és környékének neve. Talán az utca szűk voltát akarták vele jelezni, *Nagyoldal.* Nyugati részen húzódó utcarész. Templom és iskola környéke.

Felvég. A község északi részét hívják így.

Kisoldal. A keleti részen levő utca neve.

Alvég. A község déli részének ujjabb neve.

Újsor. Igényelt területen épült házsor neve.

Hatház. Gilányi-tagból igényelt házhelyeken eddig 6 ház épült fel, elnevezték „Hatháznak”.

Kutyaszorító. A Nagyoldalt és Kisoldalt összekötő keskeny köz neve.

Bacsókapart. Az Alvég keleti részén levő magas part, hova árviz idején menekültek a lakosok. Bacsóka család birtoka volt.

Ócska temető. Az alvégen fekvő régi temető neve.

Akasztódomb. Az alvégen volt egy magas domb, ahol valamikor akasztottak. Vasútépítéshez lehordták a dombot, s ma szántóföld.

II. KÜLTERÜLET.¹

Pósa. A határ délkeleti részén kb. 100 holdnyi terület. Feketés, jól termő homok. Tanya és gyümölcsös van rajta.

Póсахát. Homokos part a déli határnál,

Öllő. Volt Öllő-tó és Öllő-láp. A Pósa keleti szélén 15 holdnyi terület. Régiek azt mondták, hogy nincsen feneke. Ma a Buj-Ibrányi vasút itt megy el. Vizállás és nádas ma is van rajta. A falusiak ide járnak vadkacsa és szárcsatojást szedni s vitték más vidékre is eladni,

Peres. A község délkeleti határa mentén kb. 3 km. hosszan nyúlik 32 kat. hold terület. A paszabi birtokosság 30 évig perelt a szomszédos földesurral Ibrányi Zsigával ezért a területért. A pert a paszabiak nyerték meg, de Ibrányi Zsiga megvásárolta. Most szántó és felosztott hely.

Nagyterebe. A határ keleti részén. Nagy része vizes terület volt. Jól termőföld.

¹ Az eddig elsorolt adatokat Biró András, Biró Bálint, F. Biró Lajos, Krizsai János és Tóth Péter paszabi gazdák elmondásai alapján jegyeztem be.

Bummer-sziget. Kiemelkedő part a Nagyterebe keleti részén.

Bika-sziget. Nagyterebe keleti részén levő domb neve. Régen, amikor a határt víz borította, a kiemelkedő partokat szigetnek nevezték el.

Pallaghalompart. A Nagyterebe északi szélén 10 holdnyi part.

Recshomok. A Pallaghalom folytatása. Jól termő föld. Ilyen partokon termelték régen a híres szagos paszabi dohányt.

Kisterebe. 80 hold területű hely. Vizes rész is van rajta. Turfás talaját ezelőtt meggyújtották, hetekig égett, s a kiégetett talajt „Püfő”-nek hívják. Nagyra nő benne a krumpli és a répa.

Róna. A község és a Terebe közt régen nagy víz volt, ezt hívják Rónának. A Nagyterebén úgy tudtak átmenni, hogy „lábó”-t csináltak. A lábó 3 drb. fenyőre szegezett deszkákból készült 5-6 méter hosszú, hidhoz hasonló csónak volt, melyen 8—10 ember is elfért. Ruddal hajtották.

Óved. A Tisza szabályozása előtt teljesen vizes terület volt. Közepén folyt az Óved-ergéje. Északi részét régi tulajdonosa után „GILANYI”-nak hívják.

Sulymoslapos. Régi időben vizes terület. Híres dinnyetermő hely.

Sulymos-tó. Sulyom nevű vizi növény ma is terem a vizes területeken.

Korond, vagy *Gorond* kiemelkedő rész a Sulymos-lapson.

Oláh-ér. Nagy, bozontos vízfolyás volt a Dinnyeföldön. Tavasi áradáskor vizes volt, nyáron csak a nagy gaz volt benne.

Szabad-erdő. Tagosítás előtt ökörlegelőnek használták. Mindig pünkösztben hajtottak ki. Tavasi takarmányhiánykor lábón mentek ide nádfiókot szedni. A gyenge nádfiókot gyermekek is szerették. Tukorcának hívták.

Ravasz-lyuk. A Szabaderdő nyugati része. Bokrokkal benőtt területe legelő volt.

Macskás. A Ravasz-lyuk keleti részén nagyon bokros kis terület volt.

Rongyos-tag. 60 hold területű szántó. Rajta épült tanyáról hívták így. A Rongyos tanya el is pusztult már.

Páskom, vagy *Páskum.* A község közvetlen szomszédságában kelet felől, 10 hold. Libalegelőnek használták.

Zádó. 1867. óta temetőnek használt partos hely. Körülötte levő 4 holdnyi területet

Zádó-laposának hívják. Jól termő agyagos talaj.

Dinnyeföld. 15 hold szántó. Régen híres dinnye termett rajta.

Tulazér. A község alatt folyt régen az Ér nevű víz. A Dinnyeföld ezen az Éren tul van, azért hívják így.

Isten-halma. A Rongyos-tag keleti szélén az Ibrány felőli határreszen magas domb. Árvizkor menedékhely volt. Nagy nyárfák voltak rajta,

Tökmag-ere. A falu alatt elfolyó kis ér neve. A terület kistermetű tulajdonosát „Tökmag”-nak csufolták.

Sűrű, Sűrű-part. Bokrokkal tele legelő volt. Most szántó.

Kerekecs-part. A tanító-tagnál Buj felé vezető uton homokos part.

Csur. Erdő volt. Területéből 100 hold tartozik Paszabhoz, a többi Ibrányi határ.

Katidomb. Határdomb Ibrány felől.

Ujérhát. Nagybterületű határrész. A Tiszáig terjed. Árvizek után az Uj-ér nevű vízfolyáson folyt a víz s ez a dél-észak irányban huzódó partos és hullámos felületű hely az Uj-ér két oldalán van.

Éghalma-part. Az Uj-érhát keleti szélén kiemelkedő magas part. Körülötte ős cserepeket, obszidián darabokat, nyílhegyeket találnak.

Fedény. A Tisza töltésén belül fekvő partos hely. A tutajosoknak és sót szállító szálásoknak nagyon nevezetes hely volt ez. A Tiszának itt hirtelen nagy kanyarja volt, s olyan örvény volt a vízben, hogy a szálások 3—4 napig is forogtak benne. Sok sót és fát szállító tutaj szétesett itt. Nagy faraktár is volt itt.

Kénye. Régen legelő volt, most gyümölcsös.

Hatvanor. A tiszaberceli határból átnyuló 60 holdnyi legelő. A Holttiszta és Ujtiszta között.

Molnár-kert. Az Ujérhát északi folytatása. Vizimalom volt itt.

Cakód. A Tiszatérben (ármederben) 64 k. hold erdőmaradvány. Régen nagy sűrű erdő volt, el lehetett tévedni benne. Most 2 hold erdő, a többi rész legelő. Bessenyei birtok volt.

Zátony. 200 holdnyi lapáj. Vizes esztendőkből keveset terem. Szántó és kaszáló. Mindig vizes terület volt, sok vízi madár tanyázott rajta.

Ludhallgató. A Zátony keleti részén levő magas part. Most Szőlőhomoka a neve. Szőlővel nem volt beültetve.

Bacsum. Vízfolyás volt. Zátonyból indult és kelet felé az Oláh-érbe folyt.

Kis-zátony. A község mellett. Régen borjulegelő volt.

Kelinc. A Kis-zátonyban kiemelkedő kis domb, amit régen körülfolyt a víz. A Bessenyei család kedvelt tartózkodó helye. Az öregek Körlinc-nek hívják. Két Bessenyei itt van eltemetve.

Közlegelő. Páskom, Zádó, Dinnyeföld, Kiszátony területét együtt így nevezik.

Ököruszó. Ahol a „Földhid” kettévágja a Csatornát, a jobb oldalon levő mély vízben usztatták nyáron az ökröt, ha melege volt.

Nagyér. Ló-usztató hely. Mosni odajártak.

Hordozó. Község melletti dülő neve. Régen odahordták a kalászos terményt.

Zsidótemető. Házhelyeknek osztották ki.

Zsaró. 100 holdnyi szántó. Jó termő agyagos talaj, 5 hold a vizes része.

Bénye. A község nyugati részén végig nyúló 30 holdnyi vízállásos hely. Régen még halászták. Kárász, csik sok volt benne.

Bényepart. Száraz, partos hely. 120 hold területtel. Szántó.
Bénye-tisztása. 10 holdnyi vizfénék. Nem termett semmit.
 Nagy halak voltak benne.
Medej. 80 hold. Tagosítás előtt vizállás. Észak felőli részét
Kakukosnak hívták. Kakuklú termett rajta.
Gémes. 50-60 hold. Lentes helyein vizállás volt. Ma szántó.
Háromhalom. 120 hold partos hely, vizállás régen se volt.
Kosárhalom. Dombos terület, szántó.
Akasztóhegy. A Kosárhalom nyugati részén. Határdomb.
Péntek aranya. 60 hold partos hely.
Kiserdő. 70 hold szántó. A többi része Bujhoz tartozik.
Nyulsziget, varjusziget. A tanítótag déli részén emelkedés.
 Árvizkor oda szorultak a nyulak. Varjutanya volt.

Turi Sándor, Paszab.

Exhumálási jegyzőkönyv

Bessenyei Györgynek, a magyar feljulás nagy írójának bakonszegi sirjából, 1940. május hó 2-án történt ünnepélyes exhumálásáról szóló jegyzőkönyv.

A Szabolcsvármegyei Bessenyei Kör a szabolcsmegyei Bessenyei-kultusz erősítése céljából elhatározta, hogy névadó patrónusának, Bessenyei Györgynek hamvait ünnepélyes keretek közt az író szülővármegyéjének székhelyére, Nyiregyházára szállíttatja, s ott örök nyugalomra helyezi.

Biharvármegye alispánjának, vitéz Nadányi Jánosnak, a Bessenyei család jelenlegi fejének, Bessenyei Zénónak, a Műemlékek Országos Bizottsága elnökének engedélye alapján a Bessenyei Kör és Nyiregyháza küldöttsége, 1940. május hó 2-án Berettyóujfaluba, majd ott Biharvármegye küldöttségével egyesülve Bakonszegre utazott, hogy a nagy író hamvait ünnepélyesen Nyiregyházára hozza.

A Bizottság tagjai: A Szabolcsvármegyei Bessenyei Kör részéről: dr. Mérei Ferencné, a Szabolcsi Szemle társszerkesztője, dr. Belohorszky Ferenc, a Bessenyei Kör irodalmi szakosztályának elnöke, a Szabolcsi Szemle társszerkesztője, dr. Sziklay László, a Bessenyei Kör ügyvezető titkára; Szabolcsvármegye részéről: dr. Váczy Elemér, vármegyei főlevéltáros, Nyiregyháza megyei város részéről: dr. Aradványi Endre, törv. bíró és Izay Géza felügyelő. Tiszabercel község részéről: Turi Sándor igazgatótanító; a nyiregyházi ág. h. ev. Kossuth-gimnázium Bessenyei

György önképzőköre részéről: Szohor Miklós, gimn. tanuló; a Nyirvidék-Szabolcsi Hirlap részéről: Aradvári Béla, a lap szerkesztője. — Bihar megye részéről: dr. Fényes György, a berettyóujfalusi járás főszolgabirája, Nadánvi Zoltán, vármegyei főlevéltáros, dr. Barcsay Károly, vármegyei főügyész, Szentandrásy Gusztáv, főjegyző, vitéz dr. Törő István, járási tiszti orvos, Miskolczy József földbirtokos; a Bihari Hirlap részéről: Nagy Gusztáv, a lap szerkesztője.

A kiszállás után a bizottság megállapította, hogy Bessenyei hamvai az 1882-ben történt exhumálás után nem a sir eredeti helyén, hanem attól körülbelül 30 méter távolságban fekszenek. A Sárret c. hetilap híradásai, és az első exhumálás még élő szemtanuinak, Balogh Imre 73 éves és Székely Imre 75 éves földműveseknek vallomása alapján a Bizottság megállapította, hogy az első exhumálást a nagy író hamvait veszélyeztető Berettyó tette szükségessé. Az új sirt Bihar vármegye közönsége 1883. június 10-én obeliszkkal jelölte meg, amely alatt, mint György Aladárnak a Sárret c. hetilap 1883. június 17-i számába írt Bessenyei sirja c. cikke, s a jelenlegi exhumálás eredményei igazolják, kétségtelenül Bessenyei György hamvai nyugosznak. György Aladár jelzett cikkében beszámol arról, hogy az 1882-i exhumálás előtt pontos ásatásokat végeztek az író időközben eltűnt sirjának felkutatására, s az azonosság megállapítására, mert attól lehetett tartani, hogy Bessenyei hamvait összetévesztik az ugyancsak a régi Pusztakovácsiban, Bakonszeg határában eltemetett Váradí nevű tisztartó maradványaival. Bizonyíték erre Bakos József ref. lelkész 1877. december 5. kelt levéle, mely ugyancsak az első exhumálás alaposágát, gondosságát igazolja. Nem állja meg tehát helyét az a túlzott aggodalmaskodás, melylyel dr. Dajka András A Gellérthegy és a magyar örökélet c. munkájának 49. lapján Bessenyei hamvainak azonosságáról szól.

Dr. Fényes György, a berettyóujfalusi járás tb. főszolgabirája 9 óra 45 perckor adta meg rövid ima után az engedélyt a sir felbontására. A hamvak hosszú, kitarító ásási munka után bukantak föl. A Bizottság áhitattal szemlélte a nagy író földi maradványait. A csontvázat a koponya kivételével az idő teljes mértékben megőrizte, a lábfej, az alsó és felső lábszár, medence, hátgerinc-csontok, a bordák, az állkapocscsont, az alsó és felsőkarcsontok, ujjperecek teljes egészükben megmaradtak. A hajból és Bessenyeinek az első exhumálásánál jelen volt szemtanúk által említett, veletlenül sűvegéből is maradt egy kevés. Dr. Törő István, járási tiszti orvos lemérte a csontváz felső lábszár-csontját amelyről megállapította, hogy 45 centiméter hosszú s így kétségtelen, hogy kb. 182-184 centiméter magas ember maradványa: a gárdista Bessenyei Györgyé.

A hamvak teljes feltárása után a Bizottság azokat az e célból készített kettős pléhkoporsóba helyezte el, amelynek fedelén réztábla jelzi az író nevét és születési, valamint halálozási

évszámát: 1747—1811. A koporsó lezárásával az ünnepélyes exhumálás 11 óra 10 perckor véget ért. A Nyiregyházáról kiszállt bizottság 11 óra 30 perckor gépkocsiba szállt, hogy Bessenyei György földi maradványait új pihenőhelyére szállítsa.

Az ünnepi eseményről a jelen jegyzőkönyvet készítettük és adatainak helyességét aláírásunkkal bizonyítjuk: dr. Méreiné dr. Juhász Margit, dr. Belohorszky Ferenc, dr. Sziklay László, a Szabolcsvármegyei Bessenyei Kör részéről; dr. Váczy Elemér, Szabolcsvármegye részéről; Izay Géza, Aradványi Endre dr., Nyiregyháza város részéről; Szohor Miklós, a nyiregyházi ev. gimn. Önképzőköre részéről; Aradvári Béla a Nyirvidék-Szabolcsi Hirlap részéről; Turi Sándor Tiszabercel részéről; dr. Fényes György Nadányi Zoltán, Barcsay Károly, Szentandrásy Gusztáv, Törő István, Miskolczy József Biharmegye részéről; Nagy Gusztáv a Bihari Hirlap részéről.

H O L M I

SZABOLCSVÁRMEGYEI NÉPFŐISKOLAI MUNKA- KÖZÖSSÉG

A tél folyamán Nyiregyházán rendezett népfőiskolai tanfolyamnak kettősirányú lélekébresztés volt a célja: egyrészt meg akarta láttatni a tanfolyamon résztvett gazdaiakkal a mai magyar életnek velük szemben támasztott követelményeit, a paraszt élet igazi útját; másrészt rá akarta irányítani a szabolcsmegyei társadalom figyelmét a falu népére, annak problémáira, fogyatkozásaira, egyben pótolhatatlan értékeire. A lélekébresztés mindkét irányban sikerült. A népfőiskolai tanfolyamon résztvett gazdaiak érdeklődése, a velük azóta is fenntartott szoros kapcsolat, a társadalom támogatása, az új intézmény szeretetteljes felkarolása szinte parancsolólag kényszerítette a nép-

főiskola vezetőit a munka további folytatására, intézményes megszervezésére és kiépítésére. E parancsoló helyzet, a tervszerű és módszeres népfőiskolai munka folytatásának a szükségessége, készítette a szabolcsmegyei népfőiskola vezetőit munkaközösségbe való tömörülésre, amely tömörülés Szabolcsvármegyei Népfőiskolai Munkaközösség címen ez év március 19-én Nyiregyházán meg is alakult. A munkaközösség célja a nemzetnevelésnek népfőiskola által végzett munkálása szabolcsi vonatkozásban. A közösség munkaterületei közé tartozik: a külföldi népfőiskolák munkatervének anyagi megszervezésének, halgatókkal és előadókkal kapcsolatos kérdéseinek a tanulmányozása; az ország területén működő népfőiskolákkal, tanfolyamokkal, népfőiskolai munkásokkal a kapcsolat fenntartása; a népfőiskola lapjának

az Új Út-nak szerkesztése, az egyes tanfolyamoknak szellemi és anyagi előkészítése; hasonlóképpen a tanfolyamok munkatervének a kidolgozása; a népfőiskola jelképes falujának, Szébbjövőfalvának, vezetése és kiépítése; anyagi ügyek intézése; sajtó és propaganda; a magyar nóta kultusz ápolása; egészségügyi tanácsadás megszervezése és nem utolsósorban a megye népi viszonyainak kulturális, szociális és gazdasági szempontból való tanulmányozása. Mindezeket a munkákat a közösség egyéni tanulmányozás, havonkénti közös megbeszélések és elsősorban a népfőiskolai tanfolyamok keretében végzi. Amint a felsorolt munkaterületekből is kitűnik, a közösség a népfőiskolai munkát szélesebb alapokra fektette és az elvégzendő feladatokat pontosan kijelölte.

A munkaközösség a megindulásnál a következő tagokból alakult: dr. Balla István városi aljegyző, dr. Belohorszky Ferenc ev. gimn. tanár, Demeter László r. kat. s. lelkész, dr. Fekesházy László tb. főszolgabíró, vm. aljegyző. Dohanics János tanítóképző int. igazgató, Jákváry Kálmán vm. népművelési titkár, Joób Olivér ev. lelkész. Kiss Lajos tanítóképző int. tanár, Korányi Aladár kir. kat. gimn. igazgató, dr. Papp György g. kat. lelkész, püspöki titkár, dr. Polinszky Pál városi tanácsnok, Porzsolt István tanítóképző int. igazgató, dr. Simon Jenő főorvos, dr. Szesztay András vm. főügyész, dr. Sziklay László ev. gimn. tanár, Turi Sándor igazgató-tanító (Paszab), dr. Vác Elemér vm. főlevéltárnok, dr. Vernes Gyula tb. vm. ügyész, ügyvéd, Vikár Sándor tanítóképző int. tanár.

A munkaközösség tavaszi összefüggéseinek egyik főtárgya egy népfőiskolai ház építésére és a szükséges anyagiak előteremtésére vonatkozó különböző tervezetek és javaslatok kidolgozása és megbeszélése volt. A népfőiskolai ház tervét Várallyay István építész-mérnök készítette el. A tervzet szerint építendő volna „egy szabadon álló épület 50 hallgató részére egy előadóteremmel, mely egyúttal lehet ebédlő is és részben nappali, 1-2 háló teremmel, emelet turista ágyakkal, mosdó helyiséggel, irodával, szertárral, a lehető legszerűbb kivitelben, de tartós minőségben készítve.“ A tervezett épület berendezéssel együtt áprilisi hozzávetőleges költségelőirányzat szerint 25 ezer pengőbe került volna. A munkaközösség a fenti összeg előteremtésére v. dr. Jékum Ferenc főispán útján memorandummal fordult a miniszterelnökhöz, és abban egy Nyiregyházán építendő szabolics-megyei népfőiskolai ház építésére 25 ezer pengő államsegélyt kért. Értesülésünk szerint az államsegélyt, ha ebben az évben érhető okoknál fogva nem is, de később feltétlenül megkapjuk, és így 2-3 év múlva lehetővé válik a népfőiskolai ház felépítése.

Addig is míg a népfőiskola állandó otthonra talál, a tervbe vett több hónapos népfőiskola helyett kénytelenek vagyunk rövidebb ideig tartó tanfolyamokat rendezni. A tanfolyamok rövidségét igyekszünk azonban a munka elmélyítésével ellensúlyozni. Ennek érdekében vettek részt a munkaközösség megdöntött az országos népfőiskolai konferenciákon is, mégpedig dr. Vác Elemér a keresztyén népfőiskolák konferenciáján, április 30—31-én Nagytar-

csán, és dr. Belohorszky Ferenc, Joób Olivér és dr. Váczy Elemér a KALOT és KIE által május 24-én Budapesten rendezett országos népfőiskolai ankéton. A nagytarcsai konferenciának főbb kérdései a vezetőképzés, tananyag, a népfőiskolák közötti együttműködés, a kikerült növendékek továbbgondozása, valamint anyagi és szervezési kérdések voltak. A budapesti országos ankéton már inkább a népfőiskolák jövőjét érintő elvi kérdések állottak a tárgyalás középpontjában: szükség van-e népfőiskolákra, továbbá állami vagy társadalmi feladat-e a népfőiskolák szervezése és fenntartása? A népfőiskolák szükségességét mindenki elismerte, viszont, hogy kinek a feladata népfőiskolák szervezése és vezetése, ebben a kérdésben is teljes volt az összhang a népfőiskolák vezetői között, amennyiben ezt a minden iskolánál fennálló állami felügyelet és támogatás mellett, kizárólag társadalmi feladatnak minősítették. Sajnos, e konferenciák gyakorlati eredményei még nem igen mutatkoznak.

Munkaközösségünk a szabolcsi népfőiskolai kérdések és főképp a jövő évi tanfolyam megbeszélése céljából július hó 27-én Paszabon tartott egész napos konferenciát. A konferencián Túri Sándor Paszab multja, Jákváry Kálmán Munkaközösség és falu, dr. Váczy Elemér Népfőiskolai megmozdulások a közelmúltban és A jövő évi tanfolyam terve, dr. Belohorszky Ferenc pedig A jövő évi tanfolyam munkaterve címen tartottak előadást. A konferencián, amelyen megjelent v. Mikó Bertalan főszolgabíró és dr. Csák László szolgabíró is, elhatározta a munkaközösség a volt népfőiskolásokkal

való kapcsolat elmélyítését. A munkaközösség új tagjaiként megválasztotta Aradvári Béla tanítóképző int. tanárt, Nagy Sándor vm. gyümölcsészeti felügyelőt, Rózse István ev. igazgató-lelkészt, dr. Vjetórisz István ügyvédet és Westsik Vilmos gazdasági tanácsost, a homokkiserleti állomás igazgatóját.

Ugyanakkor elhatározta a munkaközösség azt is, hogy a tél folyamán ismét megrendezi a népfőiskolai tanfolyamot, mégpedig lehetőleg 1941. január első felében 40—50 új hallgatóval. A tanfolyamot 14 napra tervezzük, s a végén 2—3 napra be akarjuk hívni az előző tanfolyamon résztvevő népfőiskolásokat is. Anyagi szempontból biztosítottak tekinthető már a tanfolyam, mert a szükséges 1500 pengőből v. dr. Jékey Ferenc főispán 500 pengőt, Szohor Pál polgármester pedig Nyiregyháza város részéről 3—400 pengőt helyezett kilátásba. A hiányzó összeget a tavalyihoz hasonló módon kívánja a munkaközösség megszerezni. Főképp a hallgatók megfelelőbb kiválogatása céljából elhatározta még a munkaközösség, hogy kereteit kibővítve a megye minden helységéből felkér majd valakit a népfőiskolai munkaközösségben való részvételre. A munkaközösség kibővítése már folyamatban is van, hasonlóképpen megkezdődött a jövő évi tanfolyam részletes előkészítése is.

A népfőiskolák megalakulásakor és azóta is csaknem általános volt az a telfogás, hogy népfőiskola csak ott alakulhat, ahol ehhez már adva van egy közösség, amely a népfőiskola ügyét teljesen magáévá teszi. Ebből a szempontból szabolcsi népfőiskolánk kezdetétől fogva különbözött a többi-

től. A közösség szükségét mi is éreztük, csak hogy ezt nálunk épen a népfőiskola hozta létre, míg a többenél fordítva a közösség létesítette a népfőiskolát. Község szükséges a népfőiskolához, mert csak így érhető el a tulajdonképeni cél; a lelki és szellemi egység. A közösség hiánya miatt sokan kételkedéssel fogadták indulásunkat és aggályaik voltak népfőiskolai munkánk eredményeit illetően is. A közösség hiányából származó nehézségek — lelki és szellemi egység hiánya, világnézeti azonosság hiánya stb. — kétségtelenül hatással voltak munkánkra, most már azonban, különösen munkaközösségünk kifejlesztése óta úgy látjuk, hogy lényegesen javult a helyzet. Minden reményünk megvan arra, hogy most folyó átszervezésünk, a Bessenyei Társaságba való bekapcsolódás is jelentős lépéssel viszi előre népfőiskolai munkánkat.

dr. Vác Elemér.

Szász Károly :
 „A MAGYAR DRÁMA
 TÖRTÉNETE“

Két összefoglaló könyv jelent meg eddig a magyar dráma történetéről : az egyik 1897-ben Bayer József tollából (A magyar dráma-irodalom története a legrégebb nyomokon 1867-ig) két kötetben, a másik 1937-ben Galamb Sándortól (A magyar dráma története 1867—1896), mint első kötete a milléniumig tervezett munkának. Ezek után az elsősorban tudományos célokra szolgáló feldolgozások után legújabbán Szász Károly írta meg ugyanezen tárgyú jelentős művét az első drámától kezdve napjainkig nem a szak-

tudósok, hanem a művelt közönség számára.

Érdemes írónk nagy feladatott tűzött maga elé ezzel a Magyar Tudományos Akadémiától is támogatott időszerű vállalkozásával. Céljához képest módszerének alkalmazásában különleges szempontokat kellett érvényre juttatnia; anyagának feldolgozásában a helyes beosztás és arányos elrendezés követelményeinek kellett megfelelnie; értékelésében a szélsőségektől tartózkodó bölcs mértékét kellett alkalmaznia; mondanivalóit pedig úgy kellett előadnia, hogy állandóan éhrentartsa és lehetőleg fokozza is olvasóinak az érdeklődését.

E feladat megoldására szükséges képességet egyfelől a tudományos készütség teljes felszerelése, másfelől az írói tehetség meggyőző ereje nyújtotta a szerző számára. Bőséges élettapasztalat egészítette ki a munkához megkívánt szakbeli jártasságot és választékos stílus tette lehetővé a tárgyhoz simuló változatosságot. Nem adathalmaznak száraz felsorolása áll előttünk, hanem a fejlődés történetét mozgó élet, amely maga is szinte drámai erővel hat vele lépést tartani akaró és tudó élénk figyelmünkre és képzeletünkre.

Meg kell állapítanunk, hogy különösen ennek a történeti fejlődésnek érzékeltetése lendíti céljához a mű tervezőjét és megvalósítóját. Szemünk láttára megy végbe ez a folyamat, amely viszonylag rövid idő alatt igen értékes kincsekkel gazdagította a magyar dráma-irodalmat, s mintha magunk is cselekvő részt vennénk drámai költészetünk hullámvonalának hol magasra emelkedő, hol mélyre szálló alakulásában. Ugy

érezzük, hogy igazi élményszerűség teszi ezt a derék munkát nemesak meggyőzővé, hanem teljes mértékben élvezhetővé is.

Magának a drámának elméleti megalapozása, és az elmélet megalapozása lényegében kívül esik e könyv megszabott keretén; gyakorlati alkalmazásában mégsem érzik ez hiánynak, mert a részletekben kellő megvilágítást nyer az egyes korok, írók és színművek méltató fejtegetésében. Arra veti a hangsúlyt, hogy jól exponált drámai jellemből folyjon a természetesen bonyolított cselekmény, és hogy a jellem érdekessége és a jellemrajz biztossága mindvégig együtt és párhuzamosan haladjon a multhatatlanul erős szerkezet tisztaságával.

Nem kíván romantikát, még kevésbé szentimentalizmust; annál jobban kiemeli az örök emberinek, a megragadó költőiségnek, fejlett ízlésnek, hű korszerűségnek, művészi igazságnak, s nem utolsó helyen a drámai nyelvnek döntő fontosságát. Hatásosnak mondja „a mesevilág pazar színpompáját, a költői gondolatok remek virágait, a költői érzés ragyogó harmatcseppét“, de ezek sem együtt, sem külön-külön nem pótolhatják a drámai jellem következetességének s a drámai cselekvény gyorsaságának semmiképp sem mellőzhető követelményét.

A vérbeli író sasszemével ismeri fel és szerencsés kezével rajzolja meg a színpadon látott vagy könyvből olvasott darabok költői értékét s nem engedi át magát a puszta színszerűség sokszor megtévesztő színpadi hatásának. De ha nem nagy érdemnek tartja is a darab külső sikerét, nem vallja azt mégse elhanyagolható tényezőnek, sőt az egészséges, helyes

fejlődés érdekében kívánatosnak jelenti ki egyfelől a dráma és a színpad, másfelől az író és közönség kölcsönös egymásra találását és mindig gyümölcsözőnek bizonyult kölcsönhatását.

Teljes megértéssel és együttérzéssel fogadhatjuk írónknak azt a magasabbrendű felfogását, amelynek alapján a múltó sikerrel az állandó értékét állítja szembe s az esztétikai méltatás mellett nem feledkezik meg az etikai vonások kiemeléséről sem. Nem zárkózik el a külföldi hatás egybenmásban hasznos érvényesülésének elismerésétől, de az erős nemzeti érzés szolgálatában és diadalában látja legnagyobbjaink minden tiszteletreméltó igazi eszménykéfért s írói nemes becsvágyuknak legteljesebb és egyben legérdemesebb kielégülését.

Szász Károly célkitűzésének e megtelelő szempontok latbavetésével tervezett szolgálata, s magának a cél megközelítésének lehetőség az anyag feldolgozásának módjában találja meg jelentőségének és értékének igazolását. Itt a szerkesztés munkája, nevezetesen az anyag jó megválasztása és helyes beosztása teszi próbára a rátermettséget, hogy megragadhassa az olvasó lelkét mindenek megtartásával, ami lényegesnek tekinthető, és mindenek gondos elkerülésével, ami nem eléggé érdekesnek látszik, s éppen azért egészen fölöslegesnek mutatkozik.

Drámairodalmunk négyszázéves történetének egyetlenegy mozzanata sem kerülte el szerzőnk mindenre kiterjedő gondosságát. Tizenhat fejezetben sorra veszi és nyomon követi a magyar dráma kialakulását és fejlődését a XVI. századtól kezdve szinte napjainkig, az iskoladrámától a világháború

után fellépett drámairókig. Több mint ezer munkáról emlékezik meg és úgy csoportosítja a felmerült jelenségeket, hogy munkájának épkez'áb-szerkezete sehol se mutat érezhető hiányt vagy zökkenőt, és sehol se válik terjengőssé vagy éppen zavarossá.

Kisfaludy Károly, Katona József, Szigligeti Ede, Madách Imre, Csiky Gergely és Herczeg Ferenc külön fejezetet kapnak ebben a mozgalmasság és színes képsorozatban, s korszakalkotó hatásuk meleg méltatása megannyi finoman kidolgozott írói arcképpé nemesül. A többi drámairó munkásságának ismertetése az egymást váltó irodalmi korok és körök keretében talál elhelyezést. Mindenesetre teljességre törekszik írónk, mert a kevésbé tehetségeket sem zárja el attól, hogyha bővebben nem foglalkozik is velük, legalább a nevükről emlékezik meg.

Anyagának elrendezésében az a módszer érvényesül, hogy a fontosabb életrajzi adatok közlése után vagy időrendben, vagy a fejlődés sorjában a kiszemelt műveket sorakoztatja fel, azután tér át a jelentékenyebbek rövidebb—hosszabb ismertetésére. Ezzel lesz biztossá a munka egyensúlya, mert a részletek aránya mindenütt kiérezhető; s ezzel lesz világossá és könnyen áttekinthetővé a szerkezet, aminek az a következménye, hogy az olvasó sehol se téved el az egyébként könnyen bonyolulttá válható számtalan adat végtelen rengetegében.

Az egész munka sorsa java részben azon dől el, hogy mimódon ítéli meg a mű írója az ismertett drámái művek értékét. A több oldalról fűtött és befolyásolt közvélemény vak követésének s az egyéni meggyőződés őszinte

megnyilatkozásának szélsőségei között nem igen könnyű az eligazodás, s az ítélet csak akkor lehet meggyőző, ha minden mellékteltekintetre való figyelem nélkül kellően megalapozott tanulmánynak, a tárgyban uralkodó teljes tájékozottságnak s a tisztelettel parancsoló szigorú és igazságos bírói mérlegelésnek az eredménye.

Helyes bírálat csak elvi alapon, engedmények nélkül lehetséges. Mindent az eszményhez kell mérni s minden megtévesztő káprázatot félre kell vetni. Hivatásának akkor mestere a drámairó, ha „a lélektan alapon megkött drámai csomót a logika törvényei szerint bogozza ki és nem hagy kétségben az iránt, hogy igazi élet tárult elénk a színpadon”. Komoly és beható tanulmányok nélkül nem lehet lélektanilag elmélyíteni a darabot; az egészen könnyű fajsúly a legkedvezőbb esetben is csak látszólagos sikert biztosít a színműnek.

Nem kevésbé fontos elv akár az abszolút, akár a relatív minősítés szempontjából az érdekes tárgy és az irodalmi érték megkövetelése. Itt nemcsak az a döntő, hogy milyennek kell lennie a jó darabnak, hanem az is, hogy milyennek nem szabad lennie. Nem lenne csoda, ha az irodalomtörténet-író a részletekből nem tudná mindig kihámozni a lényegget; annál nagyobb érdeme, ha ennek a káprázató világnak könnyen megtévesztő útvesztőjében rendszerint helyesen tájékoztató és ezért igazán megbízható vezetőnek bizonyul.

A jelentéktelenebb darabokra vonatkozó ítéletét sokszor így fogalmazza meg: „Nem vitték előbbre a magyar drámát, de mégse dolgoztak hiába.” Sűrűn

találkozunk ilyen odavetett észrevétellel: „nem érdektelen kísérlet, nincs minden báj nélkül, nem rossz darab, nincs könnyedség és szellemesség híján, nem sikertelen próbálkozás, nem nélkülöz némi drámaiságot, nem ügyetlenül van elgondolva, feltüntetve, egybeszöve, szerkesztve, indokolva, elrendezve, megírva“; de felsorol néhány olyan munkát is, amelyről nincs mondanívója.

Nem tartja mentő körülménynek a hivalkodó nemzeti büszkeség szóáradatát, a tisztán romantikus eszközökkel való hatás vadászatot, a lira túltengését, a nagyhangu retorikát; nem írja a szerző javára a termékenységet, ügyeskedést, testhezálló szerepek írását, a szabályokhoz való merev ragaszkodást; nem tartja elegendőnek a csak irodalmi babért vagy a pusztá színpadi hatást; izlése ellenére van minden szertelenkedés, különösen pedig a leginkább idegen hatás alatt szabadon burjánzó üres, léha erkölcsi felfogás.

Tárgyilagossága az édesatyjának, mint drámairónak ismertetésében jelentkezik a legőszintébb megnyilvánulással: „A drámához is kitértő előszeretettel vonzódott, habár költői egyéniségének lírai vonásai s az epikus részletezés iránti érzéke gátolták is a tiszta, világos szerkezetben mutatkozó drámairói képességeinek sikeresebb kitejlését“. Gyakran hivatkozik az akadémiai pályázatok eredményére, de nem befolyásoltatja magát ezek bírálóinak ítéletétől a saját mindig kellően megokolt véleményének elmondásában.

Dicsérrettel emeli ki az irodalmi törekvést, önálló irodalmi becsét, élet- és korhűséget, erkölcsi alapot, jellemfejlést, életszerűséget, drámai összhatást, ezeket a

tulajdonságokat akkor is marandóknak jelzi, ha legnagyobbjaink egyikének-másikának ragyogó példája követelés nélkül maradt is irodalmunkban. Legnagyobb elismerése abban nyilvánul, ha európai viszonylatban is számottevőnek minősítheti a darabot, s ha valamelyik munkában „az életnek olyan hú képe bontakozik ki, hogy az már nem is kép, hanem az élet maga.“

A költői ihlet szerencsés pillanatában fogant alapeszme érdekességének, a jellem és cselekvény okszerűen összefüggő egységének és a szerkezet művészi szabatosságának betetőzője hatás szempontjából a mindenütt kellő figyelemre méltott és nyomatékosan haugsúlyozott drámai nyelv és a jó színész; az író ezeken át talál kapcsolatot a közönséggel; s ha a drámai nyelv kifejező, választékos, színes, zamatos, fordulatos, jól lendülő, emelkedett, zengzetes: „megindító költőiségével varázslatos fényt vet az író tehetségére.“

Mindezek ellenkezője lehangoló érzést, megérthető ellenszenvet, sőt jogos felháborodást ébreszt műbíróknak lelkében; méltatlankodva utasítja el az „idétlenül elgondolt, izléstelenséggel megcsinált, durvaságokkal teljes“ darabokat; crélyesen pellengérezzi ki „nemzeti történetünk nagy alakjainak megcsúfolását, a szertelen naturalizmus túlhajtását, az erkölcsi szemétkben való túrkálást“, „a kiabáló irredentizmust“ épp úgy, mint „a defetista tákolmányt, a tehetetlenséget, cinizmust, rutul kényes tárgyat, hazafiatlanságot.“

Az a kép, amelyet a magyar dráma történetéről ily módon nyerünk, marandó emlékül vésődik

a lelkünkbe, mert jó elgondolás, alapos értékelés, szép előadás teszi elevenné, színessé és változatossá. Egy-két jelentéktelen tárgyi hibája vagy alig észrevehető elírása nem okoz zavart a könyv olvasásának élvezetében, mert egyébként az ilyen munkánál megkívánt tömörség, meggyőző erő és nemes lendület minden szempontból irodalmi nyereségünknek minősíti az írói alaposágnak és a költői könnyedségnek ezt a szerencsés találkozását.

Vietórisz József.

Maksai Ferenc: A KÖZÉPKORI SZATMÁRMEGYE

Budapest, 1940. 8, 240 l. + 1. térkép.

A budapesti egyetem Magyar népiség és településtörténeti intézetének sorrendben negyedik kiadványa M munkája. Az előző kötetek Nyitra, az erdélyi Fehér és Kolozs megye, a következő kötet pedig Bihar megye népiségi és települési viszonyait tárgyalja. Ezek a munkák szorosan kapcsolódnak az Akadémia kiadásában megjelenő s a magyar népiség történetét monografikusan feldolgozó Magyarország és nemzetiség sorozathoz. Míg azonban a sorozatnak eddig csak egyetlen kötetet jelent meg (Szabó István: Ugocsa megye) a népiesség- és településtörténeti értekezések sokkal gyorsabban látnak napvilágot.

A munka módszere is nagyjában követi Szabó I. említett munkájának módszerét. Bár a hangsúly a népesség nemzetiségi és települési viszonyainak a tárgyalásán van, mégsem melózi elő-

adásában a társadalom-, gazdaság- és politikátörténeti megállapításokat sem. A nemzetiségtörténeti eredmények a személy- és földrajzi nevek eredetének vizsgálatából származnak. E vizsgálat, amint Szabó munkájában részletesen ismerteti, abból áll, hogy a megye területén fekvő helységek lakosainak a nevét és a földrajzi neveket összegyűjti, nyelvi hovatartozásukat megállapítja és az így nyert adatokból következtetést von le az egyes helységek és lakosainak nemzetiségi jellegére. M. azonban már világosan látja, hogy ez a vizsgálat nem nyújt reális képet és ezért külön hangsúlyozza bevezetésében, hogy „a névbeosztás nem fedi föltétlenül a viselők népi hovatartozását, a tényleges helyzet nemcsak Ugocsa és Szatmár, hanem a legtöbb megyében még inkább a magyarság javára billenti a mérleget.

M. munkája két részből áll: az első rész a feldolgozás, ennek keretében tárgyalja a szatmári táj középkori képét, a gazdálkodás formáit, a megye településének kialakulását, kapcsolatban a fokozatosan megszállott földek katonai biztosításával. Tárgyalja az ispánságok és a nemesi megye kapcsolatát, az egyházi szervezetet, majd külön-külön az egyes táj és települési egységeket: a *Nyírséget* és Nagykároly környékét, a Szamos két partját és Szatmárnémetit, a síkság erdős vidékeit, az Avas-Bükk környékét és Nagybányát. A második rész a feldolgozás alapjául szolgáló adatokat közli „helységenként a történeti névalakok leírása után, előbb a közösség sorát tárgyalva, majd a népi hovatartozás megállapításához szükséges földrajzi és jobbagyneveket sorolva fel*.

M. szerint a Nyírségben, amely területen a honfoglaláshoz főképp a Kaplony, Balog Semjén és Gut Keled nemzetség helyezkedett el, — amely terület bennünket közelebbről érdekel, — a személy és földrajznevek egységes magyar tömböt mutatnak, a mai települések alapjait csaknem kivétel nélkül a magyarság rakta le. Csak jóval később, a 14. században jelenik meg a szláv lakosság és még később kezd beszivárogni néhány helyen az oláhság. A Nyírség szabolcsi részén Pircsén (korai szláv település) és Besenyődön (korai eltűnt jövevények emlékét őrzi) kívül „a terület valamennyi helységneve a 13–16. századi földrajzi nevek nagy többségével együtt a magyar nyelvcsoporthoz tartozik“. Az említett nyelvszigetek is rohamosan eltűntek és beolvadtak a magyar jobbágyországba.

De nemcsak a Nyírségre, hanem egész Szatmár megvére vonatkozólag mutatja ki M., hogy „a faluk számtöbbségéből idegenek népi fölényre egyáltalában nem következnek“. M. alapos és gondos munkája történeti bizonyítékát adja annak, — éppen most a vármegye nagyrészének visszatérésekor, — hogy Szatmár vármegye ma élő népessége közül a magyarság a legősibb, a többiek csak később és kis számban szivárogtak be, és még ezek közül is nagyon sokan beolvadtak idők folyamán a magyarságba. E beolvadás sem az erőszaknak, hanem a magyarság számbeli és kulturális fölényének volt természetes következménye.

Dr. Váczy Elemér.

Borsody István:

A MAGYAR SZLOVÁK KÉRDÉS ALAPVONALAI

(Budapest, 1939. A szerző kiadása)

Borsody vázlatos áttekintést nyújt a magyar—szlovák viszonyról a történelmi fejlődés folyamán, bemutatja, hogyan alakul ki a két nép között a nemzeti eszme felbukkanása előtt a sorsközösség tudata s a szellem rokonsága bemutatja, hogy a XIX. század feltörő nemzeti gondolata hogyan töri meg a fejlődés egységét s hogyan teremt a magyarság és szlovákság között politikai ellentéteket anélkül, hogy a szellemi rokonság, a közös lelki magatartás szálai elszakadtak volna. Majd beszámol a fejlődés utolsó két szakaszáról: a trianoni békeszerződés folytán beállott új helyzet következményeiről s az önálló szlovák állam kialakulásáról és politikai természetrajzáról. Bemutatja, hogy a szlovák—magyar viszony végleges rendezését megnyílni gátolja a szlovák állami önállóság nemzeti túlfűtöttsége, de ugyanakkor rámutat arra is, hogy az önálló szlovák állam a történelmi Hungária keretei közé került, s ez nagy lépést jelenthet a végső megoldás felé.

Amit a mind erősebb és erősebbé vált történelmi és irodalomtörténeti tudományos munka magyar részről megállapított a szlovák—magyar szellemi viszonytal kapcsolatban, azt a hátermett újságíró tollával Borsody István kiváló ügyességgel foglalta össze. Ebből a szempontból pótolhatatlan munkát végzett: nagyközönségünk szélesebb rétegeiben is tudatosította azokat a gondolatokat, amelyek szellemi vezető-

rétegünk egyes csoportjaiban már ismeretesek. Viszont ezért sajnáljuk, hogy forrásmunkáit nem idézi: ti. a források megjelölésével azoknak, akik a kérdésbe mélyebben akartak volna elmerülni, utmutatást adhatott volna a további tanulmányozásra.

Örömmel üdvözljük Borsody István könyvét. A zavarosnak látszó szlovák kérdésben tiszta légkört teremt, s minden gondolkodó magyar ember számára megadja a lehetőséget arra, hogy felismerje a problémával járó feladatok fontosságát és lehetséges irányvonalait.

Sziklay László.

A SZABOLCSVÁRMEGYEI BESSENYEI KÖR IRODALMI SZAKOSZTÁLYA

az 1939-40. munkaév folyamán a következő munkadélutánokat tartotta meg: 1939. november 6-án: Belohorszky Ferenc: Elvek és célok a szabolcsi művelődési munkában. November 13-án; Jákváry Kálmán: A szabolcsi népművelés gyakorlati eredményei. November 20-án: Sziklay László: A magyar nép észjárása (Karácsony Sándor munkájának ismertetése). December 4-én: Turi Sándor (Paszab): A szabolcsi falu és műveltsége. December 11-én; Gábor Kálmán (Homoktanya): A tanyai műveltség. 1940. január 22.: Péchy Sándor: A nemzetiségi kérdés kialakulása. Február 5: Farkas László: Pók c. regényének bemutatása. Február 12: Rezessy Zoltán: A harmadik birodalom kulturképe. Március 11: Vikár Sándor: A magyar cigányzene. — Ezenkívül 1939. december 17-én dr. Szabó Zoltán országgyűl. képviselő tartott előadást a magyar népfőiskolákról, a sárospataki regösök közreműködésével. Február 18-án Bessenyei emlékünnepelet rendezett, amelyen Huszthy Jolánról is megemlékezett a szakosztály, március 3-án pedig Erdélyi József, Sinka István, Kádár Lajos vendégszereplésével a Tücsök irod. tsg. mutatkozott be Nyiregyházán. A szakosztály tevékenyen vett részt

Bessenyei hamvainak hazahozását előkészítő munkában. A szakosztály elnöke és a Kör úv. titkár, valamint Mérey Ferencné társszerkesztő képviselték a szakosztályt is- az exhumálásnál.

BESSENYEI GYÖRGY HAMVAINAK ÜNNEPÉLYES ELHELYEZÉSE

Nyiregyházán 1940. május (hó 4-én) történt, Nyiregyháza város közösségének és tanulóifjúságának jelenlétében. Már korán délután hosszú sorokban vonultak ki az emberek, iskolák az Északi temetőbe, a hazahozott Bessenyei György testőriről virágos sírjához. Az ünnepségen, mely délután 3 órakor kezdődött, megjelentek: Fáy István dr. államtitkár, a kormány képviselője, vitéz Jákey Ferenc főispán, Borbély Sándor alispán, Szohor Pál polgármester, Ugron Gábor, vblt., az Orsz. Irodalmi és Művészeti Tanács elnöke, Mikecz Dezső udv. tan., felsőházi tag, Mikecz Ödön ny. miniszter, báró Feilitzsch Bertold m. kir. titk. tan., Bessenyei Zénó, a Bessenyei nemzetség képviselője, vitéz Haas Aladár min. osztálynok, vitéz Eötvös Sándor tábornok, Say Géza min. osztály., a m. kir. testőr tisztí és altisztí küldöttseg. élen vitéz Pasztóhy Artúr testőrszázadosal a debreceni tud. egyetem küldöttjei, élen Papp Károly egy. ny. r. tanárral, a sárospataki ref. főiskola tanárai, élükön Gulyás József igazgatóval. Jelen voltak a helybeli egyházak, intézmények, hivatalok, testületek népes küldöttjei, az iskolák tanulóifjúsága, élükön a tanári karokkal.

A Városi Dalárda áhitatot keltő előadásban éneklé a Hiszkegyet, majd a szónoki emelvényen Szohor Pál polgármester, a Bessenyei Kör elnöke jelenik meg, s elmondja számunk vezetőhelyén közölt emlékezését. Ezután kezdődik meg az új Bessenyei sir megkoszorúzása. Az első koszorút a m. kir. kormány képviselőjében Fáy István államtitkár helyezte el. Majd koszorút helyeztek el a hajdudorogi püspöki káptalan, gör. kat. püspökség, evang. püspökség, a m. kir. honvédség, helybeli egyházak, testőrök, vitézi. szék, debreceni egyetem, Csokonai Kör, Petőfi és Kislaludyt Társaság, debreceni Ady Társaság, Nyiregyházi Kaszinó, Szabolcs megye, Nyiregyháza megyei város, Tiszabercel község, a sárospataki ref. kollegium, Képzőművészek

Orsz. Szövetsége, Kölcsey Kör, a helybeli hivatalok, intézmények, egyesületek, iskolák hosszú sorának képviselői. Végül a Bessenyei Kör elnöke, Szohor Pál tett fogadalmat a sirnál, a Bessenyei Kör nevében. A koszoruzás felemelő aktusa után a Városi Dalárda, a Himnusz eléneklésével fejezte be a lélekemelő ünnepséget.

Ugyanaznap este fél 9-kor a Korona szálló nagytermében ünnepi előadással kezdődtek meg a Nyiregyházi Irodalmi és Művészeti Hetek. Az estén Harsányi Zsolt Bessenyeiről és Krudyról emlékezett megnyitójában, Cs. Szabó László Bessenyei szellemi fejlődéséről szólt, míg Márai Sándor Krudy Gyula emlékéit idézte egy, az íróról készülő regény részletének bemutatásával. Az estén ének és zeneszámokkal szerepeltek: Tamás Ilonka, Koréh Endre, míg Abonyi Géza kölleményeket szavalt, Somogyi Bogyó pedig Krudy Gyula egy novelláját mutatta be. Ortutay Gyula és László József felolvasással szerepeltek. Az est után több mint százertertekes vaesorán köszöntötte Nyiregyháza városa a pesti vendégeket. Itt Ugron Gábor vbtt. és Szohor Pál polgármester mondtak köszöntőket.

A BESSENYEI-TÁRSASÁG MEGALAKULÁSA

1940 Szeptember hó 24-én alakult meg a Bessenyei-Társaság. A Szabolcsmegyey Bessenyei Kör erre a napra választmányi ill. közgyűlést hívott egybe, melyek mindegyikén a Kör elnöke, Szohor Pál polgármester elnökölt. A választmány indítványt fogadott el az alapszabályok átdolgozására vonatkozóan, melynek értelmében a Kör új neve Bessenyei-Társaság. Tagjai lehetnek mindazon keresztény férfiak és nők, akik a Társaság célkitűzéseit magukévá teszik, s erre vonatkozó önjajukat a Társaságnál írásban bejelentik. A tagokat a Társaság választmánya veszi fel. A Társaság szakosztályokat alakít, melyek az irodalom, zene, képzőművészet, táj- és népkutatás, népiiskolai munka szolgálatában tevékenykednek. Az új alapszabálytervezetet a választmány a közgyűlés elé terjesztette.

A közgyűlésen Szohor Pál elnöki megnyitójában Erdély egy részének visszatéréséről emlékezett meg, majd Belohorszky Ferenc mutatta be a

Bessenyei Kör másfél évi munkájáról szóló titkári jelentést, mely teljes egészében jelen számunkban megjelent. Marsay Miklós pénztárosi jelentése után a számvizsgálóbizottság megadta a felmentvényt, Az elnök indítványt terjesztett elő az alapszabályok átdolgozására vonatkozóan. Dr. Vernes Gyula bemutatta az új alapszabályokat, melyeket a közgyűlés teljes egészükben elfogadott. Ezután az elnöklő Szohor Pál benyújtotta a tisztikar lemondását, mivel vállalt kötelességét teljesítette, s az új Társaságnak újonnan megválasztott tisztikarral kell működését megkezdenie. Dr. Vietórisz József diszelnök javaslatot tett a közgyűlésnek, hogy a Bessenyei-Társaság elnökéül Szohor Pál polgármestert válasszák meg, mint aki eddigi működésével is igazolta rátermettségét. A közgyűlés egyhangú lelkesedéssel Szohor Pált választotta meg elnökül. Szohor Pál megköszönte a bizalmat, s előterjesztette az újonnan megválasztandó tisztikar névsorát: társelnök: Korompay Károly, főtitkár: Belohorszky Ferenc, jegyző: Jákváry Kálmán szakosztályi elnökök: Irodalmi: Sziklay László dr., helyettese: Porzsolt István, táj- és népkutató szakosztály: Váczy Elemér, helyettesei: Jákváry Kálmán, Korányi Aladár, Turi Sándor, zenei: Vikár Sándor, képzőművészeti: Szalay Pál, pénztáros: Marsay Miklós, ügyész: Szesztay András, gondnok: Joób Olivér, ellenőr: Vernes Gyula, számvizsgálóbiz. tagok: elnök: Kéler Gyula, tagok: Ambrózy Géza, Rokosinyi Antal, Tarpataky György. Az elnök javaslatát a közgyűlés egyhangú lelkesedéssel elfogadta. Elnök előterjesztésére a Szabolcsi Szemle szerkesztői lettek: Mérei Ferencé, Belohorszky Ferenc, Váczy Elemér. Megválasztotta a közgyűlés a Szabolcsi Szemle szerkesztőbizottságát is, melynek névsorát máshelyütt közöljük. A 25 tagú választmány tagjaúl a következőket választotta meg a közgyűlés: Aradváry Béla, Bertalan Kálmán, Dohanics János, Horthy István, Jansen Ferenc, Juhász Sándor, Kiss Lajos, Kovách Dénes, Margócsy Emilné, Mérei Ferenc, Mérei Ferencé, Mihalovits Sándor, Molnár Rózsi, Nyárády Mihály, Olah Dániel, Papp György, Polinszky Pál, Rözse István, Scharbert Armin, sasi Szabó László, Szoller Aladár, Török Dezső, Weiszer Gyula, Zsolnai Vilmos. Végül tiszteletbeli tagokul meg

12
választotta dr. Borbély Sándor, Czöbel Minka, dr. Dudás Miklós, báró Feilitzsch Bertold, vitéz dr. Jékely Ferenc, Kállay Miklós, Kovách Elek, Lőrinczy György, Mikecz Dezső, Mikecz Ödön, Túröczy Zoltán, Vietórisz József, a Bessenyei Kör volt díszelnökeit ill. tb. elnökeit.

Ugyancsak ezen a közgyűlésen határozta el a Társaság, hogy az évi tagdíj 6 pengő lesz, melyért azonban a tagok a Szabolcsi Szemléltetménykép kapják. — A közgyűlés, me-

lyen Nyiregyháza város társadalmának minden rétege képviselve volt, mely benyomást keltett a város minden rétegében. A Társaság működése elé igen nagy reményekkel nézhetünk, mert nemcsak a Bessenyei-kultúsz kiépítés, de a hozzátartozó zeneiskola fejlődése és a népfőiskolai munkánál a Bessenyei-Társaságba való beolvadása most már jelentős tényezők és biztos célok kézbe tartását eredményezheti.

Hajduszoboszlói gyógyfürdő

ma már európai hírű. — Fedett gyógymedencék, ivócsarnok, inhalatórium, strandfürdő. — Páratlanul eredményes fürdő-, ivó és belélegző kurák. — A fürdőt Hajduszoboszló 73 és 78 fokos sós — jódos — brómos — hidrocarbonatos hévizei táplálják. 3000 liter forróvíz percenként, — Magyar és németnyelvű ismeretővel készséggel szolgál a fürdő

IGAZGATÓSÁGA

KÁROLYI LÁSZLÓ TEMETKEZÉSI INTÉZETE

NYIREGYHÁZA, VAY ÁDÁM-UTCA 7. SZÁM

TELEFON: 570.

Üzletvezető; KORBÁN FERENC

Temetéseket a legegyszerűbbtől a legfényesebbig pontosan végez.

Nyirvidéki Takarékpénztár Részvénytársaság Nyiregyháza

Az Adria Biztosító Társulat
Nyiregyházi Főügynöksége

Díjtalanul

megvizsgáljuk

jó-e

célszerű-e

gazdaságos-e

világítási berendezése?

Világítási tanácsadószolgálatunk b. kívánságára a helyszínen, vagyis

lakásában,

üzletében,

műhelyében

felvilágosítást, tanácsot ad világításának korszerűsítésére, javítására.

Helyszíni tanácsadás igénylését akár telefonon, akár levélben, vagy személyesen bemutatónkban **Horthy Miklós-tér 9. sz.**
Telefon: 23. kérjük bejelenteni.

Nyiregyházi Villamossági R.-T. üzletvezetősége.

Keresse fel

villamos-bemutató helyiségünket **Horthy Miklós-tér 9. alatt**

Magyar Általános Hitelbank

BUDAPEST, JÓZSEF NÁDOR-TÉR 2—4.

Alaptőke és tartalékalapok : 71.600.000 P.

NYIREGYHÁZI FIÓK

NYIREGYHÁZA, ZRINYI ILONA-UTCA 7. SZÁM.

TELEFON : 112.

RADOSZTA BÉLA

Telefon : 243. Nyiregyháza, Vay Ádám-u. 37. Telefon : 243.

Kutat fúr, vízvezetékét szerel, lakatos munkát készít.

Autogén hegesztés !

GLOVICZKY JÓZSEF

FÉNYKÉPÉSZ

NYIREGYHÁZA, ZRINYI ILONA-UTCA 2.

(Róm. kat. plebánia épület.)

Szabott ár!

Szabott ár!

HARTOS LAJOS

Férfi- és női gyapjuszövet különlegességek, selymek,
mosóárúk, szőnyegek, ágygarnitúrák, sezlontakarók,
ruha- és kelengyevásznak nagy raktára

Nyiregyháza, Vay Ádám-utca,

Takarékpálota

Uri, női divatcikkék és rövidárúk legolcsóbb beszerzési helye

Asztalos László

divatüzlete

Telefon: 535

NYIREGYHÁZA, VAY ÁDÁM UCCA 1. SZ.

Elegáns urak
szabója

Németh József

Luther-ház

Alapítva : 1890.

Telefon : 298.

Mayer István órás és ékszerész

Ezüst evőeszközök és dísztárgyak.

Menyasszonyi ékszerek legnagyobb választékban.

Ptkp. 40,723.

Aranyérmes mester.

Ptkp. : 40,723.

Irsai és Társa

vasöntöde, gép- és szivattyu-gyár, Nyiregyháza, Vasgyár-u. 8.

TELEFON : 45.

G y á r t m á n y o k : kereskedelmi és gépöntvények, csatornázások, lefolyócsövek, kútszivattyúk.

Géprészek és szerelvények kimunkálása. Gépjavítások gyorsan és pontosan eszközöltetnek.

Szörmeujdonságokban mindig vezet

Hlaváts Alajos

szörmekereskedése és szücsszalonya

Kassa, Fő-utca 48.

Telefon : 33-06.

Nyíregyházi Termény- és Áruraktár Rt. Nyíregyháza

Fiókraktár Rakamaz Szesz szabadraktár

Zsák- és ponyvakölcsönzés. Olajgyár.
Gabonaneműek bizományi adás-vétele.

Elfogad: tárolás, kezelés céljából mindenféle mezőgazdasági szemesterményt, bort, szeszesitalt, szalonnát stb. Jutányos kamat mellett lombardkölcsönt nyújt.

Trieszti Általános Biztosító Társulat

(Assicurazioni Generali) főügynöksége

Elfogad: Tűzbiztosításokat, életbiztosításokat, betöréses-lopás elleni biztosításokat, baleset és jégkár elleni biztosításokat kedvező feltételekkel és méltányos díjakkal.

Nyíregyházi

Takarékpénztár-Egyesület

Alapítási év: 1862.

Érdekközösségekben a Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesülettel. Gírószámla a Magyar Nemzeti Banknál. Postatakarékpénztári csekkszám: 2858. Telefonszámok: ügyvezetés és váltóosztály 26, jelzálogosztály: 479. Az intézet kimutatott saját tőkéi 1937. december 31-én 2,200.000'— pengőt tesznek. Nyugdíjalap külön értékei 686.803'— pengő.